

3000 Leuven mail - Verschijnt 4 x per jaar

jaargang 23 - nummer 1 - maart 2012

welwijs

wisselwerking
onderwijs en
welzijnswerk

Majong

Maatschappij- en jongerenproblemen

Colofon

Welwijs verschijnt 4 x per jaar en wordt uitgegeven door de v.z.w. Majong.

Redactie:

Maria Bouverne-De Bie - Elise Burny - Dieter Burssens (voorzitter) - Nathalie De Bleeckere - Hilde Lauwers - Jan Tallon - Gil Thys - Laurent Thys - Bea Vandewiele - Itte Van Hecke - Nicole Vettenburg - Veerle Vyverman - Kathleen Walravens.

Coördinatie en eindredactie:

Nicole Vettenburg

Redactie-adres:

Redactie WELWIJS
Trolieberg, 70
3010 KESSEL-LO
E-mail: nicole.vettenburg@welwijs.be
Gsm: 0483 / 01 00 22
Teksten voor bijdragen, brieven en mededelingen dienen te worden toegezonden naar het redactieadres.

Druk:

Drukkerij Van der Poorten, Kessel-Lo

Abonnementen (vanaf 2010):

€ 25 voor organisaties en instellingen;
€ 20 voor particulieren;
€ 17 voor groepsabonnement
(vanaf 5 abonnementen) en
€ 30 voor buitenlandse abonnementen.
Bedrag over te schrijven op
rek. nr. 001-2064133-49 van de v.z.w.
MAJONG, Trolieberg, 70 - 3010 Kessel-lo,
met vermelding "ABO-WW".

Logistieke ondersteuning:

Departement voor Lerarenopleiding, UGent

Nazicht drukproeven:

Lieve Goris

Verantwoordelijke uitgever:

Nicole Vettenburg,
Trolieberg 70,
3010 Kessel-Lo.

www.welwijs.be

MAJONG

De v.z.w. MAJONG stelt zich tot doel de positie van maatschappelijk kwetsbare jongeren te verbeteren. Sommige jongeren krijgen in hun contacten met de maatschappelijke instellingen (zoals: school, arbeidsmarkt, V.D.A.B., mutualiteit,...) steeds weer te maken met de negatieve effecten en genieten minder van het aanbod. Dit bleek uit meerdere onderzoeken, uitgevoerd binnen de Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie K.U. Leuven.

Om aan deze situatie daadwerkelijk iets te doen werd in mei 1989 de v.z.w. MAJONG opgericht. De leden van de vereniging zijn belangstellenden, afkomstig uit verschillende organisaties, nl. universiteiten (K.U. Leuven, UGent), schoolbegeleidingsdiensten (P.M.S. uit de verschillende netten), lerarenopleiding en welzijnsorganisaties.

MAJONG wil haar doelstelling in eerste instantie realiseren door de samenwerking tussen onderwijs en welzijnswerk te bevorderen. Hiertoe werden volgende activiteiten opgezet:

1. Het uitgeven van het tijdschrift WELWIJS (verschijnt 4 x per jaar)
  2. Het geven van vorming en begeleiding
  3. Het verrichten van onderzoek
- MAJONG v.z.w. Trolieberg 70 - 3010 Kessel-Lo.

PUBLICATIES MAJONG/WELWIJS

De redactie Welwijs organiseerde verschillende studiedagen waarvan de verslagboeken kunnen worden besteld.

DE DRIE WERELDEN VAN JOHNNY EN MARINA. Spanningen tussen school, gezin en leeftijdsgroep (1990), 75 p. (6 euro)

Jongeren typeren elkaar en stemmen hun eigen handelen hier op af. De bijdragen in dit verslagboek proberen inzicht te geven in dit fenomeen en zoeken naar manieren om er mee om te gaan. Met bijdragen van : M. Bouverne De Bie ; J. Heene ; P. Allegaert en L. Vanmarcke ; P. Van Den Bossche en J. Tallon ; J. Hazekamp.

LEERLINGENBEGELEIDING : een antwoord op veranderende leerlingssituaties (1993), 139 p. (8 euro)

Hoe wordt vanuit de verschillende socialisatiemilieus ingegrepen op de veranderende situaties waarin jongeren opgroeien? In dit boek wordt op deze vraag ingegaan: eerst wordt de probleemstelling zo concreet mogelijk gemaakt, vervolgens worden een aantal gebieden van begeleiding verder uitgewerkt. Met bijdragen van : W. Wielemans ; L. Thys ; N. Vettenburg ; B. Vandewiele ; A. De Wilde ; E. Bruneel en M. Nelissen ; J. Heene ; M. Bouverne De Bie.

WELZIJNSWERK EN EINDTERMEN, praktijkvoorbeelden en vragen (1996), 138 p. (8 euro)

De groeiende verbondenheid tussen welzijnswerk en onderwijs is met de introductie van de "eindtermen" versterkt. De studiedag ging in op de betekenis van deze evolutie voor kinderen en jongeren en de verwachtingen die zij meebrengt voor het welzijnswerk, het onderwijs en het jeugdwerk. Daarna volgden een groot aantal praktijkvoorbeelden. Met bijdragen van : R. Caels ; M. Bouverne De Bie ; N. Vettenburg ; J. Van Gils ; e.a.

OPVOEDEN IN BILLIJKHEID: hoe streng moet onze aanpak zijn? (1999), 123 p. (8 euro)

Naar aanleiding van 10 jaar Welwijs werd gereflecteerd op de uitgangspunten van het tijdschrift en dit vanuit de actuele maatschappelijke evolutie waar de roep naar meer controle en gestrengheid in de opvoeding sterker wordt. Centraal in deze reflectie staat de vraag: is de optie 'opvoeden in billijkheid' verenigbaar met de uitgangspunten van het tijdschrift Welwijs? Met bijdragen van: M. Bouverne De Bie; M. Elchardus; K. Van Heule; N. Vettenburg. De verzendingskosten zijn begrepen in de vermelde prijzen. Wie de vier verslagboeken samen bestelt, betaalt 25 euro.

JUBILEUMNUMMER "15 jaar Welwijs" (2005), 152 p. (10 euro)

Naar aanleiding van 15 jaar Welwijs werd een speciaal nummer uitgegeven met een selectie van vroegere bijdragen, een index met de artikels van de afgelopen 15 jaren en een bundeling van alle verschenen cartoons van Jan De Graeve. Voor een overzicht van de bijdragen zie: www.welwijs.be.

Sociale netwerksites: een gevaar voor jongeren?

Ellen VANDERHOVEN en Tammy SCHELLENS

Jongeren maken meer en meer gebruik van sociale netwerksites zoals Facebook en Netlog. Dit wekt bezorgdheden bij vele volwassenen. Wat met privacy, als jongeren zoveel persoonlijke informatie zomaar op het wereldwijde web zetten? De media overrompelen ons met de negatieve gevolgen van het delen van foto's, video's, contactgegevens,... Maar moeten we ons werkelijk zorgen maken? En wat kunnen we doen om jongeren meer bewust te maken van eventuele problemen? In deze tekst geven we eerst een beschrijving van sociale netwerksites, en overlopen we de belangrijkste sociale netwerksites en hun kenmerken. Vervolgens beschrijven we twee onderzoeken die uitgevoerd werden aan de vakgroep onderwijskunde van de Universiteit Gent. Een eerste onderzoek gaat over het gedrag van jongeren op het zeer populaire Facebook, een tweede over de rol van de school met betrekking tot het verantwoord gebruik van sociale netwerksites. Ten slotte bespreken we enkele bestaande Vlaamse pakketten rond veilig internetgebruik, die leraren kunnen gebruiken in de klas.

Sociale netwerksites: een definitie

Je kan er tegenwoordig niet meer naast kijken: sociale netwerksites zoals Facebook, Netlog,.. zijn enorm populair geworden. Maar wat is nu typisch aan deze websites? Boyd en Ellison (2007) definiëren sociale netwerksites als websites waar mensen verschillende dingen kunnen doen:

- (1) Een publiek of semipubliek profiel aanmaken. Dit is een persoonlijke pagina waarop persoonlijke informatie, foto's, video's, ... geplaatst kunnen worden.
- (2) Een lijst van 'vrienden' samenstellen. Deze lijst bestaat uit andere mensen die een profiel hebben op de website. Deze mensen kunnen echte vrienden zijn, maar het kunnen ook vreemden zijn. Op sommige sociale netwerksites moet je de persoon in kwestie om toestemming vragen, alvorens ze worden toegevoegd aan je lijst.
- (3) De profielen bekijken van de vrienden in je lijst. Soms kan je ook profielen bekijken van vrienden-van-vrienden. Vaak is het ook mogelijk berichten te plaatsen op deze profielen of te reageren op informatie die geplaatst werd. Vele sociale netwerksites geven verder de mogelijkheid om (al dan niet privé-) berichten te sturen naar andere gebruikers.

Er bestaan zeer veel verschillende sociale netwerksites. Hoewel ze allemaal de bovenstaande kenmerken delen, hebben ze elk hun eigen invalshoek en typische eigenschappen. De meeste richten zich op vermaak en het in contact blijven met vrienden, maar niet allemaal. Hieronder staan de belangrijkste sociale netwerksites opgesomd, samen met hun belangrijkste kenmerken.

Enkele belangrijke Sociale Netwerksites

Facebook:	Op dit moment de meest gebruikte sociale netwerksite.
Netlog:	Belgische sociale netwerksite.
Google +:	Google's alternatief voor Facebook. Je kan je lijst met vrienden opdelen in 'circles', bv. vrienden, collega's, klasgenoten,...
Badoo:	Gericht op het leren kennen van nieuwe mensen. Voor 18 jaar en ouder.
Bebo, Hi5, Orkut, Hyves, Friendster:	Zeer populaire algemene sociale netwerksites. Populariteit verschilt per regio (Europa, VS,...).
LinkedIn:	Gericht op zakenwereld en professionele netwerken.
Flickr:	Wordt vooral gebruikt voor het delen van foto- en videomateriaal.
Last.fm:	Gericht op muzikliefhebbers: hier wordt gedeeld welke muziek men beluistert.
MySpace:	Zeer populair in 2007-2008, maar heeft sterk ingeboet aan populariteit met de opkomst van Facebook.
Twitter:	'microblog'-website: hier kan je kleine berichtjes posten van max. 140 tekens. Is volgens de definitie eigenlijk geen sociale netwerksite, hoewel ze vaak in 1 adem genoemd worden.
Tumblr:	Eveneens microblog-website.

Jongeren en Sociale netwerksites: moeten we ons zorgen maken?

Jongeren brengen veel tijd door op sociale netwerksites. Ze delen hier foto's, interesses, video's, persoonlijke informatie,... Dit wekt nogal wat bezorgdheden bij volwassenen. Zo vrezen velen dat jongeren contactinformatie prijsgeven aan vreemden, zoals een telefoonnummer of een adres. In de media verschijnen ook regelmatig berichten van jongeren die geschorst worden op school omwille van informatie die ze op een profiel van een sociale netwerksite plaatsen. Haatgroepen, foto's van overdreven alcoholgebruik, uitdagende foto's in bikini, ... kunnen in foute handen komen en gebruikt worden voor verkeerde doeleinden. Dit zijn risico's waar jongeren zich misschien minder bewust van zijn. Of hebben volwassenen een fout beeld van wat jongeren eigenlijk echt op hun profiel plaatsen? Delen jongeren op sociale netwerksites wel echt zoveel informatie? Hoe zit het met de privacy van deze jongeren?

Sociale Netwerksites bieden ook privacy-instellingen aan. Door deze te veranderen, kan je zelf kiezen wie welke informatie kan zien. Onderzoekers zijn nagegaan in welke mate jongeren deze instellingen gebruiken. De meeste jongeren geven aan deze instellingen inderdaad te gebruiken, maar het is niet helemaal duidelijk in welke mate (Debatin en collega's, 2009). Een heel aantal jongeren blijkt immers zijn instellingen wel aan te passen, maar toont nog steeds veel informatie aan 'vrienden-van-vrienden'. De naam van deze groep is enigszins misleidend, want in de praktijk gaat het meestal gewoon om vreemden.

Een kijkje op het Facebook-profiel van jongeren

Om dit na te gaan, werd een onderzoek uitgevoerd aan de vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent. Hierbij werden de Facebook-profielen van 1050 jongeren tussen 13 en 18 jaar bekeken en geanalyseerd. Hiervoor werd gebruik gemaakt van een codeboek, waarin alle aspecten die te vinden konden zijn op zo'n profiel werden opgesomd, bv. prikbordberichten, foto's, video's, interesses,... Voor elk aspect werd nagegaan of dit aanwezig was op het profiel of afwezig. Er werd ook gekeken of er risicovolle informatie, zoals alcoholgebruik, druggebruik, uitdagende foto's,... te vinden was op het profiel.

Resultaten

Jongeren plaatsen slechts een beperkte hoeveelheid persoonlijke informatie op hun profiel, zoals hun naam, geboortedatum en hun geslacht. Ze zetten daarentegen veel foto's op hun profiel (gemiddeld 298), en drukken erg vaak op de 'Vind ik leuk-knop', die aangeeft dat ze een bepaalde groep, uitspraak of activiteit leuk vinden (gemiddeld 223 keer). Slechts 50% van de profielen toonde video's. Ook het prikbord wordt niet zo heel vaak gebruikt, van alle profielen had 47% minder dan 10 prikbordberichten (zogenaamde status-updates). Op 49% van de profielen waren er aanwijzingen dat er spelletjes werden gespeeld (toepassingen).

Uit onze resultaten bleek ook dat een belangrijk gedeelte van de jongeren hun privacy-instellingen gebruikt. Enkel de naam, de voornaam, een profielfoto en het geslacht zijn meestal zichtbaar. Alle andere informatie wordt meestal afgeschermd voor vrienden-van-vrienden. Vooral contactinformatie wordt goed afgeschermd van de buitenwereld. Meestal werd sowieso enkel het e-mailadres

op het profiel geplaatst, en dit was bij slechts 5% van de profielen zichtbaar voor vrienden-van-vrienden. Het was echter opvallend dat er op 86% van de profielen van vrienden-van-vrienden nog steeds foto's zichtbaar waren en dat er op 79% van de profielen nog interesses zichtbaar waren.

Een kleine hoeveelheid jongeren toonde ook 'risicovolle' informatie op zijn of haar profiel. Zo vonden we foto's van feestgedrag op 55% van de profielen, van alcoholgebruik op 34% van de profielen en in zwemkledij of ondergoed op 41% van de profielen. Verder waren er interesses die wezen op negatief gedrag ten opzichte van een leraar/ouder op 53% van de profielen, ten opzichte van de school op 39% van de profielen en waren er haatberichten bij de interesses op 36% van de profielen.

We vonden bovendien dat hoe ouder jongeren worden, hoe meer (risicovolle) informatie ze online plaatsen. Mogelijk plaatsen ze steeds extra informatie op hun profiel, zonder ooit iets weer te verwijderen. Ze gebruiken de privacy-instellingen echter niet vaker. Het lijkt dus niet zo te zijn dat ze voorzichtiger worden bij het ouder worden.

We zien ook dat meisjes de neiging hebben om meer risicovolle informatie online te plaatsen dan jongens. Ze plaatsen meer foto's, meer video's, meer interesses. Deze bevatten ook vaker risicovolle informatie (bv. alcoholgebruik, feestgedrag,...). In tegenstelling tot wat vaak gezegd wordt, vinden we echter geen verschillen tussen jongeren van verschillende onderwijsvormen. Jongeren uit aso, bso, tso en kso vertonen allemaal evenveel risicovolle informatie op sociale netwerksites.

Wat is de rol van onderwijs?

Mediawijsheid is in Vlaanderen opgenomen in de globale vakoverschrijdende eindtermen die gelden voor het gehele secundair onderwijs. Het onderwijs heeft dus zeker een rol in het opvoeden van jongeren met betrekking tot het gebruik van sociale netwerksites. Ook ouders en jongeren zelf geven aan dat ze van de school verwachten dat ze jongeren iets bijbrengt over het verantwoord gebruik van internet (Safer Internet Program, 2009). Het is echter niet duidelijk in welke mate het thema 'veilig gebruik van Sociale Netwerksites' daadwerkelijk is opgenomen in het curriculum. Om die reden werd aan de Vakgroep Onderwijskunde van de Universiteit Gent een vragenlijststudie uitgevoerd. Hierin werd nagegaan of scholen reeds aandacht besteden aan het onderwerp, en of dit ook een effect heeft op het gedrag van jongeren op sociale netwerksites. 638 leerlingen tussen 14 en 18 jaar en 36 leerkrachten vulden een vragenlijst in.

Resultaten

Er werden vragen gesteld aan de leerlingen over de aandacht die op school gegeven werd aan veiligheid en privacy op sociale netwerksites. Op basis van de antwoorden werd een score berekend, met een minimum van 1 (weinig aandacht) en een maximum van 7 (veel aandacht). De gemiddelde score was 2,5. Dit betekent dat er volgens de leerlingen weinig aandacht wordt gegeven aan het onderwerp. Enkele leerlingen stelden: "de leraar vertelt er soms over" of "Ik heb er ooit wel eens iets van gehoord op school". Er werd ook gevraagd of ze ooit gehoord hadden van een bestaand lespakket rond het onderwerp. 99,5% van de leerlingen had nog nooit van een dergelijk pakket gehoord, en ook 99,5% van de leerkrachten had

hier nog nooit van gehoord. Over het algemeen lijkt het onderwerp dus weinig geïntegreerd in het curriculum.

We wilden ook weten of de leerlingen die toch iets over het onderwerp gehoord hadden op school, dan ook minder onveilig gedrag vertoonden op sociale netwerksites. Daarom hebben we vragen gesteld met betrekking tot een aantal verschillende soorten onveilig gedrag: het delen van het paswoord, veel persoonlijke informatie online plaatsen, het online plaatsen van foto's van anderen (zonder dit te vragen), het aanvaarden van vreemden als vriend, het privacybeleid niet lezen en het ongewijzigd laten van de privacy-instellingen. Ook hier werd een score berekend, met een minimum van 1 (weinig onveilig gedrag) en een maximum van 6 (veel onveilig gedrag). De gemiddelde score bij de jongeren was 3. Dit is niet erg hoog, maar ook niet verwaarloosbaar. We vonden dat de aandacht

op school voor veilig gebruik van sociale netwerksites ervoor zorgt dat jongeren meer geven om hun privacy op sociale netwerksites. Dit zorgt er dan weer voor dat jongeren minder onveilig gedrag gaan vertonen. Het lijkt dus wel degelijk zin te hebben om jongeren op school iets bij te brengen over het veilig gebruik van sociale netwerksites.

Wat te doen?

Er bestaan reeds enkele volledig uitgewerkte pakketten rond veilig internetgebruik. In deze pakketten zit ook lesmateriaal rond veilig gebruik van sociale netwerksites. Zoals uit ons onderzoek bleek, zijn deze pakketten weinig gekend en dus weinig gebruikt. Toch zijn ze allemaal gratis te downloaden. Hieronder geven we een overzicht

Spelend Leren: Online zijn		<i>Ontwikkeld door:</i> European Schoolnet, Insafe project (Clicksafe). <i>Voor:</i> 4-8 jaar <i>Inhoud:</i> klein werkboek met verschillende oefeningen voor kinderen over verschillende aspecten van het internet. Bevat ook een gids voor leraren en ouders. <i>Te downloaden op:</i> http://www.saferinternet.org/web/guest/activity-book
Kids in cyberland De juiste click		<i>Ontwikkeld door:</i> Sensoa vzw en Clicksafe (Childfocus), met steun van de Vlaamse regering en de Europese Unie. <i>Voor:</i> 10-12 jaar <i>Inhoud:</i> didactische fiche, gids voor leraren, instructiemateriaal (spelletjes, kruiswoordraadsels, voorbeelden,...), achtergrondinformatie en woordenlijst. Ook spel 'De juiste Click' beschikbaar. <i>Te downloaden op:</i> http://www.clicksafe.be/leerkrachten/nl/materiaal/de-juiste-click/
Op zoek naar mezelf in de 21ste eeuw		<i>Ontwikkeld door:</i> Vlaamse overheid, campus De Nayer and KHLeuven. <i>Voor:</i> 11-18 jaar <i>Inhoud:</i> posters, didactische fiche en leermateriaal (op papier en computer). Drie verschillende pakketten over sociale netwerksites: Faceflap, Ooo mijn foto, Ik ben met veel. <i>Te downloaden op:</i> www.opzoeknaarmezelf.be
Think before you post		<i>Ontwikkeld door:</i> Childfocus, Clicksafe voor Safer Internet Day 2010 <i>Voor:</i> kinderen en adolescenten <i>Inhoud:</i> didactische fiche, instructiemateriaal (werkboek met voorbeelden, oefeningen, foto's, schema's, ...), achtergrondinformatie. <i>Te downloaden op:</i> http://www.clicksafe.be/leerkrachten/nl/materiaal/lespakket-privacy/
Connected		<i>Ontwikkeld door:</i> Sensoa vzw en Clicksafe, met steun van de Vlaamse regering en de Europese Unie. <i>Voor:</i> secundair onderwijs <i>Inhoud:</i> didactische fiche, gids voor leraren, instructiemateriaal (spelletjes, stellingen, kruiswoordraadsels, online quiz, voorbeelden,...), informatie en woordenlijsten. <i>Te downloaden op:</i> http://www.clicksafe.be/leerkrachten/nl/materiaal/connected/

van enkele bestaande Vlaamse pakketten. Voor elk pakket beschrijven we kort de doelgroep en de inhoud, en geven we aan waar het pakket te vinden is.

Zoals in de meeste van deze pakketten reeds naar voren komt, is het belangrijk niet enkel te focussen op de gevaren en risico's die gepaard gaan met het gebruik van sociale netwerksites. Deze websites bieden immers ook mogelijkheden voor jongeren. Ze helpen jongeren in het uitbouwen van een identiteit, in het onderhouden van sociale contacten, in het leren kennen van mensen uit andere leefwerelden, met ervaringen die ze zelf nooit zouden kunnen opdoen, en ga zo maar door. Onderzoek heeft aangetoond dat gebruikers van sociale netwerksites meer vrienden en meer hechte vrienden hebben en minder sociaal geïsoleerd zijn dan niet-gebruikers (Hampton, Goulet, Rainie & Purcell, 2011). Bovendien werd aangetoond dat het gebruik van Facebook voor het verzamelen en delen van informatie samenhangt met positieve schoolresultaten (Junco, 2011). Door deze mogelijkheden te negeren en het gebruik van sociale netwerksites af te keuren, zullen we het vertrouwen van jongeren niet winnen. Het is daarom belangrijk hen te steunen en interesse te tonen. Het is belangrijk om hen op die manier verantwoord te leren omgaan met sociale netwerksites, zonder hen angst in te boezemen. Sociale netwerksites zijn in de eerste plaats een verrijking en zo moeten we ze ook benaderen.

Conclusie

Steeds meer jongeren maken gebruik van sociale netwerksites. Dit roept vragen op rond veiligheid en privacy. Hoewel jongeren ook zelf bezorgd zijn om hun privacy, en hier ook deels naar lijken te handelen door het gebruik van privacy-instellingen, wordt er toch nog vaak risicovolle informatie online geplaatst met onvoldoende beveiliging voor vreemden (ook: vrienden-van-vrienden).

Ons onderzoek toonde verder ook aan dat het zinvol is om jongeren op school iets bij te leren over verantwoord gebruik van sociale netwerksites. Dit zorgt er namelijk voor dat jongeren meer gesteld zijn op hun privacy, waardoor ze zich veiliger gedragen op hun profiel. Er zijn reeds een aantal pakketten beschikbaar die scholen kunnen helpen in dit proces, die gratis te downloaden zijn. Deze pakketten zijn ook gericht op een constructief proces om jongeren verantwoord te leren omgaan met sociale netwerksites, met oog voor de mogelijkheden die deze websites te bieden hebben. Het is namelijk belangrijk jongeren op een positieve manier te benaderen om hen te leren doordachte keuzes te maken bij het gebruik van sociale netwerksites.

Ellen VANDERHOVEN en Tammy SCHELLENS

Universiteit Gent
Vakgroep onderwijskunde
Henri Dunantlaan 2
9000 Gent

Ellen.Vanderhoven@Ugent.be, Tammy.Schellens@Ugent.be

LITERATUURLIJST

- boyd, d. m., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), article 11.
- Debatin, B., Lovejoy, J. P., Horn, A. K., & Hughes, B. N. (2009). Facebook and Online Privacy: Attitudes, Behaviors, and Unintended Consequences. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 15(1), 83-108.
- Hampton, K.N., Goulet, L.S., Rainie, L. & Purcell, K. (2011). *Social Networking Sites and our lives*. Washington, DC: Pew Internet & American Life Project.
- Junco, R. (2012). Too much face and not enough books: The relationship between multiple indices of Facebook use and academic performance. *Computers in Human Behavior*, 28(1), 187-198. doi:10.1016/j.chb.2011.08.026
- Safer Internet Program (2009). *Assessment report on the status of online safety education in schools across Europe*.

Basisschool Sint-Jozef Kortrijk investeert in een schooleigen ouderwerker

Marleen DIERICKX

Een dynamische school in een gewijzigde omgeving

De basisschool Sint-Jozef ligt in het hart van het Kortrijkse stadscentrum: de wijk Veemarkt-Sint-Jan-Venning. De buurt maakte in de voorbije 10 jaar ingrijpende veranderingen mee: huizen stonden te verkommeren, wijscholen werden gesloten en... nieuwe inwoners kwamen uit Oost-Europese, Aziatische en Afrikaanse landen. De gewijzigde schoolomgeving vereiste een nieuwe, aangepaste schoolwerking, die een weerspiegeling moest zijn van de buurt. Vandaag is Sint-Jozef een veelkleurige school met meer dan 30 nationaliteiten.

De interne werking werd aangepast aan die instroom, eerst met OVB-uren (onderwijsvoorrrangsbeleid) en daarna via GOK-uren (gelijke onderwijskansen, telkens 3-jarige cycli). De bedoeling was het onderwijsniveau te behouden en zo aan gelijke kansen te werken voor de gewijzigde populatie in de wijk.

In de laatste twee GOK-cycli werd ook gekozen voor de werking met ouders. De schoolwerking was reeds behoorlijk laagdrempelig. Maar met ruim 77% leerlingen en ouders die extra zorg en omkadering verdienen, groeide de noodzaak om een ouderwerker in te schakelen. Enkel zo krijgen de kinderen ook buiten de school gelijke kansen.

Nood aan een nieuwe functie: de ouderwerker/brugfiguur

De ouderwerker vormt in de school de brug tussen de gezinnen en de globale schoolwerking. Hij/zij stimuleert de betrokkenheid van ouders op de schoolwerking via onthaalgesprekken, ouderwerkgroepen, ouderactiviteiten en klasprojecten waar ouders aan mee kunnen werken.

Ouders kunnen bij de ouderwerker terecht om wegwijs te geraken in de communicatie met de school en de schoolomgeving. De ouderwerker stimuleert ouders om zelf informatie op te zoeken, Nederlands te leren, zich verder te vormen...om zo de kinderen zo goed mogelijk te kunnen begeleiden. Op die manier kunnen ouders uit de doelgroep ook zelfstandig leren omgaan met de schriftelijke communicatie van de school. Het opvoeden van de kinderen is immers een gezamenlijk doel van de ouders en het schoolteam. Het traject opvoedingsondersteuning voor ouders moet er dan ook voor zorgen dat de neuzen inzake opvoeding in dezelfde richting wijzen. Dit 'sa-

men school maken' wordt vastgelegd in een duidelijke wederzijdse engagementsverklaring van de ouders en de school.

De schooleigen ouderwerker kan er mee voor zorgen dat de school een oudervriendelijk beleid voert én dat ouders 'partners' worden in de schoolwerking.

Om het beleidsvoerend vermogen van de school verder te verhogen, ging in september een tweewekelijks beleidsteam van start. Daarin zetelen de directeur - die globaal overzicht houdt op de volledige schoolwerking-, de zorgcoördinator en de ouderwerker, die de band met de ouders en de omgeving ondersteunt. Dit beleidsteam koppelt maandelijks zijn bevindingen terug naar het schoolteam. Dit gedeelde leiderschap binnen de school wordt als versterkend aangevoeld.

Ouderbetrokkenheid

Het ontwikkelen en leren van de kinderen wordt stevig beïnvloed door de context waarin de kinderen groot worden. Een beter contact met de ouders vergroot daarbij de kansen van de kinderen. De weg naar participatie is evenwel lang en voor sommige gezinnen heel ongewoon. Veel start bij een warm onthaal en een 'open deur' van de zorgklas. Ouders die zich welkom voelen in de school - binnen duidelijke spelregels - durven na een tijdje ook vragen stellen aan de juf of meester, aan het secretariaat of aan de directeur... Vragen stellen leidt tot een groei van de kritische zin. Zo worden ouders mee 'partners' binnen de school. De invalshoek is dus 'emancipatorisch': de ouders worden gestimuleerd om zelf aan de slag te gaan met de opgedane informatie.

Uiteraard is dit een groeiproces. De school wil zelf alert blijven en nadenken over hoe die betrokkenheid verder kan ontwikkeld worden, en waar zich bepaalde limieten stellen.

Oudercommunicatie

Communicatie met anderstalige ouders is niet evident. Daar is een echte 'dialooghouding' voor nodig. Ouders voelen snel aan of je hen beschouwt als volwaardige gesprekspartner en inspanningen wil doen om hen te begrijpen. In de basisschool Sint-Jozef gebeurt dat met hulpinstrumenten zoals de babelfoon - een netwerk van vertalers, pictogrammen en heldere mondelinge en schriftelijke taal. De creatieve inzet van deze instrumenten maakt heel veel

mogelijk. Een open en hartelijke schoolcultuur is even belangrijk: een warm onthaal, tijd voor een goed gesprek bij de inschrijving, openheid voor vragen, en duidelijke informatie. Het sleutelbegrip is daarbij ‘eerlijke communicatie’, hoe ingewikkeld de context van de gesprekken ook kan zijn.

Opvoedingsondersteuning

De schoolgemeenschap zit nu in een fase van bewustwording rond de nood om samen met ouders te investeren in opvoedingsondersteuning. Dit gebeurt door vorming en uitwisselen van ‘succeservaringen’.

Het opvoedingstraject van de basisschool Sint-Jozef beoogt de volgende doelstellingen:

Verhogen van de ontwikkelingskansen van de kinderen

Ouders die hun schoolgaande kinderen motiveren, opvolgen en stimuleren, beïnvloeden de schoolloopbaan en dus de toekomstmogelijkheden van hun kinderen positief.

Netwerkvorming:

Door ouders in te zetten als ‘sleutelfiguren’ breiden zij hun netwerk binnen en buiten de school uit. Door de uitbouw van de ouderwerking realiseert de school een concrete verbinding met partners binnen opvoedingsondersteuning en met andere welzijnspartners.

Deskundigheidsbevordering ouders

Ouders krijgen meer zelfvertrouwen door deel te nemen aan het schoolgebeuren. De school wil ouders stimuleren om de school te leren kennen, via een breed aanbod van activiteiten en een begrijpelijke communicatie. Ook wil de school hen uitdagen om grondig na te denken - individueel en in groep - over de opvoeding van kinderen, met concrete tips om dit in de praktijk te brengen. Bovendien leren ouders van elkaars ervaringen door actief uit te wisselen.

Deskundigheidsbevordering professionals

De vele partners die de school mee ondersteunen, ontwikkelen meer expertise in de begeleiding van kwetsbare gezinnen (aanpak op maat, methodiek-ontwikkeling...) en ze kunnen met deze ervaringen

binnen gelijkaardige schoolomgevingen aan de slag. De school engageert zich om ‘good practices’ ter beschikking te stellen van andere scholen of organisaties die werken met kwetsbare gezinnen.

Regionale uitstraling

De basisschool Sint-Jozef is bereid om ervaringen te delen binnen het (boven)lokaal overleg over opvoedingsondersteuning, het welzijnsoverleg, het brede buurtoverleg en binnen de stedelijke overleggroep van brede scholen. Ook voor diverse studiedagen binnen en buiten de provincie is de school bereid om een bijdrage te leveren en te leren van anderen.

Bredere werking in de buurt, de brede ‘sociale’ school

Veel kinderen in de school hebben nood aan een zinvolle vrijetijdsbesteding, maar hebben weinig kansen om hieraan te participeren. Daarom krijgen de leerlingen tijdens en na de schooluren gratis een breed aanbod van activiteiten aangeboden die inspelen op tal van vaardigheden en interesses.

Heel wat ouders hebben geen idee van de kansen die de brede schoolomgeving biedt en hebben daarenboven nood aan extra ondersteuning op het vlak van taal, opvoeding, culturele uitwisseling, gebruik van computer... Ze hebben te weinig weet van het betaalbare vrijetijdsaanbod voor hun kinderen en voor henzelf. Een bredere schoolwerking geeft ouders meer zelfvertrouwen door hen activiteiten aan te bieden waarbij zij zelf bijleren (bv. computerlessen, opvoedingsinitiatieven) en hun kinderen leerondersteuning kunnen bieden.

Het schoolteam krijgt nu stilaan een nauwere band met de ouders, de leefwereld van de leerlingen, maar ook met organisaties in de buurt van de school. Sinds enkele jaren is er een actieve buurtwerking. Bestaande sociaal-culturele organisaties krijgen hierdoor mee een ‘boost’ en er ontstaan nieuwe werkingen en buurtinitiatieven. Dit is een kans die de school niet wil laten liggen.

De school ziet het ook als haar maatschappelijke opdracht om organisaties te overtuigen om in ‘klare taal’ te communiceren met de ouders van de schoolgaande jeugd.

Beleidsadvies

Vandaag staat de school zelf in voor het zoeken naar fondsen om deze ruime maatschappelijke functie te financieren: subsidies, donateurs ... Dit zorgt voor extra werkdruk, onzekerheid en de neiging naar een ‘projectsubsidie’-aanpak. De functie van een “schooleigen ouderwerker” als brugfiguur is op de basisschool Sint-Jozef niet meer weg te denken en moet een duurzame invulling krijgen. De school adviseert de bevoegde ministers (o.a. onderwijs, welzijn, sport, cultuur) om – zeker in veelkleurige basisscholen – dit ambt structureel te verankeren.

Marleen DIERICKX

Ouderwerker/brugfiguur
marleen.dierickx@kbkscholen.be
0478 80 28 46

Mediawijsheid is nooit af

Katia SEGERS en Joke BAUWENS

De kunst van op een zinvolle manier om te gaan met de alomtegenwoordige media noemen we mediawijsheid of mediageletterdheid. Omdat media ons dagelijks omringen, hebben kinderen, jongeren, volwassenen én ouderen drie vaardigheden broodnodig: media kennen, media begrijpen en zelf media creëren. Dit artikel wil de meervoudigheid van mediageletterdheid in kaart brengen en wijzen op het belang van een zorgvuldige omgang met de media die ons leven sturen.

Gaat het over de positie van de media in de leefwereld van kinderen XE “kinderen”, over de impact van reclame XE “reclame” op ons consumptie XE “consumptie” gedrag, over de manier waarop we als burgers aankijken tegen het bedrijfsleven, de politiek, maatschappelijke ontwikkelingen, ... onze blik op de wereld wordt bepaald door het beeld dat de media ons presenteren van deze werkelijkheid. Onze perceptie van de wereld gebeurt via het venster van de media. Meer nog, de Duitse socioloog Niklas Luhmann XE “Niklas Luhmann” stelt dat alles wat we weten over de maatschappij, over de wereld waarin we leven, bepaald wordt door de media (Luhmann, 2000). Niet alleen brengen de media de wereld tot bij ons, zelf gebruiken wij in toenemende mate de media om met de wereld in interactie te treden. Via talloze informatie- en communicatietechnologieën XE “informatie- en communicatietechnologieën”, de zogenaamde ICT, leggen wij contacten met anderen, presenteren wij onszelf op publieke fora, onderhouden we vriendschappen, solliciteren, participeren en consumeren we. Dat alles, kennis opdoen over de wereld en onszelf kenbaar maken aan de wereld, doen wij vandaag met een veelheid aan media, met een mediamix die toont dat de nieuwe media de oude nooit volledig verdringen.

Van oude naar nieuwe mediageletterdheid

Omwillen van de alomtegenwoordigheid van media als technologie en inhoud, is mediageletterdheid een competentie, of beter een bundel van vaardigheden, die vanuit maatschappelijk oogpunt bijzonder belangrijk is. Hoewel overheden in Vlaanderen en Nederland vaak spreken over mediawijsheid XE “mediawijsheid”, voelen wij meer voor het begrip mediageletterdheid. Wij hebben daar een goede reden voor. In alle actuele discussies over mediageletterdheid, die doorgaans over internet en andere ICT handelen, wordt duidelijk dat de uitdagingen van de nieuwste media deel uitmaken van een veel langer wordingsproces van mediageletterdheid dat startte met de introductie van, letterlijk, de letters.

Hoewel mensen steeds hebben gecommuniceerd, geldt de introductie van het schrift XE “schrift” omstreeks 5000 jaar geleden als het ontstaan van ‘de media’. Het schrift luidde een ommekeer in op vele vlakken: de organisatie van de staat en de inrichting van handel werden mogelijk. Tegelijk ontstonden andere machtsverhoudingen. Alfabetisering is de eerste en meest fundamentele vorm van geletterdheid. Geletterdheid wordt sindsdien beschouwd als een basiscomponent van zelfontwikkeling XE “zelfontwikkeling”, zelfbepaling en burgerschap XE “burgerschap”. Wat geletterdheid precies in-

houdt, is echter sindsdien - parallel met de technologische ontwikkelingen - constant geëvolueerd.

Vooraf met de opkomst van de eerste elektronische media, eerst film, kort daarna radio en televisie, daverde het begrip ‘mediageletterdheid’ op zijn grondvesten. Aan de ene kant strekten de kenmerken van gedrukte media, zoals het boek XE “boek” en de krant XE “krant”, zich verder uit: nog meer mensen werden wereldwijd en vaak gelijktijdig bereikt. Aan de andere kant werd al gauw duidelijk dat mediageletterdheid niet louter een kwestie was van letters lezen, maar ook van beelden en geluiden ontcijferen. De complexiteit van mediageletterdheid is er sindsdien niet kleiner op geworden. Digitale en virtuele media XE “virtuele media”, ICT, mobiele technologieën... stuk voor stuk voegden deze media nieuwe dimensies toe aan de invulling van mediageletterdheid. En de technologische innovaties XE “technologische innovaties” waar we nu nog voor staan, maken duidelijk dat werken aan mediageletterdheid een evoluerend, dynamisch en onaf proces is. We zijn er nooit mee klaar. Zoveel is duidelijk. Daarom zullen media-educatie XE “media-educatie” en mediaopvoeding in formele en informele leeromgevingen, op school en thuis, via de overheid XE “overheid” en via vrienden, altijd nodig zijn. Want er zullen steeds nieuwe media, nieuwe generaties en nieuwe uitdagingen zijn.

Mediageletterdheid in de 21ste eeuw

Die nieuwe media, nieuwe generaties en nieuwe uitdagingen lijken zich vandaag volop aan te dienen. Ons mediagebruik XE “media-gebruik” en de media zelf maken belangrijke, misschien wel revolutionaire omwentelingen mee. Vooral als gevolg van de digitalisering XE “digitalisering” en de hiermee gepaard gaande commercialisering XE “commercialisering” staan we voor belangrijke evoluties.

Zo leidt digitalisering ertoe dat oude media niet geheel verdwijnen, maar wel ingrijpende veranderingen ondergaan op het niveau van productie, consumptie en distributie. Media diversifiëren hun platformen en producten. Daarnaast is er sprake van een steeds verder gaande convergentie XE “convergentie” tussen de media. Zo bieden televisieomroepen niet alleen audiovisueel nieuws XE “nieuws”

Mediageletterdheid is niet louter een kwestie van letters lezen, maar ook van beelden en geluiden ontcijferen.

aan, maar online ook geschreven artikels, terwijl kranten via hun website ook audiovisueel materiaal als filmpjes produceren.

De convergerende media veranderen ook ons mediagebruik. In het bijzonder bij jongeren laat dit zich voelen. Hoewel de traditionele media (vooral televisie) prominent blijven in hun mediagebruik XE “mediagebruik”, diversifiëren jongeren steeds meer hun mediagebruik en voelen zij zich sterk aangesproken door de digitale mediacultuur XE “digitale mediacultuur”. Meer bepaald het internet XE “internet” neemt een steeds prominenter plaats in in het leven van jongeren XE “internet:jongeren”. Zeker voor jongeren en jongvolwassenen lijkt het internet alle andere types van nieuwsmedia quasi overbodig te maken.

Ook de rol van de jonge en volwassen mediaconsument XE “mediaconsument” verandert. Mensen – opnieuw in de eerste plaats jongeren – verlaten steeds meer de traditionele rol van mediaconsument en worden ook producent. Dit is waar het Web 2.0 XE “Web 2.0” voor staat. Blogging XE “Blogging”, community media XE “community media”, sociale netwerksites XE “sociale netwerksites”, maar ook bv. YouTube XE “YouTube” zijn belangrijke bronnen van informatie én cultuur geworden, niet aangeleverd door mediaprofessionals XE “mediaprofessionals”, maar door burgers. In de steeds belangrijker wordende Web 2.0-omgeving waarin consumenten ook media- en cultuurproducenten worden, bereiken we de staat die Alvin Toffler XE “Alvin Toffler” al in 1980 in zijn boek “The Third Wave” voorspelde, namelijk die van ‘prosumer’ XE “prosumer”. Dit is een nieuwe staat, en tegelijk een terugkeer naar de situatie van maatschappijen voor de uitvinding van het geld waar elke consument was van de goederen die hij zelf produceerde. De opkomst van Web 2.0 haalt de traditionele rolverdeling tussen producenten en publiek onderuit. Vooral het optreden van kinderen XE “kinderen” en jongeren XE “jongeren” als ‘content creators’ via het internet en mobiele netwerken XE “mobiele netwerken”, vormt één van de belangrijkste uitdagingen voor de nabije toekomst.

Ten slotte verandert ook de rol van de mediaproductanten XE “mediaproductanten”. Voor het digitale tijdperk werd inhoud in hoofdzaak aangeleverd door professionals, namelijk professionele en geschoolde televisie- en radiomakers en journalisten XE “journalisten”. Deze professionals werkten in een professionele en hiërarchische omgeving en volgens een specifieke medialogica. De media-inhoud XE “media-inhoud” die ze aanleverden beantwoordde aan professionele normen en standaarden, zoals objectiviteit, onafhankelijkheid, kwaliteit, ... Deze media-inhoud werd vervolgens geconsumeerd door burgers XE “burgers”, van wie de mogelijkheden tot feedback XE “feedback” beperkt bleven.

De ‘prosumer’ stelt de legitimiteit van de professionele medialogica XE “medialogica” in vraag. Als iedereen journalist kan zijn, wordt de rol van de journalist als sluiswachter van informatie ondermijnd. Bovendien veranderen de werkomstandigheden van journalisten als gevolg van het vervagen van de grenzen tussen journalistiek en andere vormen van publieke communicatie, gaande van pr, over advertorials XE “advertorials” tot weblogs XE “weblogs” en podcasts XE “podcasts” (Deuze, 2007). Mediaprofessionals werken bijgevolg in een veel minder beheersbare en controleerbare context. Deze nieuwe machtsverschuivingen brengen belangrijke uitdagingen met zich mee zowel voor producenten als consumenten van media.

Kwaliteitsbewaking, betrouwbaarheid, deontologie XE “journalistieke deontologie” ... vormen vandaag meer dan ooit belangrijke aandachtspunten.

Niet alleen zijn de media steviger dan ooit geïntegreerd in ons leven, ze worden hierdoor onbeheersbaar en oncontroleerbaar. Er komt een overvloed aan media-inhouden via vele en geconvergeerde kanalen op ons af, kanalen die deel uitmaken van mediaconcerns waarvan we de macht en schaal lang niet altijd kennen. Meer dan ooit moeten we onze weg vinden in de media, moeten we ze leren evalueren en moeten we de mediapraktijken XE “mediapraktijken” van onszelf en van anderen inschatten.

Een constructieve benadering van mediawijsheid is omwille hiervan noodzakelijk. Het heeft geen zin om media uit ons leven te bannen. Integendeel, het leven in, met en door de media biedt ons een belangrijke bron van rijkdom. Tegelijk heeft het geen zin om het even van welke vorm van mediagebruik te bepleiten. We moeten erkennen dat er moet gewerkt worden aan onze omgang met de media.

Hoewel jonge én oude mensen conform hun algemene ontwikkeling wel degelijk vormen van mediageletterdheid ontwikkelen, en dat zelfs zonder media-educatie, blijken socio-economische, culturele en leeftijdsverschillen heel vaak de kansen op een veilige, behendige, bewuste en renderende omgang met de media te hypothekeren. Vanuit democratisch oogpunt is het wegwerken van de digitale en andere mediakloven dan ook essentieel. Voorts is duidelijk

Vanuit democratisch oogpunt is het wegwerken van de digitale kloof essentieel.

dat precies omwille van de alomtegenwoordigheid, ongrijpbaarheid en complexiteit van de media het bijbrengen van mediageletterdheid niet alleen onder kinderen en jongeren, maar over alle generaties heen, niet alleen tot het takenpakket van de overheid behoort, maar ook tot dat van het onderwijs XE “onderwijs:rol”, de industrie XE “industrie:rol” én de ouders XE “ouders”. Vandaag wordt dan ook vooral benadrukt dat er sprake is van gedeelde verantwoordelijkheid of ‘multistakeholders governance XE “multistakeholder”’.

Media kennen, begrijpen en creëren

Voor een omschrijving van mediawijsheid of -geletterdheid grijpen wetenschap en beleid doorgaans terug naar de definitie van Sonia Livingstone XE “Livingstone, Sonia” (2004: 18): *“Media-literacy is the ability to access, analyze, evaluate and create messages across a variety of contexts.”* Mediageletterdheid is het vermogen op een zinvolle manier om te gaan met de alomtegenwoordige media. Dit op drie terreinen: media kennen, media begrijpen en media maken.

Onder de media ‘kennen’ verstaan we de vaardigheden om de wijzers in onze gemediatiseerde samenleving te lezen en zonder handleiding te kunnen hanteren. Dit aspect verwijst daarbij niet alleen naar fysieke toegang tot de media (zoals de digitale kloof XE “digitale kloof”), maar ook naar de technische en instrumentele kennis om met de media te kunnen omgaan (zoals het kunnen bedienen van een computer XE “computer” of afstandsbediening, softwareprogramma’s kunnen gebruiken, ...).

Media ‘begrijpen’ slaat op de kritische omgang met de media: hoe functioneren ze? Wie maakt de media? Wie heeft belang bij de media? Hoe werken ze op ons in en wat hebben ze ons te bieden? Hiertoe hebben we kritische geletterdheid XE “kritische geletterdheid” nodig, namelijk de ontwikkeling van de nodige analytische competenties en het vermogen om evaluerend om te gaan met media-inhouden.

Onder media ‘creëren’ rekenen we alle vaardigheden die ons in staat stellen actief mee te bouwen aan media en aan de verspreiding van informatie, alsook om de media te gebruiken voor onze zelfexpressie XE “zelfexpressie”. Dit is een nieuwere vorm van mediageletterdheid die met de komst van ICT XE “ICT” aan belang gewonnen heeft. In vergelijking met het tijdperk van de massamedia, kunnen burgers XE “burgers” en consumenten XE “consumenten” vandaag immers op een relatief eenvoudige en goedkope manier zelf media-inhouden maken en verspreiden.

Het uiteindelijke doel van mediageletterdheid is het bijbrengen van een kritische en zelfstandige houding tegenover alle media, georganiseerd rond een *“set of beliefs or precepts recognizing that the media are constructed and that they have commercial, ideological and political implications”* (O’Neil and Hagen 2009: 230). Ook de Raad van Europa, die een sterke voorstander is van de noodzaak aan mediageletterdheid, huldigt het uitgangspunt dat mediageletterdheid neerkomt op het weerbaar maken van alle burgers, jong en oud. Vanuit die optiek is mediageletterdheid een kwestie van mensenrechten XE “mensenrechten”. Dat maakt ook dat media-educatie, vanuit deze brede opvatting, zeker niet alleen gericht moet zijn op kinderen en jongeren, maar op alle burgers in het algemeen en specifieke doelgroepen in het bijzonder (bv. senioren).

Media: alledaags én complex

Werken aan mediawijsheid is een dagelijkse klus. Elke dag opnieuw leven we met en in de media. Dat betekent dat we betrekkelijk weinig acht slaan op ons mediagebruik. Heel wat van ons mediagebruik verloopt routineus. De media zijn onderdeel van ons dagelijks functioneren, als gespreksonderwerp op de trein, als communicatiemiddel op de werkvloer, als informatiebron voor school en zoveel meer. BANNER: De alledaagsheid en alomtegenwoordigheid van de media doen ons vergeten dat media complex zijn.

Net die alledaagsheid en alomtegenwoordigheid van de media doen ons soms vergeten dat media complex zijn. Henry Jenkins (2008) stelt vast dat de complexiteit van de media zich op verschillende niveaus laat voelen. Zo zijn er de talloze mediagenres met hun eigen conventies, formats en talen. De visuele complexiteit van de media, die vandaag vaak een mix zijn van tekst en beeld, is erg groot. De veelheid aan verhalen, verhaaltijlen en de gesofisticeerde verhaalstructuren in televisiereeksen, boeken, kranten, games, weblogs, films, ... zijn opmerkelijk. Vanuit ethisch oogpunt confronteren de media hun gebruikers en publiek voortdurend met morele vragen en afwegingen. De convergentie van de media, de ‘verdingelijking’ van de media in merchandising en andere objecten (Lash & Lury, 2007) en de voortdurende verwijzing naar elkaar, maken dat media niet geïsoleerd dienen gebruikt en begrepen te worden, maar in samenhang met andere media. Ten slotte is ook duidelijk dat de cognitieve complexiteit van bijvoorbeeld games meer en meer vergen van hun spelers. Om al die redenen is werken aan mediageletterdheid een meervoudige klus, die aandacht vergt voor de vele dimensies van de vele media.

Niettegenstaande de complexiteit van de media, blijft werken aan mediageletterdheid in de praktijk vaak een doe-het-zelf-klus. We trachten zelf zo goed als mogelijk het beste te halen uit de structuren, inhouden en technieken van de media, maar doen dat vaak zonder enige formele vorming in media-educatie. De schoolcurricula en opleidingen besteden nog steeds bijzonder weinig aandacht aan hoe media werken, en dat ondanks de alomtegenwoordigheid van de media. Heel vaak zijn we aangewezen op wat we leren thuis of via de media zelf, die zelf regelmatig over elkaar berichten (kranten over televisie en internet, televisie over kranten en internet, het internet over kranten en televisie). Hoewel al heel lang pleidooien te horen zijn voor meer geïnstitutionaliseerde en georganiseerde vormen van media-educatie, blijft werken aan mediageletterdheid vooral een klus die zich in de coulissen afspeelt, in de informele sferen van het leven, dat is: thuis, in onze vrije tijd, onder vrienden, in de alledaagse conversaties met collega’s, op de speelplaats, onder familie...

Is dat een slechte zaak? Niet noodzakelijk. Net omwille van hun verwevenheid in ons dagelijks leven dient leren over media zich vooral in die sferen af te spelen. Maar niet exclusief. Net zoals de media alomtegenwoordig zijn in alle aspecten van ons dagelijks leven, moet ook het leren omgaan ermee dagdagelijks gebeuren in de verschillende sferen van ons leven: thuis, op school, tijdens onze vrije tijd en zelfs in onze professionele sfeer.

Debatten rond mediawijsheid en media-educatie gaan vandaag vooral over het internet en mobiele communicatietechnologieën.

Toch is de rol van de traditionele media, zoals het boek, de krant, radio en televisie, nog lang niet uitgespeeld. Niet alleen in het dagelijkse leven van heel wat mensen, maar ook voor mediaprofessionals zelf, blijven de oude en nieuwe media naast elkaar bestaan. Werken aan mediawijsheid in de 21ste eeuw vraagt dan ook meer werk dan voorheen. Niet alleen zijn er meer media, maar is ook de diversiteit aan media groter. Media-educatie vergt vandaag dan ook een specifieke mediumgebonden aanpak. Chatten op het internet is iets anders dan televisie kijken. De krant lezen is niet hetzelfde als de status van je Facebook-pagina aanpassen. Een boek lezen is iets anders dan gamen.

Maar ondanks die veelheid en verscheidenheid aan media, komen een aantal basiscomponenten van mediageletterdheid steeds weer terug, ongeacht het medium. Het zijn precies die 'mediaonafhankelijke' conclusies die onze aandacht verdienen, omdat ze er op wijzen dat mediawijsheid een aantal bredere sociale en culturele bekommernissen met zich meebrengt.

1.

Hoewel er geen leven meer denkbaar is zonder de media, hebben nog steeds groepen mensen geen toegang tot bepaalde media. Soms is dit een bewuste keuze. Zo laten bepaalde jongeren en senioren geen ICT toe in hun leven. Heel vaak echter, en dat is vanuit maatschappelijk oogpunt meer problematisch, is de keuze om bepaalde media niet te gebruiken een kwestie van drempels en van ongelijkheid. De oorzaken blootleggen is eenvoudig. Oplossingen aanreiken om de drempels te verlagen een pak moeilijker. Voor bepaalde media blijft het lastig de toegang ervan universeel te maken. Waar media als radio en televisie in vrijwel ieders leven ingeburgerd zijn, zijn het internet en de computer dat nog steeds niet. Inspanningen die hier geleverd dienen te worden, houden vooral verband met het betaalbaar en begrijpelijk maken van deze dure en complexe mediatechnologieën. Ook de gedrukte media, het boek en de krant, maken niet standaard deel uit van ieders mediamenu. Hier lijken eerder culturele drempels mee te spelen. Vaak is er een weerstand tegen lezen op papier - want lezen op schermen doen we steeds meer en meer - die dient overwonnen te worden. De acties en initiatieven hier zijn vooral gericht op het aantrekkelijk maken van de trage, gedrukte media in het tijdperk van snelle, elektronische media.

2.

Mediawijsheid is een zaak van vaardigheden. Niet zozeer de fysieke toegang tot, het bezit van de media en zelfs niet de nodige technische vaardigheden, maar wel het eigenlijke gebruik en begrip van de media, vormen de speerpunten van media-educatie van vandaag. Mediagebruikers hebben zelf grote nood aan media-educatie gericht op een beter begrip en meer gesofisticeerde kennis van de media als inhouden en als technologieën. Zo verzuchten tieners dat het huidige ICT-onderwijs op school hen niet leert hoe ze de technologische en inhoudelijke aspecten van het internet ten volle kun-

nen beheersen en benutten. Ook ouders voelen zich op dit terrein vaak tekortschieten. Senioren maken gretig gebruik van allerlei vormingsmomenten om zich de allernieuwste mediatechnologieën eigen te maken. Kortom, bij

heel diverse groepen in onze samenleving leeft de vraag naar meer toegespitste kennisdeling over media.

3.

Omdat we al zo lang vertrouwd zijn met de 'oude' media, dreigen we de krant, het boek en de televisie wel eens te vergeten. Vooral hun ogenschijnlijk technologieeloze karakter (je krijgt niet expliciet te maken met informatica als je de krant leest, een boek ter hand neemt of een televisieprogramma bekijkt), doet soms vergeten dat ook deze media het resultaat zijn van een technologisch productieproces, van knippen, monteren, opmaak, editen... met belangrijke inhoudelijke implicaties. In tijden van convergentie (de papieren krant wordt een nieuwswebsite) en digitalisering (de traditionele televisie wordt een interactieve technologie) is de nood aan technologische vaardigheden ook hier hoog. De technologische evoluties grijpen bovendien met zo'n vaart plaats dat ook kansrijke media-gebruikers vaak met moeite volgen om de media-als-technologieën ten volle te vatten en te benutten.

4.

De noodzakelijke vaardigheden situeren zich echter niet louter op technologisch gebied. Ook in de omgang met de media-als-inhouden staan een aantal basisvaardigheden voorop. Zo zijn media middelen die het verstand en de verbeelding voortdurend voeden, uitdagen en vormen. Hoewel de meest geavanceerde media, zoals games of 3D-media, de media-ervaring lijken uit te breiden naar

Nooit eerder stond onze privacy zo onder druk door de media.

een totaalervaring waarin niet alleen ons verstand, maar ons hele lichaam betrokken is, blijft het belang van een kritische en bewuste omgang met media essentieel. Dat doet men vandaag misschien nog meer dan enkele decennia geleden. Want er is veel om kritisch over te zijn.

Nooit eerder stond onze privacy zo onder druk door de media. Gebrek aan privacy is niet nieuw, maar dat het internet daarin een risicovol aandeel kan hebben door op grote schaal privégegevens vrij te geven, de inzicht in levens te vergroten en de commerciële en politieke exploitatie van persoonlijke voorkeuren mogelijk te maken, is wél ongezien. Traceerbaarheid, ook via mobiele technologieën en andere ICT mogelijk gemaakt, is de tol die we betalen voor de alomtegenwoordige en aantrekkelijke media, die aanzetten tot massazelfcommunicatie. Ook de controleerbaarheid en betrouwbaarheid van media, en meer bepaald nieuws en feiten, komt steeds meer onder druk te staan in een commerciële mediaomgeving waar mediaconsumenten steeds meer ook producenten worden. Hoe groter het aandeel van de 'prosumers' in de productie van media-inhoud, hoe meer nood aan een kritische omgang met deze inhoud.

5.

Mediageletterdheid is een zaak van iedereen. Zoals de media verscheiden zijn, zo variëren ook mensen van elkaar in hun gebruik van de media. Bijzondere aandacht gaat vaak uit naar jonge mensen, met name tieners en kinderen. Als de generaties van de toekomst en als gretige mediagebruikers staan ze centraal in het debat rond mediageletterdheid. Dat jonge mensen nog veel te leren hebben, is evident. Zij zijn via allerlei opvoedkundige platformen ook makkelijk te bereiken. Maar in het sterke pleidooi voor meer media-educatie voor jonge mensen, weerklinkt net zo goed een pleidooi voor meer mediabewustzijn bij volwassenen. Ook volwassen internetgebruikers kunnen nog heel wat leren, willen zij hun kinderen, kleinkinderen, leerlingen, studenten en cursisten op weg helpen.

Toch vergen bijzondere groepen een bijzondere aanpak. Zo is het bij kinderen uitermate belangrijk rekening te houden met de cognitieve ontwikkeling die ze doormaken. Ook tieners, die zich vaak een grote mediageletterdheid toemeten deels omdat anderen hen die toeschrijven, maar ook omdat ze op zo'n intense wijze van media gebruikmaken, vragen een aanpak die voortbouwt op hun expertise. Een aanpak ten aanzien van jongeren moet gestoeld zijn op dialoog, open communicatie en moet op naadloze wijze aansluiten op hun behoeften. Kansarme bevolkingsgroepen worden dan weer het best bereikt via lokale, veelal kleinschalige initiatieven die zich in hun leefwereld bevinden. Senioren hebben ten slotte het meest baat bij een aanpak waarin menselijkheid centraal staat. Dat laatste geldt trouwens voor mediageletterdheid in het algemeen: niet alleen de media kunnen hierbij helpen. De inbreng van mensen is eveneens onschatbaar, via media-educatie, leesbevordering, ICT-vorming, ...

6.

Regelmatig en vanuit vele hoeken wordt het belang van onderwijs beklemtoond in het kader van media-educatie. In de discussie over formeel versus informeel onderwijs, mag de rol van het onderwijs niet enkel tot de onderwijssector beperkt blijven, maar dienen ook andere partners hun opvoedende en onderwijzende verantwoordelijkheid op te nemen: de industrie, ouders, jongeren onder elkaar. 'Multistakeholder governance' wil zeggen dat iedereen, elke betrok-

ken partij een rol te spelen heeft in dit proces. Het is een ronkende term geworden, multistakeholder, maar ook een term die risico's inhoudt. Als er (te) veel partijen zijn, wie draagt dan nog de verantwoordelijkheid? Bepaalde partijen maken hier misbruik van door de verantwoordelijkheid vooral in het kamp van de consumenten, burgers en mediagebruikers zelf te schuiven. Terwijl die laatste net vragende partij zijn voor meer begeleiding, sturing en regulering. Vooral in het tijdperk van digitale en virtuele media (ondoorzichtigheid, enorme draagwijdte, vervaging van grenzen, internationale eigendomsstructuren) is de nood aan dat alles groter dan ooit. En al zijn de economische machtsbelangen die bij media meespelen een aspect waar mediagebruikers zich wel bewust van kunnen zijn en waar ze nu en dan lichte vormen van verzet tegen kunnen uitoefenen, het is vooral de wetgever, nationaal en internationaal, die hierin een belangrijke verantwoordelijkheid draagt.

We leven in de media. Media omringen ons, ze helpen ons ontwikkelen, ze dagen ons uit. Zonder media geen blik op de wereld. Ze laten ons deelnemen aan de maatschappij, ze geven ons een stem, ze maken ons tot gemeenschap. Om die reden is mediageletterdheid geen overbodige luxe, maar een noodzaak. Een wijze omgang met de media helpt ons en de toekomstige generaties te leven in de wereld van vandaag en morgen. Daarom is werken aan mediageletterdheid een noodzakelijke en wijze opgave voor iedereen.

Katia SEGERS en Joke BAUWENS

Vrije Universiteit Brussel, vakgroep Communicatiewetenschappen
CEMESO (Centrum voor Media- en Cultuurstudies)
Pleinlaan 2
1050 Brussel

NOOT

Dit artikel is gebaseerd op:

Segers, K. & Bauwens, J. (Reds.) (2010) *Maak mij wat wijs. Media kennen, begrijpen en zelf creëren*. Tilt: Lannoo.

BIBLIOGRAFIE

- Briggs, A., Burke, P. (2003). *Sociale geschiedenis van de media. Van boekdrukkunst tot Internet*. Boom: Sun.
- Deuze, M. (2007). *Media Work*. Cambridge, Polity Press.
- Jenkins, H. (2008). Media Literacy: Who Needs it? In T. Willoughby & E. Wood (eds), *Children's Learning in a Digital World*. Malden MA: Blackwell, 15-39.
- Lash, S. & C. Lury (2007). *Global Culture Industry*. Cambridge: Polity.
- Livingstone, S. (2004). What is media literacy? *Intermedia*, 32(3), 18-20.
- Luhmann, N. (2000). *The Reality of the Mass Media* (vertaling Katheen Cross). Cambridge, Polity Press.
- O'Neill, B., Hagen, I. (2009). Media Literacy, In S. Livingstone & L. Haddon (eds), *Kids Online: Opportunities and risks for children*. Bristol: Policy Press, 229-239.
- Segers, K. & Bauwens, J. (Reds.) (2010) *Maak mij wat wijs. Media kennen, begrijpen en zelf creëren*. Tilt: Lannoo.
- Toffler, A. (1980). *The Third Wave*. New York: Bantam Books.

Participatie van kinderen met ernstige communicatieve beperkingen in inclusief onderwijs en de samenleving

Elisabeth DE SCHAUWER en Geert VAN HOVE

Inclusie is een moeilijk en veelzijdig proces. Er zijn geen gemakkelijke antwoorden, geen voorverpakte en duidelijke trajecten. Inclusie kan op veel verschillende manieren geïnterpreteerd worden. De vlag van inclusie dekt (heel vaak) de lading niet. We proberen om het te benaderen door de ogen van de verschillende betrokkenen. Dit artikel valt terug op het doctoraatsonderzoek van de eerste auteur. Daarin werden de perspectieven van kinderen, ouders en leraren op inclusief onderwijs bekeken binnen drie aparte studies. We overlopen kort de resultaten van deze onderzoeken. We leggen een aantal overkoepelende concepten bloot die ons helpen om de perspectieven van deze mensen die direct betrokken zijn op het onderwijsgebeuren te begrijpen.

Barton en Armstrong (2001) zien inclusief onderwijs niet als een doel op zich, maar als een middel om een inclusieve samenleving te realiseren. Het proces daagt uit en verstoort de 'normale' gang van zaken. Het vraagt fundamentele wijzigingen in de sociaal-economische voorwaarden en de relaties tussen mensen in de samenleving. Een inclusieve samenleving hangt samen met hoe de middelen verdeeld worden, hoe de samenleving naar verschillen tussen mensen kijkt, hoe scholen georganiseerd zijn, hoe leraren staan ten opzichte van hun opdracht, hun manier van lesgeven en wat ze willen doorgeven aan hun leerlingen. Het dilemma van hoe we omgaan met verschillen vormt geen toevallig probleem in de samenleving. Het is een gevolg van de manier waarop een samenleving individuen indeelt in categorieën en bepaalt wie uitgesloten wordt van politieke, sociale en economische activiteiten (Minow, 1990). Inclusief onderwijs veronderstelt een ingrijpende mentaliteitsverandering. Voor Allan (2005) start inclusie met de premisse dat elk individu het recht heeft om zijn plaats te krijgen in de samenleving. Dit houdt tegelijk in dat anderen zich verplicht voelen om te maken dat dit mogelijk wordt.

Hoe kijken kinderen met een beperking zelf naar inclusief onderwijs?

We vertrekken steeds vanuit de ervaringen van 'beperking' zoals de mensen zelf deze ervaren. We willen kritisch de dynamische interactie onderzoeken tussen een beperking en de omgeving. Een beperking is een sociaal, cultureel, historisch en relationeel gegeven (Gabel, 2005). Daarom is het beluisteren van het perspectief van kinderen essentieel. We horen hun stem zelden. Hun informatie en inzichten leveren ander materiaal dan de andere betrokken partijen (ouders, leraren, ondersteuners...). Waar volwassenen angst voor tonen, kunnen we met kinderen en jongeren vaak heel openlijk in

gesprek gaan o.a. over hun zelfbeeld.

Deze studie onderzoekt de beleving van kinderen die schoollopen in het regulier onderwijs. We werken met observaties en interviews van 15 kinderen tussen 5 en 17 jaar oud. De analyse toont kinderen die zich eigenlijk heel 'gewoon' presenteren, als kinderen met heel alledaagse bezigheden, interesses en wensen. Ze zijn zich bewust van hun beperking(en), maar vertellen ons heel vaak hoe ze hiermee (proberen te) leven.

"Ik reageer soms anders. Ik ben trager. Ik heb soms hulp nodig. Ik kan niet alles verstaan. Iedereen heeft hersenen. Ik ook, maar ze werken een beetje trager." (Nathalie, 17 jaar)

Het is duidelijk dat de school een belangrijk deel van hun leven is, ze vertellen vooral veel over de sociale activiteiten op school zoals speeltijden, uitstappen, Sinterklaasfeestjes...

Ondersteuning is voor veel kinderen positief omdat het betekent dat de participatie in de klas makkelijker wordt. Tegelijk wordt ondersteuning op sommige momenten ook als hinderlijk ervaren, zeker als ze kinderen verhindert om deel te nemen aan het klasgebeuren waar leeftijdsgenoten bij betrokken zijn (vb. GON-ondersteuning tijdens de tekenles).

"Met elke aanpassing ben ik altijd een beetje bang. Ik weet dat ik zo moet werken, anders is het niet mogelijk voor mij. Ik moet wel vaak uitleg geven aan klasgenoten en leerkrachten. Mijn assistente helpt mij om dat te doen, zij vertelt hoe ik kan deelnemen. Ik kan bijvoorbeeld niet blind en vlug typen. Ik ben bang om de uitzondering te zijn. (Nizreen, 14 jaar)

De kinderen hebben (allemaal) (grote) plannen en vooruitzichten voor de toekomst. Ze stellen zich vragen over hoe de 'grote' school

zal zijn en wat er nog allemaal op hun weg gaat komen. Tegelijk horen we plannen die veel verder weg zijn: moeder/vader worden, dromen over een beroep...

Kinderen en jongeren bewegen voortdurend tussen 'same' en 'different' (Vandenbroeck, 1999; Devlieger, 2010). Het is een worsteling van wat ze delen en gemeenschappelijk hebben met andere kinderen en de momenten dat ze het 'anders-zijn' (sterk) ervaren. Ze botsen heel vaak tegen de normen in onze samenleving die 'gezonde', 'normale' en 'actieve' kinderen verwachten. De kinderen focussen zelf op hun sterktes en capaciteiten in wie ze zijn en wat ze kunnen bieden.

Wat zijn ervaringen van ouders van een kind met een beperking?

We introduceren verschillende metaforen die ontwikkeld zijn in de samenwerking met ouders binnen inclusief onderwijs: 'reiziger', 'strijder', 'bruggenbouwer', 'ontdekker', 'leraar' en 'Kuifje in Wonderland'. Deze beelden dagen de stereotyperingen uit en laten zien hoe ouders de relaties met professionals binnen onderwijs en welzijn beïnvloeden. We omschrijven vanuit deze metaforen hoe ouders de confrontatie aangaan met de normaliserende praktijken binnen onze samenleving.

Ouders van een kind met een beperking zijn ouders 'aan de rand' in een voortdurend proces van reflectie over hun leven samen met hun kind met een beperking. Er zijn verschillende posities die zij innemen. Ouders kunnen zowel 'strijder' als 'bruggenbouwer' zijn. Ouders kunnen zich tegelijk 'Kuifje in hulpverlenersland' voelen en toch 'leraar' zijn: er zijn geen goede of slechte posities. Er zijn alleen verschillende manieren van ouderzijn en we zijn niet altijd in staat om deze te begrijpen en te interpreteren (Rinaldi, 2006). Hun positie hangt samen met hun situatie, wat ze willen en wat ze het beste vinden voor hun kind.

Doorheen de metaforen tonen ouders weerstand tegen discours in termen van deficit. Ze verzetten zich tegen machtsrelaties met professionals die hun kind 'anders', 'speciaal' en 'onherkenbaar' maken. Ze revolteren tegen het begrenzen van mogelijkheden en het vaststellen van objectieve verschillen (Goodley & Runswick-Cole, 2011). Leven met een kind met een beperking wordt ervaren als een voortdurende zoektocht met weinig zekerheden en waarheden. Ouders weten niet waar ze naartoe gaan met hun kind en in hun eigen leven.

Ouders beklemtonen het belang van partnerschap. Het gaat over bondgenoten en netwerken waar hun kind positief gewaardeerd wordt, centraal staat en waar zij als ouders au sérieux worden genomen. Het geluk van het kind is een belangrijke graadmeter in dat partnerschap en in hun keuze voor inclusief onderwijs.

Perspectief van leraren binnen inclusief onderwijs

Leraar zijn is een belangrijke, spannende en veeleisende opdracht in onze samenleving. Het vraagt heel wat verantwoordelijkheid om kinderen en jongeren te laten opgroeien tot veelzijdige, mondige en kritische burgers. Daarbij wordt de leraar telkens voor nieuwe uitdagingen geplaatst. Op basis van de verhalen van 17 leraren keren we terug naar centrale thema's en sleutelmomenten in de dagelijkse klaspraktijk.

De onzekerheden van leraren staan centraal in hun beleving. Leraren hebben veel angst en vragen rond het contact met het kind met een beperking en rond hun eigen competenties naar het lesgeven. Het vraagt een voortdurend zoeken naar evenwicht tussen individu en groep, tussen het werken aan sociale vaardigheden en cognitieve aspecten van het leren, tussen experimenteren in je eentje en rekenen op de steun van anderen. Leraren kunnen niet alles doen op de manier dat ze het zouden willen en inclusief onderwijs is vaak een ervaring van gedwongen loslaten.

"Als leraar moet je kunnen zeggen: ik geef al een aantal jaar het eerste, ik ken mijn job. Je moet geloven in je capaciteiten. We hebben allemaal al iets geleerd van Willem." (Ann, 1ste leerjaar)

Leraren gaan uitgebreid in op het belang van participatie. Ze zijn vaak zeer trots op hoe ze geleerd hebben dat kinderen op veel verschillende manieren kunnen deelnemen aan dezelfde klaservaringen. In plaats van te denken in termen van niveaus en te vergelijken met andere kinderen gaan leraren zich bezighouden met hoe elk kind kan deelnemen op zijn/haar manier? Er komt meer flexibiliteit tegenover het leerprogramma. "Het leerproces wordt gezien als een individueel leerproces, maar de redenen, verklaringen, uitleg, interpretaties en mening van anderen zijn onontbeerlijk in het opbouwen van kennis. Het is een proces van relaties, een proces van sociale constructie van een individu in relatie met anderen" (Rinaldi, 2006).

Leraren ervaren de sociale contacten met andere kinderen als dé grote meerwaarde van inclusief onderwijs. De focus ligt op de connecties binnen de klas en hoe alle kinderen, ook het kind met een beperking, daar deel van uitmaken. De sociale netwerken met andere kinderen, leraren en ondersteuners geven vorm aan wie de leerlingen zijn en worden. Deze connecties en manier van organiseren in connecties zijn nodig om te overleven voor ieder van ons, niet alleen voor mensen met een beperking. We leren met elkaar veel meer dan de leerling leert van de leraar. Leraren zien zichzelf als een schakel in het construeren en het tot stand komen van relaties en interacties binnen de klas.

"Het sociale gebeuren is echt een meerwaarde. Leren om open te staan voor anders-zijn, daar krijgen kinderen niet vaak de kans toe. Vroeg of laat kunnen ze hierop terug vallen. Daar ben ik zeker van. Het is een surplus in hun schoolloopbaan." (Caroline, 1ste middelbaar)

De communicatie en samenwerking met de mensen rondom het kind geeft de leraren het gevoel dat ze er niet alleen voor staan. Ze komen uit hun klas en werken samen met ouders die info kunnen geven over hun kind en hun verwachtingen expliciteren. Ze geven aan dat het werken met ondersteuners in de klas een stress-factor vormt, maar tegelijk broodnodig is.

Dwarsverbindingen tussen deze perspectieven

We willen een vijftal concepten aanhalen die als rode draden doorheen deze onderzoeken geweven zijn.

Becoming

Vanuit een rhizomatisch oogpunt is onze identiteit nooit volledig ontwikkeld of vaststaand. Het is in voortdurende ontwikkeling door verwachtingen, ervaringen, waarden, geloof, kansen en verlangens

die wisselen over tijd en in interactie met de omgeving. Dit vormt een uitdaging voor lineaire modellen van leren en organisatie, hiërarchische autoriteiten en traditionele noties van onderwijstrajecten. Onderwijs stelt duidelijke eindpunten voorop in verschillende niveaus en binnen complexe structuren. Deleuze (1987) erkent en verwerpt deze zekerheden. Onze identiteit is voortdurend in beweging – rhizomatisch, nomadisch, een constante reis met geen finale bestemming. We staan nooit stil, zijn altijd in relatie, altijd onderweg, altijd in verbinding, het is een kwestie van EN... EN... EN... We willen niet meegaan in een binaire manier van denken in termen van man/vrouw, normaal/abnormaal, gepast/ongepast,... en bieden weerstand tegen een statische manier van zijn. Elk subject is deel van meervoudige verbindingen die voortdurend onderhevig zijn aan verandering.

Door te denken in termen van ‘becoming’ opent zich een gigantische ruimte voor experiment en creativiteit. Dit is een totaal ander idee van experimenteren dan het onder controle houden van alle mogelijke parameters en het werken met vastomlijnde uitkomsten (Deleuze, 1994). Eén enkele gebeurtenis kan de gevestigde orde verstoren en vaak ongevraagd, een proces in beweging zetten. Experimenteren houdt verband met wat we nog niet weten, wat nog in het verschiet ligt, wat nieuw is en meer vraagt dan het (h)erken- nen van reeds bestaande waarheden. Leraren geven ons inzichten mee over deze experimentele vormen van hun lesgeven. Lesgeven is een eindeloze zoektocht, we her-denken leren en nemen creatieve uitdagingen aan in het werken met kinderen die heel verschillend zijn naar mogelijkheden. Een engagement aangaan in een pedagogische relatie veronderstelt “leren met, over en van anderen wat we niet op voorhand konden voorzien” (Biesta, 2003).

Verlangen

Verlangen wordt door Deleuze en Guattari (1987) gezien als een positieve en productieve kracht die ons voortdurend stuwt doorheen ons ‘becoming’. We zoeken mogelijkheden om in voortdurende inter-afhankelijkheid het anders-zijn een plaats te geven. We trekken steeds vanuit het beeld van het ‘competente kind’ waarbij we samen op zoek gaan naar kansen en mogelijkheden binnen de omgeving van het gewoon onderwijs. Waar we nu vaak vooral bezig zijn met ‘onderwijsnoden’ en ‘tekorten’ verleggen we de aandacht naar wat kinderen aan ‘verlangens’ in zich hebben. Dit geeft een enorm krediet aan het potentieel en de kracht die kinderen bezitten. We zijn ervan overtuigd dat kinderen sterker zijn dan we denken en over een groter potentieel beschikken dan wij verwachten.

Ethische ontmoeting

Levinas (2004) helpt om de ontmoeting met de Ander te zien als een absolute en oneindige ver-ANTWOORD-elijkheid naar die Ander. Een professioneel binnen onderwijs of welzijn is een reisgezel die samen met kinderen en families op pad gaat zonder vooraf gekende bestemming. Hoe kunnen we mogelijkheden openhouden op die weg? Hoe kunnen we zo min mogelijk restricties opleggen? Hoe kunnen kinderen maximale kansen krijgen om zich te ontplooiën binnen de omgeving waar hun familie het meeste vertoeft? In wat wij kunnen doen, zijn we heel erg afhankelijk van de Ander, die beroep op ons doet. Als professioneel kunnen we niet aan de kant gaan staan, we geven onze ‘veilige’ en ‘onafhankelijke’ positie op om samen wind te vangen. Dit confronteert ons met heel veel onzekerheden en twijfels.

Pedagogie van het luisteren

De klas is een plaats van ontmoeting en Rinaldi (2006) schetst luisteren als een sociaal en relationeel proces waarbij we ons ten volle openstellen voor de kinderen en volwassenen waar we mee samenwerken. Luisteren is een sensitiviteit die niet alleen met oren plaatsvindt, het werkt verbindend en poogt te begrijpen. Dit wordt gestuurd door het zoeken naar verlangen en de interesse van mensen in plaats van het voortdurend zoeken naar vooraf bepaalde antwoorden.

Politiek engagement

Pedagogiek is niet neutraal (Freire, 1970). Het kiest partij en impliceert het maken van keuzes. Welk onderwijs willen wij? Hoe kijken wij naar ‘participatie’ en ‘ontwikkeling’? Wat is belangrijk binnen onze samenleving waar we kinderen willen in opvoeden? Dit brengt een maatschappelijk debat teweeg dat voortdurend aan de gang blijft. Voor Levinas (2004) kan utopie ons leiden doorheen zulke moeilijke discussies. Het geeft de richting aan waar we in toekomst naartoe willen, het laat ons dromen en fantaseren over wat ze zouden willen zonder dat het onmiddellijk actueel aanwezig is. Het streven ernaar is echter heel erg belangrijk en vraagt een voortdurend zoeken naar sociale verandering. Het vraagt om dicht bij mensen te staan, erkenning te geven aan ‘wie’ ze zijn en wat ze willen en dit telkens opnieuw zichtbaar te maken.

Elisabeth DE SCHAUWER en Geert VAN HOVE

Vakgroep Orthopedagogiek, UGent
Begijnhoflaan, 464 - 9000 Gent

REFERENTIES

- Allan, J. (2005). Inclusion as an ethical practice. In S. Tremain (Ed.), *Foucault and the government of disability* (pp. 281-298). Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Barton, L., & Armstrong, F. (2001). Disability, Education and Inclusion. Cross-Cultural Issues and Dilemmas. In G. L. Albrecht, K. D. Seelman & M. Bury (Eds.), *Handbook of Disability Studies* (pp. 693-710). Thousand Oaks, CA: Sage publications
- Biesta, G. (2003). Learning from Levinas: a Response. *Studies in Philosophy and Education*, 22, 61-68.
- De Schauwer, E. (2011). *Participatie van kinderen met ernstig communicatieve beperkingen in inclusief onderwijs en de samenleving*. Niet-uitgegeven doctoraatsthesis.
- De Schauwer, E., Van Hove, G., Mortier, K., & Loots, G. (2009). I need help on Mondays, it's not my day. The other days, I'm ok." Perspectives of children with a disability on inclusive education. *Children and Society*, 23(2), 99-111
- De Schauwer, E., Van de Putte, I. & Vandekinderen, C. (2011). *Voorbij de vraagtekens? I Perspectief van leraren op inclusief onderwijs*. Antwerpen: Garant.
- Deleuze, G. (1994). *Difference and repetition*. London: Athlone Press.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. (B. Massumi, Trans). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Devlieger, P. (2010). At the interstices of classification: notes on the category of disability in sub-Saharan Africa. *Research in Social Science and Disability*, 5, 69-101.
- Freire, P. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Continuum.
- Gabel, S. (Ed.) (2005). *Disability studies in education: Readings in theory and method*. New York: Peter Lang.
- Goodley, D. & Runswick-Cole, K. (2011). The violence of disablism. *Sociology of Health & Illness*, 33(4), 602-617.
- Levinas, E. (2004). *Totality and Infinity*. Trans. A. Lingis. Pittsburgh: Duquesne University Press.
- Minow, M. (1990). *Making all the difference: inclusion, exclusion and American Law*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Rinaldi, C. (2006). *In Dialogue with Reggio Emilia. Listening, researching and learning*. London: RoutledgeFalmer.
- Van Hove, G., De Schauwer, E., Mortier, K., Bosteels, S., Desnerck, G., & Van Loon, J. (2009). Working with mothers and fathers of children with disabilities: Metaphors used by parents in a continuing dialogue. *European Early Childhood Education Research Journal*, 17(2), 187-201.
- Vandenbroeck, M. (1999) *De Blik van de Yeti. Over het opvoeden van jonge kinderen tot zelfbewustzijn en verbondenheid*. Amsterdam: SWP.

Leerlingen met autisme-spectrumstoornissen in het gewone onderwijs? Dat kan!

Nathalie DELIENS

Onderwijs is een recht voor alle kinderen. Er is leerplicht tot 18 jaar. Er bestaat 'vrijheid van schoolkeuze'.

Allemaal evidenties die iets minder evident zijn wanneer een kind een autismespectrumstoornis heeft. Welke hindernissen zijn er en welke mogelijkheden bestaan er om het gewoon onderwijs toegankelijk te maken voor kinderen met autismespectrumstoornissen?

In dit artikel gaat een GON-begeleider dieper in op de dagelijkse praktijk.

Autismespectrumstoornissen, wat zijn dat?

Dankzij het succes van de films Rainman en Ben X en dankzij heel wat mediabelangstelling voor die stoornis, klinkt 'autisme' niet meer onbekend in de oren van de meeste ouders, leerkrachten en hulpverleners. Zelfs studenten hebben het begrip al horen waaien of meer zelfs, ze kunnen er een mondje over meepraten.

Dat iemand autisme heeft staat niet te lezen op zijn gezicht maar in de omgang met mensen met autisme ondervind je na verloop van enige tijd iets bijzonders, iets ongrijpbaars en verwarrend, iets vreemds in het gedrag.

Iedere persoon met autisme is anders, net zoals mensen zonder autisme van elkaar verschillen.

Binnen de literatuur spreekt men bijvoorbeeld over kernautisme, atypisch autisme, syndroom van Asperger,... Omdat al deze termen gemeenschappelijke kenmerken omvatten, wordt sinds enkele jaren gesproken over 'autismespectrumstoornissen', hierna ASS genoemd.

Mensen met ASS denken anders dan mensen zonder ASS.

Via onze zintuigen komen allerlei prikkels de hersenen binnen. We horen, zien, ruiken, voelen, smaken voortdurend allerlei dingen. Onze hersenen filteren in alle situaties de binnenkomende geluiden, beelden, geuren, gevoelens en smaken op belangrĳkheid. Dat filteren gebeurt bliksemsnel zodat we ons enkel van een beperkte selectie van prikkels bewust worden. Hierdoor kunnen we dingen, gebeurtenissen en relaties tussen mensen met elkaar in verband brengen. We kunnen betekenis verlenen aan wat we waarnemen en we kunnen gepast reageren.

Het hele proces verloopt automatisch, zonder nadenken.

In de hersenen van mensen met ASS wordt de binnenkomende informatie anders verwerkt en worden de prikkels anders geselecteerd. De hersenen filteren te weinig of te veel en niet altijd de juiste informatie. Hierdoor gaan mensen met autisme een andere betekenis verlenen aan de dingen. Die andere betekenisverlening leidt dan weer tot ander gedrag.

Zo kan een hand opsteken verscheidene betekenissen hebben, afhankelijk van de context waarin je de hand te zien krijgt: in het verkeer betekent een hand opsteken "halt", bij een ontmoeting betekent dat gebaar "hallo", in een café "5 pintjes", ...

Wanneer iemand niet automatisch in staat is om die hand in verband te brengen met de juiste context, is de kans groot dat er een foute reactie volgt. Zo kan een persoon met ASS wuiven naar een politie-inspecteur die het verkeer aan het regelen is.

Een ASS is een ontwikkelingsstoornis waarbij in alle domeinen van de ontwikkeling dingen anders of moeilĳker verlopen. Een ASS tast alle facetten van het leven aan: eten, slapen, zelfredzaamheid, sociale interacties, communicatie, vrije tijd, spelontwikkeling, relaties, werk,... Daarom wordt deze stoornis 'pervasief' genoemd.

Alle ASS kennen dezelfde drie basiskenmerken. Men spreekt dan ook van de triade van stoornissen.

1. De omgang met anderen verloopt stroef. Hoewel mensen met ASS er vaak graag bij horen, toch is er een zeker onvermogen om op gepaste wijze sociale relaties met leeftijdsgenoten te ontwikkelen.
2. Er zijn ook kwalitatieve tekorten in de communicatie. Communicatie is meer dan enkel gesproken taal. Mensen met een ASS hebben het moeilijk met het maken en begrijpen van gebaren of met het tonen en lezen van gelaatsuitdrukkingen. Ze voelen de intentie van wat je wil zeggen niet goed aan. Kortom, alles wat niet expliciet gezegd wordt maar toch bedoeld wordt, kunnen ze moeilijk vatten.
3. Tot slot is er een stoornis in de verbeelding. Mensen met ASS vertonen ongewone reacties op hun omgeving, met de drang tot repetitieve gedragingen en weerstand tegen veranderingen.

Kinderen met ASS volgen ook onderwijs

Ondanks de ontwikkelingsstoornis zijn mensen met ASS zeker in staat om te leren en om zich levenslang te ontwikkelen. Kinderen met ASS kennen van nature echter een minder grote drang tot ontdekken, experimenteren en imiteren. Nieuwe leerervaringen zijn

voor hen vaak zelfs bedreigend en beangstigend. In die zin kunnen we zeggen dat een ASS een rem is op het leren.

Gewoon of buitengewoon onderwijs?

Er bestaat geen algemeen geldend antwoord op deze vraag. De meest geschikte school is die die het kind de beste ontwikkelingskansen biedt.

In elk geval is voor een kind met ASS, ongeacht de onderwijsvorm die het volgt, een goede voorbereiding van het kind zelf en van de leerkracht(en) en de medeleerlingen een belangrijke voorwaarde om tot positieve leerervaringen te komen. De meeste kinderen met een ASS en een bijkomende verstandelijke beperking lopen school in het buitengewoon onderwijs, terwijl heel wat kinderen met een ASS en een normale begaafdheid in het gewone onderwijs zitten.

Sinds 1986 bestaat er een samenwerkingsverband tussen het gewoon onderwijs en het buitengewoon onderwijs: het geïntegreerde onderwijs (GON)

Wat is GON?

Het geïntegreerde onderwijs (GON) biedt aan leerlingen met een handicap (in dit geval een ASS) de mogelijkheid om les te volgen in het gewoon onderwijs, mits ondersteuning vanuit het buitengewoon onderwijs.

Rondom de leerling wordt een integratieteam opgericht bestaande uit de ouders, de school, het CLB en de GON-begeleider, die uit het buitengewoon onderwijs komt.

Bij de start van het schooljaar ondertekenen alle partijen het integratieplan. Zij verbinden er zich toe de integratie van de leerling met een ASS optimaal te laten verlopen. Daarnaast wordt een individueel handelingsplan opgesteld in samenspraak met het integratieteam. Hierin worden de specifieke doelstellingen opgenomen.

De integratie van een leerling met een ASS is een veelzijdige aanpak. De GON-begeleiding richt zich tot de verschillende betrokkenen. De leerling staat steeds centraal maar de noden van de school komen ook aan bod. De ouders zijn uiteraard ook belangrijke partners in het GON-gebeuren. Zij zijn vaak de tolk van hun kind. De samenwerking met de ouders omvat vooral het uitwisselen van informatie en regelmatig overleg.

Momenteel hebben leerlingen met een ASS-diagnose recht op twee jaar GON-begeleiding per cyclus.

Dus telkens twee jaren tijdens het kleuter-, lager-, secundair- en hoger onderwijs. In welke studiejaren men voor de GON-begeleiding opteert, wordt in overleg gekozen.

Bij jonge kinderen komt de vraag vaak vanuit de ouders, soms vanuit de school. Bij pubers en jongvolwassenen wordt rekening gehouden met hun eigen zorgvraag en motivatie.

GON in de praktijk, enkele van mijn persoonlijke ervaringen

De GON-begeleiding gebeurt steeds op school. Slechts uitzonderlijk kan de begeleiding buiten de school doorgaan: bv. tijdens examen-

periodes of op de kamer bij hogeschoolstudenten,...

Meestal werken we als GON-begeleider individueel met de leerling. In samenspraak met leerkrachten kan ook in de klas begeleid worden.: bv. bij groepswerk, bij schooluitstappen of tijdens praktijklessen (zodat de leerling en de GON-begeleid(st)er de werkwijze kunnen aanleren)...

Opstarten van GON

Bij de start van een nieuwe GON-begeleiding is de eerste prioriteit vertrouwen winnen, in de eerste plaats van de leerling zelf, maar ook van de ouders en het schoolteam.

Zodra we weten wie onze nieuwe GON-leerling is, nemen we contact op met de ouders en leggen we een datum voor een huisbezoek vast. Ik laat het aan de ouders over om in te schatten of hun zoon/ dochter best aan dit gesprek deelneemt of niet. Soms opteren we voor een afzonderlijk gesprek met de leerling. Ik stel mij heel flexibel op: een jongen van 18 wou me graag vooraf in de vertrouwde omgeving van zijn slaapkamer ontmoeten. Andere kinderen vinden het net moeilijk een vreemde op hun 'territorium' toe te laten. Vaak werkt tijdens het eerste contact de aanwezigheid van de ouders en de gemoedelijkheid van de thuissituatie drempelverlagend.

Tijdens dit eerste gesprek kunnen de ouders vertellen wat ze kwijt willen. Ze praten over de aanloop naar de diagnose, de schok of de opluchting bij het vernemen van de diagnose, over de dingen die goed lukken, over de bijzonderheden of talenten van hun kind, de moeilijkheden die ze ervaren in de opvoeding, de impact van de handicap op broers/zussen en op het gezinsleven, vaak ook over het (on)begrip van de omgeving, ...

Deze kennismaking helpt me om zicht te krijgen op de hulpvragen die ik vanuit GON kan invullen. Ik haal hier ook ideeën uit om ingang te vinden bij de leerling voor de individuele begeleiding. Het is handig om te weten dat Lies gek is van paarden, niet wil dat andere kinderen weten dat ze begeleiding krijgt en niet kan verdragen dat iemand anders dan de juf iets in haar agenda noteert.

Tom werkt graag in de keuken. Hij verdraagt geen zon in de ogen en kan agressief uit de hoek komen als leerkrachten hun stem tegen hem verheffen.

Op school tracht ik zo snel mogelijk te luisteren naar de ervaringen en de vragen van de leerkracht. Ook leerkrachten van vorige schooljaren kunnen nuttige informatie en tips geven. Zij weten vaak dat het best is om Kasper dicht bij de meester vooraan in de klas te laten zitten en dat Katrien naast een 'rustige' leerling moet kunnen zitten.

In het secundair onderwijs verloopt het contact meestal via graadcoördinatoren of leerlingbegeleiders.

Iedere school kent zijn eigen schoolcultuur. In het begin is het dan ook uitzoeken welke de gewoonten en verwachtingen zijn, bij wie je terecht kan met vragen, hoe nieuw of vertrouwd GON is, welke de visie van de school is op de niet-gemiddelde leerling,...

Individueel werken met de GON-leerling

Tijdens de eerste weken van het schooljaar tracht ik mijn GON-leerlingen te observeren: in de klas, op de speelplaats, in de refter. Wanneer men mij meldt dat bepaalde vakken of activiteiten moeilijk lopen, ga ik tijdens die momenten observeren. Naarmate kinderen ouder worden, staan ze weigerachtiger tegenover die observaties.

Dat respecteer ik altijd. Dan zoek ik andere kanalen om de nodige informatie te bekomen: gesprekken met leerkrachten, directie, ondersteunend en opvoedend personeel, onderhoudspersoneel... Al wie betrokken is bij de 'moeilijke momenten' kan nuttige informatie geven.

De individuele werkmomenten met de GON-leerling worden volledig op maat ingevuld:

- Bij het begin van elke begeleiding vertelt Dries gedurende een tiental minuutjes over de belevenissen van de voorbije dagen. Dan pas kunnen we zijn agenda nakijken en zijn schoolwerk plannen.
- Tine wil dan weer elke keer zelf de volgorde van de werkpunten bepalen. Ze begint en eindigt altijd met iets leuks.
- Glenn vraagt me geregeld advies en raad om met zijn beperkingen te leren leven. Zo vertrouwde hij me toe dat hij een meisje in het station heeft ontmoet waarop hij verliefd is. Hij wil weten hoe hij een eerste gesprekje kan aanknopen zonder 'nerdy' over te komen. Hij vraagt me regelmatig wat hij kan veranderen zodat het niet opvalt dat hij autisme heeft.
- Bij Tom moet ik ervoor zorgen dat hij aan een deur kan zitten. Als het hem 'teveel' wordt moet hij kunnen vluchten zonder mij 'te lijf' te gaan.
- Voor Sophie heb ik altijd papieren zakdoeken bij. Regelmatig moet ze kunnen ventileren. Bij mij kan ze letterlijk 'uithuilen' want de rest van de week kropt ze alle emoties en frustraties op.
- Wanneer Lies het moeilijk heeft, kan ik ze afleiden door eens te informeren naar haar laatste ervaringen bij de paarden of we kijken even op internet naar sites van paardenfokkerijen zonder één woord te zeggen.

's Avonds mail ik naar de ouders en leden van het integratieteam. Ik bespreek dit vooraf met de leerling. Ik brief de ouders en het integratieteam over het verloop en de inhoud van de begeleiding, de reactie van de leerling,... Voor ouders is het vaak het enige kanaal waarlangs ze iets kunnen te weten komen over het schoolleven van hun kinderen. Weinig kinderen met een ASS praten thuis over de school.

Werken binnen het schoolteam

Wanneer ik in een basisschool aankom, neem ik altijd eerst contact met de klastitularis. Ik informeer naar het verloop van de voorbije dagen. Hieruit haal ik werkpunten om meteen met de leerling aan de slag te kunnen gaan. De meester van Joachim vertelde me dat Joachim voortdurend kinderen aanspreekt met bijnamen die hij zelf heeft verzonnen. Hij blijft die bijnamen steeds maar, weer herhalen omdat hij vooraf weet hoe kinderen zullen reageren nl. boos. Dit maakt het voorspelbaar en dus aangenaam voor Joachim. Joachim mist het inlevingsvermogen om te beseffen dat kinderen dit als kwetsend kunnen ervaren. Dat bespreken we zodat Joachim het nodige inzicht verwerft en zijn gedrag kan aanpassen.

In het secundair is het niet altijd mogelijk om leerkrachten wekelijks te spreken. De graadcoördinator of leerlingencoach is meestal de contactpersoon. We houden elkaar op de hoogte via mail.

In de meeste scholen krijg ik de kans om tijdens een klassenraad uitleg te geven over ASS. We kunnen dan tips uitwisselen en afspraken maken over de verdere aanpak.

Na de examens ben ik aanwezig op de klassenraad. Ik luister naar de bevindingen van de vakleerkrachten en destilleer hieruit mogelijke werkpunten. Ik geef toelichting over de inzet van de leerling en mijn inschatting omtrent de haalbaarheid van de studierichting.

Tijdens de vergadering bij het begin van het tweede trimester evalueren we met het integratieteam hoe de GON-begeleiding tot dan toe verlopen is. We proberen in te schatten of de huidige studierichting en het gewone onderwijs haalbaar blijven. Zo niet, start de zoektocht naar mogelijke alternatieven. Alle wijzigingen zoals veranderen van school of studierichting, aanvang van hogere studies, starten met werken,... worden tijdens de GON-begeleiding met de leerling besproken. Indien de ouders en/of de leerling het wensen, ben ik aanwezig bij verkennende gesprekken in een nieuwe school of voorziening. Voor mij is het gemakkelijker dan voor ouders om de extra noden en aandachtspunten van hun kind toe te lichten.

In samenspraak met de leerling met een ASS, de ouders en de school lichten we soms ook de klasgroep in over de stoornis. Dit kan op verschillende manieren:

- Tine wou niet aanwezig zijn tijdens de uitleg, maar wou wel graag de vragen van de klasgenoten beantwoorden.
- Stijn maakte een spreekbeurt over zijn ASS.
- Voor Joachim benoemden we de stoornis niet maar hebben we het gehad over ieders sterke en zwakke kanten. En hoe mensen met hun eigen sterktes anderen kunnen helpen. Zo vonden we vier helpers bereid om de agenda van Joachim na te kijken en aan te vullen, zijn schooltas in orde te maken en de organisatie van zijn bank te ondersteunen.
- Bij Loïc gaven we na de toelichting in de klas een brief mee naar huis met een woordje uitleg voor de ouders.

Het gedrag van mensen met ASS is soms niet te doorgronden. Ondanks aanpassingen en voorbereidingen is moeilijk gedrag niet altijd te vermijden. Ik tracht er van uit te gaan dat het eerder om onkunde en onmacht gaat dan om onwil (soms ook van de omgeving). Verder zijn veiligheid en gezondheid belangrijke parameters die je bij iedere stap die je in de begeleiding neemt, best in het achterhoofd houdt.

Het is de bedoeling van elke GON-begeleiding gedurende twee schooljaren aan de leerling en de school voldoende handvatten aan te reiken zodat ze daarna zelfstandig verder kunnen. Gezien de ernst van de gevolgen van ASS is dit niet altijd mogelijk. In uitzonderlijke gevallen wordt een afwijking aangevraagd wat neerkomt op een extra jaar begeleiding. Jammer genoeg zijn de overheidsmiddelen schaars en moeten we hierin zeer omzichtig te werk gaan.

Nathalie DELIENS

GON-begeleidster

KOCA vzw Emmaüs-Jonghelinckshof-GON ASS

Coebergerstraat 34-36

2018 Antwerpen

03 238 14 01

NOKNOK, kom eens bij ons kloppen

Kim SCHUTTERS

www.noknok.be is dé site voor jongeren van 12 tot 16 jaar die zich beter in hun vel willen voelen. De website kadert binnen geestelijke gezondheidspromotie en is gebaseerd op de beschermende factoren voor geestelijke gezondheid bij jongeren. Aan de hand van info, tips, opdrachten en verhalen krijgen ze de nodige tips en tricks om zichzelf te versterken, en hun veerkracht en copingmechanismen op een laagdrempelige manier te verbeteren.

Hoe is het gesteld met de geestelijke gezondheid van Vlaamse jongeren?

Uit onderzoek blijkt dat het merendeel van de Vlaamse jongeren zich goed in zijn vel voelt en gelukkig is. Maar een kleinere groep kampt met (een risico op) psychische problemen. Deze groep mag zeker niet uit het oog verloren worden.

Vooraf adolescenten lopen risico. In 2003 was suicide bij de 10- tot 14-jarigen de belangrijkste doodsoorzaak. Dubbel zoveel jongeren ondernamen een poging. Na een eerste poging stijgt de mogelijkheid op herhaal aanzienlijk, alsook de kans op overlijden. Bovendien heeft 15% van de jongeren al gedacht aan zelfdoding en kampt 3% tot 8% van de jongeren tussen 12 en 18 jaar met een depressie.

Belangrijk zijn echter ook de jongeren die nog geen last hebben van psychische problemen, maar die in een dipje verkeren of een verhoogd risico lopen om mentale moeilijkheden te ontwikkelen. Vele adolescenten hebben last van milde depressieve klachten en 1 op 10 jongeren kampt met een negatief zelfbeeld. Een kleine groep kampt ook met een laag gevoel van zelfwaarde, voelt zich soms eenzaam en heeft geen goed zicht op de eigen identiteit. Bovendien komen bij ongeveer 60% van de adolescenten 1 tot 3 risicofactoren voor. Hun kans op het ontwikkelen van mentale problemen is eerder beperkt, maar is hoger dan bij adolescenten zonder risicofactor. Het is belangrijk de aandacht te focussen op deze groep, aangezien op die manier een grote proportie psychische problemen voorkomen kan worden.

Naast de negatieve gevolgen die deze mentale problemen voor de jongere en zijn omgeving hebben op korte termijn, hebben psychische problemen op jonge leeftijd ook verregaande gevolgen in het latere leven. Psychische problemen hebben een invloed op schoolprestaties, risicogedrag en sociale relaties van de jongere, wat de kans op mentale en sociale problemen in de volwassenheid aanzienlijk vergroot.

Om problemen op zowel korte als langere termijn te voorkomen, is het dan ook essentieel om al op jonge leeftijd aan de slag te gaan met de mentale gezondheid van jongeren.

Geestelijke gezondheid – Een ruim begrip

Uit bovenstaande cijfers blijkt het belang om te werken aan geestelijke gezondheid. Mentale gezondheid wordt omschreven als 'een

toestand van welzijn waarbij een individu zijn/haar capaciteiten kan realiseren, kan omgaan met de gebruikelijke stress van het leven, productief en vruchtbaar kan werken, en in staat is een bijdrage te leveren aan de gemeenschap' (Herrman et al, 2005).

Geestelijk gezond zijn uit zich in twee dimensies: een negatieve en een positieve (WHO, 2002). De negatieve dimensie verwijst naar de aanwezigheid van (symptomen van) psychische klachten en stoornissen. Het denken, doen of voelen van mensen is zodanig beïnvloed dat dit leidt tot ongemak of verminderd functioneren (Surgeon General, 1999).

Algemeen neemt men aan dat vroegtijdig ingrijpen het optreden van deze problemen kan voorkomen. Maar verkeerdelijk denkt men dat voorkomen van deze stoornissen volstaat om meer geestelijke gezondheid te creëren (Herrman et al, 2005). Recent is het inzicht gegroeid dat mensen die geen last hebben van psychische problemen, onderling toch sterk verschillen qua welbevinden en zich goed voelen. Met andere woorden, niet alle jongeren die niet kampen met psychische problemen voelen zich fit in hun hoofd. Daaruit leidde men af dat geestelijke gezondheid meer omvat dan de aan- of afwezigheid van aandoeningen. En dat het naast een negatieve component ook een andere, positieve dimensie herbergt.

Deze positieve dimensie, of het *welbevinden*, staat voor het evenwicht en de vitaliteit die men in het leven ervaart (Kovess-Masfety et al, 2005; Nutbeam, 1986). De term verwijst naast objectieve kenmerken van 'gezonder zijn' ook naar de beleving ervan. Zichzelf kunnen realiseren naar gelang zijn fysieke, sociale en psychische mogelijkheden primeert op biologische elementen. Het is nauw gerelateerd aan gelukkig zijn en kwaliteit van leven, d.i. de mate waarin een persoon kan genieten van de mogelijkheden die voor hem of haar in het leven van belang zijn. Kwaliteit van leven wordt wel eens gebruikt om het algemeen welbevinden van individuen of van gemeenschappen uit te drukken.

Het is vooral de positieve psychologie die deze andere dimensie onder de aandacht heeft gebracht (Gable & Haidt, 2005). Positieve gezondheid focust zich op 'doorgroeien' eerder dan op het hoofd bieden aan situaties in het leven, op fitheid eerder dan op vrij zijn van ziektes. Psychische stoornissen en positieve geestelijke gezondheid moeten gezien worden als twee overlappende en interagerende delen van gees-

telijk gezond zijn (Saxena et al., 2006). Geestelijk ziek zijn en geestelijk gezond zijn staan voor twee onafhankelijke dimensies van gezondheid.

Het blijft een relatief nieuwe gedachte dat niet enkel dient ingezet op het voorkomen van psychische aandoeningen. En dat onze kennis over de pathogenese dient uitgebreid met inzichten over hoe gezondheid ontstaat. Antonovsky (1987; 1996) spreekt in dit verband over *saluto*-genese. Mensen trachten niet louter ziekte en lijden te vermijden; ze streven evenzeer naar vitaliteit, ook op geestelijk vlak. De focus moet dus ook gaan naar de wijze waarop mensen in staat zijn om hun sterktes uit de spelen en voor zichzelf meer gezondheid te 'creëren'. Dit 'voortbrengen' van gezondheid is zowat het hart van de (geestelijke) gezondheidspromotie.

Gezondheidspromotie

Zoals de cijfers hierboven weergeven scoort het merendeel van de jongeren goed op mentaal welbevinden. Dit wil echter niet zeggen dat er geen ruimte is voor verbetering. Vaak is er ondanks een positieve mentale gezondheid toch een verminderd functioneren, kan men zichzelf minder actualiseren en genereert men minder voor zichzelf en de maatschappij.

Positieve geestelijke gezondheidsbevordering is dan ook volgens de WHO (Herrman et al, 2005) een noodzakelijk onderdeel van een kwaliteitsvol geestelijk gezondheidsbeleid.

Vraag is dan hoe positieve geestelijke gezondheid wordt bevorderd. Wetenschappelijke studies bieden geen eenduidig antwoord en tonen grote verschillen, naargelang de klemtoon ligt op positieve geestelijke gezondheid, dan wel op het voorkomen van psychische aandoeningen. Het ontbreken van een geschikt verklaringsmodel illustreert vooral het recente karakter van deze stroming. Er is nog relatief weinig epidemiologisch onderzoek dat de determinanten van een positieve geestelijke gezondheid in kaart brengt. Het grootste deel van onze kennis komt voort uit interventiestudies (Barry, 2009), die veelal gericht zijn op een welbepaald deel van het psychisch functioneren. Dit verklaart meteen waarom in overzichten van determinanten de grootste aandacht gaat naar de invloed van individuele factoren. En waarom andere oorzaken, zoals werkgelegenheid of open ruimtes, eerder in de marge genoteerd staan. De gezondheidspromotie is hier formeel: een goede gezondheid is de resultante van vier onderling versterkende factoren: het biofysiologisch functioneren, het aanbod en de kwaliteit van het zorgsysteem, het gedrag van mensen en de leefomgeving. Dit werd voor het eerst verduidelijkt in het Ottawa Charter (WHO, 1986) en recent bekrachtigd in het Charter van Bangkok (2005). *Sleutelwoorden voor de gezondheidspromotie zijn leefstijl en leefomgeving; en dat is ook waar het op aankomt bij de positieve geestelijke gezondheidsbevordering (Herrman et al, 2005).*

Waar hierboven beschreven wordt *wat we moeten veranderen*, licht *the big 5* toe *hoe* dat kan gebeuren. We zijn daarbij opnieuw schatplichtig aan de ideeën uit de gezondheidspromotie. Die onderscheidt vijf strategieën om de leefstijl te versterken en de leefomgeving zodanig in te richten dat deze meer welbevinden uitlokt (WHO, 2007). Ze werden voor het eerst geformuleerd in het Ottawa Charter (1986) en omvatten:

- het ontwikkelen en versterken van persoonlijke vaardigheden voor een positieve geestelijke gezondheid
- het uitbouwen van een ondersteunende leefomgeving

- het versterken van community acties
- het voorzien in een degelijk (geestelijk) gezondheidsbeleid
- en in een kwaliteitsvolle gezondheidszorg

NokNok, het klopt in mijn hoofd!

Het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie en Ziektepreventie ontwikkelde vorig jaar www.noknok.be, een nieuwe website waarop jongeren tussen 12 en 16 jaar aan de hand van 4 knaltips hun mentale dip kunnen aanpakken. Deze website vormt een uitvoering van het Vlaams Actieplan Suicidepreventie en het Vlaams Jeugdbeleidsplan. De campagne NokNok van de Vlaamse Overheid valt onder gezondheidsbevordering. Bij NokNok staat een website centraal, namelijk www.noknok.be. Deze website is opgebouwd volgens het concept van *zelfeducatie via het internet*.

Er werd voor een online zelfeducatie-instrument gekozen gezien onderzoek aantoonde dat 99% van de jongeren toegang heeft tot het internet. De meerderheid van de jongeren gebruikt internet om naast chatten, spelletjes spelen, downloaden en sociale netwerksites te bezoeken, ook informatie over gezondheid op te zoeken. Jongeren geven aan dat zelfeducatie online hen 'empowered'. Innovatieve GGB-programma's die gebruik maken van het internet bieden de mogelijkheid om anoniem en laagdrempelig geestelijke gezondheidsinformatie en interventies te bieden aan een groot aantal jongeren. Dit komt mogelijk tegemoet aan de barrières van jongeren om hulp te zoeken, zoals weerstand om met anderen, vooral volwassenen (ouders en leerkrachten), te praten over hun problemen en bezorgdheden en ontevredenheid met het type en vorm van de informatie die voor hen beschikbaar is. Zelfeducatie via internet staat nog in zijn kinderschoenen, maar de eerste resultaten tonen een enorm potentieel. Er bestaat evidentie voor gedragsveranderingen via het internet. Belangrijk daarbij is dat de informatie to the point, serieus, betrouwbaar en persoonlijk relevant is.

De rode draad doorheen de website zijn de *beschermende factoren voor geestelijke gezondheid*. De insteek is ook hier de positieve psychologie, waarbij getracht wordt in te spelen op de sterktes.

De adolescentie is een tijd van grote levensveranderingen in fysieke, emotionele, cognitieve en seksuele ontwikkeling, sociale relaties, en identiteit. Het omvat ook een verschuiving van afhankelijkheid naar onafhankelijkheid en er worden beduidende educatieve eisen gesteld. Deze veranderingen maken het een bijzonder kwetsbare periode waarbij de belangrijkste taken de identiteitsontwikkeling, toene-

mende autonomie en het vergroten van hun 'sociale ruimte' (uitbouwen van contacten met de peergroep) zijn... Belangrijke protectieve factoren bij jongeren en adolescenten zijn:

- autonomie
- probleemoplossende vaardigheden
- veerkracht
- sociale steun
- gevoel erbij te horen, verbondenheid
- warme familie en positieve voorbeelden (Pauwels, 2010).

Deze protectieve factoren werden op www.noknok.be vertaald in vier knaltips die centraal staan op de website:

- Met de knaltip **'Ik (k) en mezelf'** leren jongeren dat uniek zijn oké is en krijgen ze tools aangereikt om hun zelfvertrouwen op te krikken.
- De knaltip **'Mijn grenzen'** helpt om op zoek te gaan naar nieuwe uitdagingen, maar ook leren neen zeggen komt uitgebreid aan bod.
- De derde knaltip **'Reken op anderen'** geeft jongeren de moed om hulp te durven vragen, beroep te doen op vrienden en maakt ze ook wegwijs in alle mogelijke hulpbronnen.
- Ten slotte is er de knaltip **'Tijd voor mezelf'** waarin jongeren diverse leuke ideeën meekrijgen om hun hoofd leeg te maken en te ontspannen.

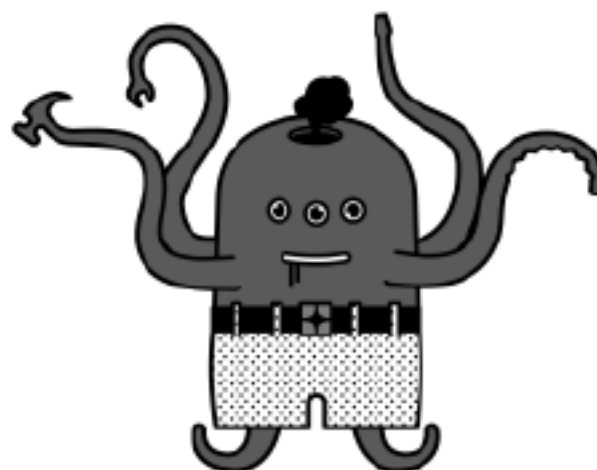
Naast deze knaltips, komen de protectieve factoren ook aan bod in een boeiende *woordwolk*. Hierin werden allerhande thema's opgenomen, waarvan werd aangetoond dat ze jongeren van 12 – 16 jaar bezighouden. Jongeren zoeken online actief informatie over thema's die ze persoonlijk relevant achten. Door hierop in te spelen wordt de kans op gedragsverandering vergroot. Zo vinden ze rond vrienden maken, een fit hoofd hebben, pesten, bewegen, knopen doorhakken,

omgaan met ouders en nog vele andere onderwerpen leuke opdrachten en informatie om zelf hun welbevinden te versterken. Om het geheel wat speelser te maken, worden de tips steeds verteld door grappige personages. Zo geeft Marcel, de doe-het-zelver, bijvoorbeeld volgende tip over je eigen stijl creëren: "Maak het zelf. Het hoeft niet moeilijk te zijn om zelf iets te maken. Je kan een sjaal breien, een haarlint uit een oud stofje knippen, een schoudertasje haken, je sneakers kleuren met textielverf of je kan je eigen T-shirt laten drukken. Niet iedereen is handig, maar het is de moeite waard om het uit te proberen!".

Bij de verschillende tips en thema's worden opdrachten aangeboden die jongeren helpen zelf aan de slag te gaan met hun protectieve factoren. Deze opdrachten zijn gebaseerd op principes van de cognitieve gedragstherapie, zoals cognitieve herstructurering, problem solving, positief denken enzovoort. De effectiviteit hiervan is reeds aangetoond.

De vaardigheden die worden aangeleerd versterken bovendien niet enkel het individu, maar werken ook in op de omgevingsdeterminanten. Ook de lokale acties (zie verder) zorgen ervoor dat er op de omgeving wordt ingespeeld, volgens de principes van de gezondheidsbevordering.

Naast informatie wordt de website ook opgevrolijkt met filmpjes die het geheel luchtig en aantrekkelijk maken. Om jongeren die kampen met vragen omtrent psychische problemen verder te helpen, wordt er bij 'als het niet klopt' informatie gegeven over veelvoorkomende mentale problemen en vinden jongeren ook links naar websites waar ze meer verdiepende info kunnen terugvinden. Bij 'waar kan ik terecht' vinden ze bovendien een overzicht van laagdrempelige professionele hulpverlening.

Bekendmaking en Acties

Bij een eerste lancering in september 2011 werd ingezet op de passieve bekendmaking van de website. Jongeren werden via allerhande online links en door de verspreiding van posters en postkaarten in bibs, JACs en jeugddiensten op de hoogte gebracht van het bestaan van de website. Verder vond er ook een persconferentie plaats, waarbij minister van Welzijn, Volksgezondheid en Familie Vandeuren een bezoek bracht aan de Urselinen in Mechelen, waar de leerlingen aan de hand van collages en mindmaps de campagne in de verf zetten in hun school. Tot op heden werden op deze manier ongeveer 10.000 jongeren bereikt met de website.

Bij een tweede lancering die zal volgen in het najaar van 2012, zal ingezet worden op zowel de passieve als de actieve bekendmaking van NokNok. Door passieve bekendmaking willen we opnieuw jongeren toeleiden naar de website en zelf aan de slag laten gaan met hun geestelijke gezondheid (zelfeducatie). De actieve bekendmaking legt de focus op lokale acties, die jongeren de kans geven ook in groep aan de slag te gaan met de beschermende factoren. Er wordt aan een activiteitenlijst gewerkt die verspreid zal worden naar partner(organisatie)s die werken met jongeren. Hierbij zal de focus gelegd worden op het lokale jeugdwerk, al kunnen partners uit het onderwijs en de hulpverlening hier ook inspiratie in vinden. In deze gids vinden zij voor elk van de vier knaltips een volledig uitgewerkte activiteit om in hun (jeugd)organisatie mee aan de slag te gaan. Verder worden bij elk van de knaltips nog een hoop suggesties (vb. educatieve spelen, toneelstukken,...) gedaan voor andere activiteiten die aansluiten bij de tips van NokNok en wordt ook een kader hiervoor meegegeven. En natuurlijk kan deze gids blijven groeien, doordat hij verder zal worden aangevuld met creatieve en leuke acties die organisaties zelf op touw zetten. De site www.noknok.be wordt bij deze acties ook steeds in de verf gezet, zodat jongeren achteraf zelf nog verder aan de slag kunnen met hun geestelijke gezondheid.

Voor jeugdorganisaties zal vanaf het najaar een vorming/workshop doorgaan waarin concrete handvaten worden aangeboden om in groep met NokNok aan de slag te gaan. De bespreekbaarheid van het thema geestelijke gezondheid in jeugdorganisaties en de sociale kaart zullen onder andere aan bod komen.

Neem een kijkje op de site en verspreid het nieuws, zodat jongeren hun weg vinden naar deze boeiende site!

Alle materialen om NokNok bekend te maken bij jongeren vind je terug via deze link. Met vragen kun je ook steeds terecht bij het Lokaal Gezondheidsoverleg in je buurt, ze helpen je graag verder.

Kim SCHUTTERS

Stafmedewerker Geestelijke Gezondheidsbevordering
VIGEZ
kim.schutters@vigez.be

REFERENTIES

- Alders, A. (2006). Draaiboek zelfmoordpreventie bij jongeren voor scholen. *Welwijs*, 17 (3).
- Antonovsky A (1987). *Unravelling the mystery of health*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky A (1996). The salutogenic model as a theory guide to health promotion. *Health Promotion International*, 11, 11-18.
- Bangkok Charter (2005). *The Bangkok Charter for Health Promotion in a globalized world*. 6th Global Conference on Health Promotion, Bangkok, Thailand, August.
- Barry MM (2009). Addressing the Determinants of Positive Mental Health: Concepts, Evidence and Practice. *International Journal of Mental Health Promotion*, 11, 4-17.
- Bayingana, K., Demarest, S., Gisle, L., Hesse, E., Miermans, P., Tafforeau, J. & Van der Heyden, J. (2006). *Gezondheidsenquête België 2004*.
- Blank, L., Baxter, S., Goyder, L., Guillaume, L., Wilkinson, A., Hummel, S. & Chilcott, J. (2008). *Systematic review of the effectiveness of universal interventions which aim to promote emotional and social wellbeing in secondary schools*. School of health and related research, University of Sheffield.
- Borowsky, I.W., Ireland, M. & Resnick, M.D. (2001). Adolescents suicide attempts: Risks and protectors. *Pediatrics*, 107: 485-493.
- Christelijke Mutualiteit. *Jongeren en depressie. (H)erkenen en begrijpen*.
- De Nooijer, J. & De Vries, N.K. (2006). Monitoring health risk behaviour of Dutch adolescents and the development of health promoting policies and activities: the E-MOVO project. *Health promotion international*, 22 (1): 5-10.
- De Nooijer, J., Oenema, A., Klok, G., Brug, J., De Vries, H. & De Vries, N.K. (2005). *Bevordering van gezond gedrag via internet: nu en in de toekomst*. Maastricht: Maastricht University
- De Roover, W. (2011). Effectiviteitsreview Geestelijke Gezondheidsbevordering. VIGEZ. Fonds psychische gezondheid. *Depressie bij jongeren. Als de bui blijft hangen*.
- Herrman H, Saxena S & Moodie R (Eds) (2005). *Promoting Mental Health: concepts, emerging evidence, practice*. Report of the World Health Organization in collaboration with the Victorian Health Promotion Foundation and the University of Melbourne. Geneva: World Health Organisation.
- Gable SL & Haidt J (2005). What (and why) is positive psychology? *Review of General Psychology* 9, 103-110.
- http://www.camh.net/About_CAMH/Health_Promotion/Community_Health_Promotion/Best_Practice_MHYouth/index.html
- <http://www.klasse.be/leraren/help.php?id=8474>
- <http://www.psychischegezondheid.nl/benijgeek>
- <http://www.zorg-en-gezondheid.be/preventiezelfdoding.aspx>
- <http://www.zorg-en-gezondheid.be/topPage.aspx?id=16910>
- Jané-Llopis, E. & Braddick, F. (2008). *Mental health in youth and education. Consensus paper*. Luxembourg: European Communities.
- Kavanagh, J., Trouton, A., Oakley, A. & Powell, C. (2006). *A systematic review of the evidence for incentive schemes to encourage positive health and other social behaviours in young people*. London: EPPi-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London.
- Kimber, B., Sandell, R. & Bremberg, S. (2008). *Social and emotional training in Swedish schools for the promotion of mental health: an effectiveness study of 5 years of intervention*. Oxford University Press.
- Kovess-Masfety V, Murray M & Gureje O (2005). Evolution in our understanding of positive mental health. In: Herrman H, Saxena S & Moodie R (Eds). *Promoting Mental Health: concepts, emerging evidence, practice*. Report of the World Health Organization in collaboration with the Victorian Health Promotion Foundation and the University of Melbourne. Geneva: WHO.
- Nutbeam D (1986). Health Promotion Glossary. *Health Promotion*, 1, 113-127.
- Oliver, S., Harden, A., Rees, R., Shepherd, J., Brunton, G. & Oakley, A. (2007). *Young people and mental health: novel methods for systematic review of research on barriers and facilitators*. Oxford University press.
- Onderzoeks- en informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (2009). *Jongeren en gezondheid*. OIVO: Brussel.
- Promotion and prevention in mental health: Strengthening parenting and enhancing child resilience. Report to Congress*. (2007). Rockville: Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Center for Mental Health Services.
- Rajmil, L., Herman, M., Fernandez de Sanmamed, M.-J., Dethmar, S., Bruil, J., Ravens-Sieberer, U., Bullinger, M., Simeoni, M.-C., Auquier, P. & the kidscreen group (2004). *General Health-related Quality of Life Instruments in children and adolescents: a qualitative analysis of content*. Journal of adolescent health, 34: 37-45.
- Ravens-Sieberer, U., Gosch, A., Abel, T., Auquier, P., bellach, B.-M., Bruil, J., Dür, W., Power, M., Rajmil, L. & the European KIDSCREEN Group (2001). *Quality of life in children and adolescents: a European public health perspective*. Social and Preventive Medicine, 46: 294-302.
- Rik Crutzen (2009). *Hard to get, hard to keep. Dissemination of and exposure to Internet-delivered health behaviour change interventions aimed at adolescents*. Ongepubliceerd proefschrift, Universiteit Maastricht.
- Santor, D.A., Poulin, C., Le Blanc, J.C. & Kusumakar, V. (2007). Online health promotion, early identification of difficulties and help seeking in young people. *American academy of child and adolescent psychiatry*, 46 (1): 50-59.
- Saxena S, Jané-Llopis E & Hosman C (2006). Prevention of mental and behavioural disorders: implications for policy and practice. *World Psychiatry*, 5, 5-14.
- Stevens, V. & Andriessens, K (2011). Visie van VIGEZ en de Vlaamse Logo's op geestelijke gezondheidsbevordering.
- Surgeon General (1999). *Mental Health*. A report of the Surgeon General. Washington, DC: US Department of Health and Human Services.
- Van Rijsselberghe, L., Portzky, G. & Van Heeringen, C. (2006). *Zelfbeschadigend gedrag bij adolescenten in Vlaanderen*. Eenheid voor Zelfmoordonderzoek: Gent.
- Vettenburg, N., Siongers, J. & Deklerck, J. (2009). *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht*. Acco: Leuven.
- Wahlbeck, K. & Mäkinen, M. (2008). *Prevention of depression and suicide. Consensus paper*. Luxembourg: European Communities.
- West-Vlaams actieplan suicidepreventie. Een geestelijk gezonde school? Een waaier van mogelijkheden om er samen werk van te maken.
- WHO (1986). *Ottawa Charter for Health Promotion*. Geneva: World Health Organisation.
- WHO (2002). *Prevention and Promotion in Mental Health*. Geneva: World Health Organisation.
- WHO (2007). *Strengthening Mental Health Promotion*. Fact sheet no 220. Geneva: World Health Organisation.
- Wille, N., bettge, S., Ravens-Sieberer, U. & BELLA study group (2008). Risk and protective factors for children's and adolescents' mental health: results of the BELLA study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 17: 133-147.
- World Health Organization (1999). *Creating an environment for emotional and social well-being. An important responsibility of a health-promoting and child-friendly school*.

Diversiteit in en tussen jeugdbewegingen in Vlaanderen

Pieter DE PAUW, Filip COUSSÉE, Hans VERMEERSCH, Mieke VAN HOUTTE & Nicole VETTENBURG

Naar aanleiding van een rapport van de Raad Van Europa pleitte minister Smet begin februari voor een allochtone jeugdbeweging. Scouts en Gidsen Vlaanderen zijn pro, Chiro is contra. Het debat is opnieuw actueel. De Vlaamse jeugdbewegingen zijn een bloeiend maatschappelijk fenomeen, maar ze spreken voornamelijk de blanke, middenklassenjeugd aan. In 2010 werd vanuit de afdeling Jeugd van de Vlaamse Gemeenschap opdracht gegeven tot een onderzoek waarin die stelling empirisch ingekleurd kon worden. Het was alweer twintig jaar geleden sinds het vorige grootschalige onderzoek naar de Vlaamse jeugdbewegingen. In dat onderzoek (Bral, 1991) werd een globale beschrijving gemaakt van de lokale groepen en de leefwereld van zowel leiding als leden. Net als vandaag werd de nood gevoeld aan empirische gegevens over een maatschappelijk fenomeen dat in Vlaanderen, anders dan in onze buurlanden, glansrijk de tand des tijds doorstaan heeft. Het opzet van het nieuwe jeugdbewegingsonderzoek (De Pauw et al., 2010) sloot nauw aan bij de originele studie uit 1991, maar liet ook ruimte voor actuele vraagstukken. In deze bijdrage focussen we op de conclusies die relevant zijn in het licht van het diversiteitsvraagstuk..

Opzet van het onderzoek

We hebben ons toegespitst op de vijf grootste, landelijk georganiseerde jeugdbewegingen die momenteel worden erkend: Chiro-jeugd Vlaanderen, Scouts & Gidsen Vlaanderen, KSJ-KSA-VKSJ, KLJ en FOS Open Scouting. Overheen deze vijf organisaties selecteerden we 185 groepen, waarbinnen we zoveel mogelijk leid(st)ers en 14-tot 16-jarige leden hebben bevraagd aan de hand van een websurvey. Per groep hebben we ook telkens de groepsleid(st)er verzocht om een afzonderlijke vragenlijst over het profiel van hun groep in te vullen. Aanvullend werden focusgroepen georganiseerd, om de belangrijkste thema's en de opmerkelijkste resultaten van de enquête beter te kunnen kaderen. Uiteindelijk ontvingen we bruikbare gegevens van 131 groepsleiders, 1551 leiders en 815 leden uit 174 groepen.

Diversiteit

Dat de jeugdbewegingen hoofdzakelijk jongeren aantrekken uit autochtone middenklassegezinnen is een vaak gehoorde opmerking. Deze vaststelling klopt grotendeels: het jeugdbewegingspubliek is geen afspiegeling van de totale populatie. Leden en leiding wonen meestal bij beide ouders, die ouders zijn hoger opgeleid en gaan beiden uit werken. Die ouders zijn vaak ook zelf lid geweest van een jeugdbeweging en zijn ook vandaag actief in het verenigingsleven. Het 'erfelijk' karakter van het lidmaatschap lijkt zelfs toe te nemen: niet minder dan 80% van de actuele leiding heeft tenminste één

ouder die lid geweest is van een jeugdbeweging; dat is 10% meer dan in 1991 (Bral, 1991).

Toch zijn er heel wat kinderen en jongeren uit kansengroepen actief binnen de jeugdbewegingen. Hun aantal ligt weliswaar lager dan in de Vlaamse jongerenpopulatie met vergelijkbare leeftijd, maar het zijn er wel steeds meer dan door de groepsverantwoordelijken wordt ingeschat. Per groep is gemiddeld 12% van de leden van allochtone origine, 10% verkeert in kansarmoede, 8% heeft een functiebeperking, en 7% is holebi. Deze werkelijke diversiteit wordt systematisch onderschat door de groepsleiding, die het aandeel allochtonen in hun groep op 2% schat, kansarmen op 4%, leden met een functiebeperking op 2% en holebi-leden op 1%. Dit is niet zo eigenaardig. Diversiteit is niet altijd zichtbaar. Het is wel belangrijk om weten. We kunnen ons niettemin de vraag stellen of de reële diversiteit *niet zichtbaar* is of eerder *niet gezien* wordt? Misschien is enige alertheid hier wel aangewezen om vroeg afhaken te voorkomen?

Binnen de groepen zelf ligt men alvast niet altijd wakker van het thema. De houding ten aanzien van kansengroepen is niet negatief. Leiding en hoofdleiding zeggen open te staan voor kinderen en jongeren uit deze groepen, maar tegelijk geven ze wel aan zelden actief op zoek te gaan naar deze groepen. Ze zijn wel overtuigd dat kansengroepen moeilijker te bereiken zijn, en dit omwille van een gebrek aan diversiteit in de jeugdbeweging, financiële beperkingen en geloofsovertuigingen van diverse jongeren. De erfelijkheid van het lidmaatschap speelt ook hier wellicht een rol. Zo wordt de initiële beslissing van allochtone leden om lid te worden van een

jeugdbeweging meer door vrienden dan door ouders bepaald, in tegenstelling tot de autochtone leden.

De rekruteringsbasis van de verschillende jeugdbewegingen verschilt overigens (nog altijd) van beweging tot beweging. Wat bijvoorbeeld opleidingsniveau betreft, vinden we dat de overgrote meerderheid van de leden van S&GV en FOS een aso-richting volgt. In KLJ volgt de meerderheid dan weer een tso of bso-richting, en ook in Chiro en KSJ vinden we nog een derde tso'ers en bso'ers. Op vlak van diversiteit merken we eveneens grote verschillen in achtergrond. Zo telt FOS 15% kansarme leden (= zij die aangaven dat hun gezin zeer tot eerder moeilijk kan rondkomen met het beschikbare inkomen), wat een stuk hoger is dan het gemiddelde van 9% over alle bewegingen heen. Chiro heeft dan met 13% weer het hoogste aandeel niet-Belgische leden (teruggaand op drie generaties), en ze wijken daarmee significant af van KSJ en KLJ, bij wie dit ongeveer 9% bedraagt.

Divers engagement

Van jongeren wordt al zo'n dertig jaar gezegd dat hun engagementen steeds korter zouden worden. Jongeren gaan geen langdurige engagementen meer aan en gooien zich op wisselende projecten. Ongeveer de helft van de groepsleiding ziet een potentieel gevaar in het gebrek aan betrokkenheid bij de leiding, en meer bepaald in leiding die te weinig inspanning levert, sneller afhaakt en een tekort aan leiding zelf. Over het engagement van de leden maakt men zich minder zorgen, hoewel toch nog een klein derde denkt dat de groep in gevaar kan komen doordat de leden minder snel tevreden zijn en moeilijker te behouden zijn.

De cijfers leveren een eerder gemengd beeld op. Enerzijds stuiten we inderdaad op een daling in het engagement ten opzichte van 1991. Zo is de medewerking van de leiding in de structuren van de beweging licht afgenomen (met name van 20% naar 15%), en is het aandeel leiding dat verder actief wil blijven in de jeugdbeweging (bijvoorbeeld als oud-leiding) na het stoppen met leidinggeven gedaald van 90% naar 81%. We vonden echter ook heel wat aanwizingen voor een gezond en zelfs gestegen engagement. Wat de leiding betreft, zien we dat ze gemiddeld zes uur per week aan de jeugdbeweging besteden, dat twee derde een extra verantwoordelijkheid opneemt in de groep (zoals het runnen van een leidingscafé, een bewegingswinkeltje en het organiseren van oud-leidingsbijeenkomsten) en dat de leeftijd waarop de leiding gemiddeld wil stoppen op 23 jaar ligt. Bij de leden vinden we eveneens voldoende aanwizingen voor een levendig engagement. Zo zegt 69% nog nooit te hebben gedacht aan stoppen, ligt de leeftijd waarop men gemiddeld wil stoppen op 22 jaar en is het percentage dat later in leiding wil de voorbije twintig jaar licht gestegen van 63% naar 66%.

Deze laatste bevinding – een stijging van het aandeel leden dat in leiding wil – is belangrijk, aangezien voldoende leiding cruciaal is voor het voortbestaan van de groep. We gingen na welke kenmerken samenhangen met de wil van de leden om later in leiding te stappen. Op individueel niveau zien we dat de neiging om in leiding te gaan groter is bij jongeren die vroeg in de beweging gestapt zijn, die ouders hebben die hoger geschoold zijn en zelf nog vrijwilliger geweest zijn in het jeugdwerk, waarvan het jeugdbewegingslidmaatschap gewaardeerd wordt door de omgeving, en – interessant – het gevoel hebben inspraak te krijgen en de inhoud van de wekelijkse activiteiten te kunnen meebepalen. Dat laatste is interessant omdat het terugkomt op het niveau van de groep, met indicatoren

die onafhankelijk van de leden gemeten zijn. De bereidwilligheid om in leiding te stappen is niet alleen sterker naarmate de groep groter is, maar ook naargelang er in de groep minder zaken zijn die onderhevig zijn aan regels en afspraken en naarmate de leiders en leidsters zich niet te sterk als regelminnende heren en dames opstellen. Deze resultaten zijn belangrijk, omdat ze aangeven dat groepen hun eigen toekomst mee vorm kunnen geven: in de mate dat intenties ook omgezet worden in daden, kan een cultuur van inspraak en erkenning – eerder dan een van strenge regels – de leden warm maken om hun groep in de toekomst te versterken.

Eens de leden in leiding gaan, kan de mate waarin ze gemotiveerd zijn nog verschillen. Heel wat zaken blijken mee te spelen. Ten eerste is er de socio-demografische achtergrond, ouderlijk milieu en de loopbaan van de leiding in de jeugdbeweging. Over het algemeen blijkt de gedrevenheid groter naargelang men ouder is, bij hoger geschoolden en bij jongens. In dit verband vonden we trouwens ook dat meisjes sneller geneigd zijn om te stoppen omwille van een slechte sfeer en conflicten in de groep. Ook de kenmerken van de groep spelen een rol. Zoals reeds vermeld, is de algemene betrokkenheid van de leiding zwakker in kleinere groepen. Daarnaast stellen we ook nog een invloed vast van de lokaleninfrastructuur, in de zin dat de leiding meer tijd pompt in de beweging naarmate de lokalen ruimer zijn.

Diverse tevredenheid

Over het algemeen blijken de leiding en de leden meer dan behoorlijk tevreden. Gemiddeld kennen de leiders hun groep een score toe van 7,9 op 10. Die score varieert wel duidelijk naar geslacht en groepsomvang: de tevredenheid is lager bij meisjes en naargelang de groep kleiner is. Verder zien we dat meer dan 70 percent de jeugdbeweging in de top drie van favoriete vrijetijdsbesteding heeft staan. De leden zijn iets meer tevreden met hun groep dan de leiding. Hun gemiddelde tevredenheidsscore loopt op tot 8,6. Wel is het aandeel leden dat de jeugdbeweging in de top drie der favoriete activiteiten heeft staan met 59% merkbaar lager. Verder zien we bij de leiding en (vooral) de leden dat 'vrienden zien' nog iets vaker wordt aangeduid als favoriete vrijetijdsbesteding dan 'naar de jeugdbeweging gaan'. Hier is wellicht sprake van overlap, gezien vriendschap een belangrijke motivatie is om naar de jeugdbeweging te gaan.

Dat leidt tot de vraag wat er nu zo aantrekkelijk is aan de jeugdbeweging. Het unieke aspect van de jeugdbeweging lijkt haar klassieke profiel als 'derde opvoedingsmilieu' (naast het gezin en de school). De jeugdbewegingen profileren zich niet expliciet als opvoeders, zeker niet zo uitgesproken als in hun beginperiode. Toch vinden kinderen en jongeren er andere impulsen dan in het uitgaansleven of het informele onder elkaar zijn. Die klassieke 'unique selling proposition' lijkt nog weinig aangetast. De jeugdbeweging is voor leden en leiding meer dan een hobbyvereniging, in die zin dat de leden worden opgenomen in een groter geheel dat een kader vormt voor het overbrengen van waarden. Dat unieke gevoel werd recent nog geïllustreerd in een boek met getuigenissen van oud-scouts naar aanleiding van de honderdste verjaardag van Scouts en Gidsen Vlaanderen (Verreyken, 2010). We vinden het ook terug in gelijkaardige jubileumboeken van de andere jeugdbewegingen. Het is eigenaardig dat andere vormen van jeugdwerk (jeugdhuiswerk, speelpleinwerk, jeugdatelier, ...) veel minder dat krachtige 'derde milieu' profiel opgekleefd krijgen, zelfs als (of is het omdat?) ze zich

meer expliciet als dusdanig profileren. Onderzoek vanuit het perspectief van de ex-deelnemers van andere jeugdwerkingen zou hier wel interessant zijn. De tevredenheid over het jeugdwerkeraanbod staat immers niet los van de situatie waarin kinderen en jongeren opgroeien. Zoals Machteld Libert het verwoordt: *'Ik ben opgevoed in een vrij streng katholiek gezin, maar elke zaterdag van 14 uur tot 17 uur mocht en kon ineens alles. Dat was een heerlijk bevrijdend gevoel.'* (Verreyken, 2010). Dat blijft een open vraag: hoe flexibel en polyvalent kan het aanbod van een jeugdbeweging zijn om dat 'bevrijdend' aanbod te formuleren voor alle kinderen en jongeren, gegeven de enorme diversiteit aan situaties waarin kinderen en jongeren leven en leren? We stellen vast dat kinderen en jongeren uit kansengroepen participeren aan het zogenaamde jeugdwerkzinswerk. Soms gaan ze ook naar de jeugdbeweging, maar dat komt niet in de plaats van hun participatie aan het jeugdwerkzinswerk (Bombaerts et al, 2010). Wellicht ontmoeten ze daar andere vriendjes, maar ze vinden er misschien ook ankerfiguren die hen positief benaderen en ondersteunen. Ze vinden er misschien handvatten om enigszins om te gaan met hun positie. Huiswerkbegeleiding, jobcoaching, toegang tot goedkopere vrijetijdsactiviteiten,... het zijn zaken die je niet in de jeugdbeweging vindt. In die zin is de stelling van minister Smet dat een allochtone jeugdbeweging 'kinderen en jongeren kennis laat maken met het jeugdwerk' wat kort door de bocht.

Alles kan beter...

- Niet alle groepen zijn zich bewust van het feit dat hun bereik vrij selectief is of vragen zich af hoe dat komt. In de focusgroepen werd aangegeven dat leid(st)ers leren omgaan met diversiteit. Ze leren de kinderen en jongeren beter kennen, kinderen en jongeren leren de bewegingscultuur beter kennen. Ze groeien naar elkaar toe. Dat plaatje moet verfijnd worden. Uit vorig onderzoek (Coussée, 2006) kunnen we opmaken dat de diversiteit onder de jeugdbewegers afneemt met de leeftijd. De aanvankelijke diversiteit is vermoedelijk voor een groot stuk te danken aan de contacten die kinderen hebben op de lagere school. Het uit elkaar groeien van leefwerelden, samen met de scheiding tussen de opleidingsniveaus in de middelbare school, is deels onvermijdelijk. Toch willen we uitdrukkelijk aandacht vragen voor het fenomeen van de vroegtijdige afhakers. We hebben er weinig zicht op hoe dat concreet komt. We kregen in dit onderzoek ook niet in beeld op welke manier jeugdbewegingen daarmee omgaan. Stellen ze zich vragen bij afhakers? Hoe aanklampend zijn ze?
- Verder is er een meer concreet zicht nodig op de voorwaarden waaronder diversiteit haalbaar wordt. De jeugdbewegingen bevestigen dat de houding ten aanzien van diversiteit nu een eerder passieve houding is ('we staan er voor open, maar gaan niet actief op zoek'). Tegelijk wordt aangegeven dat de draagkracht en het draagvlak van de lokale groepen vaak te klein zijn om een degelijk diversiteitsbeleid te voeren. Het realiseren van wat als kerntaak wordt aangevoeld (de leden iedere week opnieuw een leuke middag bezorgen) neemt vaak al genoeg energie en tijd in beslag. We hebben dus een beter zicht nodig op de manieren waarop diversiteit in de concrete praktijk gerealiseerd wordt en wat mogelijkheden en moeilijkheden zijn. Tegelijk kunnen we nu al stellen dat een aantal randvoorwaarden voor een optimale werking nog onvoldoende ingevuld zijn. Lokalen en speelruimte voldoen bijvoorbeeld niet altijd aan wat wenselijk zou zijn, en vooral kleine

groepen lijken een cumulatie van problemen te ondergaan.

- Met betrekking tot diversiteit resten ons belangrijke strategische en politieke keuzes. De minister van Jeugd liet onlangs een interessant ballonnetje op: kunnen we denken aan allochtone jeugdbewegingen? Een relevante denkpiste. Nu betekent toeliding naar de jeugdbeweging immers dat kinderen en jongeren uit kansengroepen zich min of meer moeten aanpassen aan de middenklassencultuur en aan het model van 'jeugd in beweging' zoals dat in Vlaanderen gegroeid is in de tweede helft van de 20ste eeuw: gedragen door de vrijwillige inzet van jongeren. Kunnen er jeugdbewegingen ontstaan die op een andere leest geschoeid zijn? Met vrijwillige (of professionele) inzet van volwassenen bijvoorbeeld. Uiteraard zouden die bewegingen ook openstaan voor 'andere' jongeren (waarvan dan enige aanpassing gevraagd wordt). Uiterst relevant in dit verband is de vraag welke breuklijnen het moeilijkste te overstijgen zijn: etnisch-culturele of sociaal-economische. Uit vorig onderzoek (Coussée, 2006) blijkt dat de laatste zich hardnekkiger tonen dan de eerste. Hoe dan ook, welke breuklijnen je ook overstijgt (origine, gender, handicap, seksuele voorkeur, sociaal-economische status), het lijkt erop dat het overstijgen van de ene breuklijn niet kan zonder het bevestigen van een andere (Coussée, 2006). Als we in elk socialisatiemilieu (onderwijs, woonomgeving, jeugdwerk, sport) dezelfde breuklijnen bevestigen, dan hebben we een probleem. Daarom ook is het zo belangrijk om de diversiteitsdiscussie niet te bekijken binnen een bepaalde jeugdwerkvorm, maar de problematiek ruimer te situeren overheen alle vormen van 'werken met en voor de jeugd'.
- Min of meer gelinkt aan de vorige punten is de diversiteitsparadox waarop we gestoten zijn: kleinere groepen hebben een meer divers ledenbestand. In de focusgroepen werd gesuggereerd dat kleinere groepen breder moeten rekruteren omdat ze moeten overleven. Tegelijk krijgen ze het moeilijker om te overleven door breder te rekruteren. Grote groepen doen minder moeite om breed te rekruteren en focussen in de eerste plaats op organisatorische aspecten. Vaak is er trouwens sprake van wachtlijsten. Het blijkt duidelijk uit de cijfers dat kleinere groepen het doorgaans moeilijker hebben en een opeenstapeling van problemen ervaren. De jongste jaren wordt daar (zeker in stedelijke gebieden) meer aandacht aan besteed. Dat is duidelijk nodig en wellicht niet alleen in de stad.
- Tot slot: vorming werkt. Ook hier zien we de vruchten van een doorgedreven beleid op Vlaams en lokaal niveau. Het subsidiëren van gevolgde vormingen heeft duidelijk effect. De leiding geeft ook zelf aan dat ze iets hebben aan de vorming die ze volgen.

Conclusies

Aandacht voor kleinere groepen, voor diversiteit, voor vorming, voor speelruimte, ... Dit onderzoek lijkt dus vooral te vragen om nog wat meer van hetzelfde. Daarnaast moeten de jeugdbewegingen (en dit aandachtspunt geldt voor het bredere jeugdwerk en jeugdbeleid) zich grondig bezinnen over hun kerntaak en -methode. De diversiteit tussen de jeugdbewegingen lijkt immers verder af te nemen. Ook 'buitenbeentje' KJ noemt zichzelf intussen 'een volwaardige jeugdbeweging'. KJ was al langer geëvolueerd van een doelgroepspecifieke beweging naar een algemene beweging. Een evolutie die gepaard ging met een profiel als spelbeweging eerder dan als opvoedings- en maatschappelijke actiebeweging. Het lijkt

een verschuiving van een sociaalpedagogisch naar een eerder methodisch perspectief. De hypothese lijkt gerechtvaardigd dat die afname aan diversiteit *tussen* de jeugdbewegingen samenhangt met het gebrek aan diversiteit *in* de jeugdbewegingen. In die zin is het ballonnetje van Smet wel relevant, al moeten we ons de vraag stellen of we ook niet meer aandacht moeten durven besteden aan de sociaal-economische breuklijnen. De jeugdwerkingen van de verenigingen waar armen het woord nemen, hebben het bijvoorbeeld bijzonder moeilijk om erkend te worden als volwaardig jeugdwerk. Is doelgroepspecifieke aandacht op basis van origine wel wenselijk en op basis van sociaal-economische status niet?

Het is overigens ook opmerkelijk hoe weinig de jeugdbewegingen ingebed zijn in netwerken die hun eigen werking overstijgen. Veel verder dan de jeugdraad (die nog steeds vaak een jeugdbewegingsraad is) komen we niet. Wat (kans)armoede betreft: de financiële drempels zijn welbekend en er wordt vanuit de bewegingen ook rekening mee gehouden. De contacten met het OCMW zijn echter bijzonder schaars. We moeten ons hoeden om de jeugdbewegingen op te zadelen met al te hoge en uiteindelijk vrij abstracte verwachtingen inzake diversiteit en bereik. Dit onderzoek moet dan ook veeleer een stimulans zijn om het globale plaatje van het jeugd(werk)beleid kritisch te bekijken. Er zijn immers nog heel wat actoren in dat zogenaamde derde milieu. Die hebben veel minder dat profiel van krachtige 'socialisator'. Hoe komt dat? Kunnen de onmiskenbaar positieve ervaringen die opgedaan worden in de jeugdbeweging enkel en alleen daar worden opgedaan, of kan het ook elders? Alles hangt af van de leefwereld van waaruit we vertrekken. Als het al wenselijk zou zijn om het bredere jeugdwerk, de sportwereld, het culturele aanbod,... mee te betrekken in deze "derde milieu"-benadering, dan zijn dit belangrijke vragen. We verwelkomen alvast met open armen de aangekondigde onderzoeken op initiatief van ministers Smet en Lieten.

Maar terugkerend naar de 'jeugdbeweging vandaag'. Een kwarteeuw terug al noemde oud-scout Paul Van Steenvoort (1987) de jeugdbeweging een '*actueel anachronisme*'. Als we naar onze buurlanden kijken, dan lijkt dat inderdaad zo, maar het merk 'jeugdbeweging' als een totaalconcept, als 'derde socialisatiemilieu', blijft

in Vlaanderen hoe dan ook overeind. En vooral, de leden lijken tevreden. Bijgevolg kunnen we met betrekking tot de staat van gezondheid van de jeugdbewegingen in Vlaanderen, in navolging van Mark Twain, stellen dat '*de geruchten over hun dood schromelijk zijn overdreven*'.

Het volledige rapport 'Jeugdbewegingen in Vlaanderen. Een onderzoek bij groepen, leiding en leden' (De Pauw, Vermeersch, Coussée, Vettenburg, & Van Houtte, 2010) werd uitgegeven door de Vlaamse overheid, Vlaams Ministerie van Cultuur, Jeugd, Sport en Media, Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, Afdeling jeugd. Een elektronische versie van het rapport kan worden aangevraagd door te mailen naar Pieter.DePauw@katho.be.

**Pieter DE PAUW, Filip COUSSÉE, Hans VERMEERSCH,
Mieke VAN HOUTTE & Nicole VETTENBURG**

Pieter.depauw@katho.be

Filip.coussee@ugent.be

Hans.vermeersch@ugent.be

Mieke.vanhoutte@ugent.be

Nicole.vettenburg@ugent.be

BIBLIOGRAFIE

- Bombaerts, G., Hillaert, W. & Coussée, F. (2010). *Curieuzeneuzenpastapot. Diversiteit en toegankelijkheid in het jeugdwerk* (pp. 126-151). Gent: Academia Press.
- Bral, L. (1991). *Jeugd in beweging: een jeugdbewegingsonderzoek bij groepen, leiding en 15-jarigen*. Brussel: Katholieke Jeugdraad.
- Coussée, F. (2006). *De pedagogiek van het jeugdwerk*. Gent: Academia Press.
- De Pauw, P., Vermeersch, H., Coussée, F., Vettenburg, N., & Van Houtte, M. (2010). *Jeugdbewegingen in Vlaanderen: een onderzoek bij groepen, leiding en leden*. Steunpunt Jeugd.
- Havelaar, R. (2006, 13 december). Student leert minder uren omdat hij werkt. *De Morgen*, p. 13.
- Van Steenvoort, P. (1987). Moeder wordt een dagje ouder. In L. Bral (Ed.), *Jeugdbeweging vandaag. Identiteit en plaats in de samenleving* (pp. 112-120). Deurne: Kluwer.
- Verreyken, K. (2010). *En sterren staan al teder. 100 jaar Scouts en Gidsen Vlaanderen*. Gent: Borgerhoff & Lambrichts.

De schoolbeleving van leerlingen in Brusselse scholen¹

Ogi DE CLERCK & Nicole VETTENBURG

In het leven van jongeren neemt de school een belangrijke plaats in. Met een (deeltijdse) leerplicht tot 18 jaar zitten Vlaamse jongeren niet alleen vele jaren op de schoolbanken, zij maken in vergelijking met buitenlandse scholieren ook lange schooldagen en spenderen veel tijd aan huistaken. Men kan dan ook verwachten dat de beleving van de schooltijd een grote impact heeft op de persoonlijke en sociale ontwikkeling van jongeren en een belangrijk aandachtspunt vormt voor het beleid. In dit artikel gaan we na of het schoolwelbevinden in een grootstedelijke context verschilt van het schoolwelbevinden in Vlaanderen. Wij maken hierbij gebruik van gegevens die werden verzameld door het Jeugdonderzoeksplatform (JOP) in 2008 en 2010.

Heel wat onderzoek onderstreept het belang van het schoolwelbevinden van leerlingen en dit om verschillende redenen (Vettenburg, Vyverman & Brodeel, 2009). Leerlingen die zich goed voelen op school halen betere schoolprestaties (Tymms, 2001), hebben minder psychische klachten (Brand, Felner, Seitsinger, Burns & Bolton, 2008), engageren zich meer in schoolactiviteiten en stellen minder probleemgedrag binnen en buiten de school (Vettenburg, 1988; Engels et al., 2004; Frey, Ruchkin, Martin & Schwab-Stone, 2009).

In Vlaanderen voelen de meeste leerlingen in het secundair onderwijs zich goed op school (Elchardus, Kavadias & Siongers, 1999; Mertens & Van Damme, 2000; Goedseels & Van den Bergh, 2003; Engels et al., 2004). Ook de resultaten van eerdere JOP-monitoren bevestigen deze vaststelling (Rombauts, 2007; Vettenburg & Brondeel, 2010).

Over het schoolwelbevinden van leerlingen in een grootstedelijke context is echter weinig gekend. In 2010 voerde het JOP een bevraging uit bij leerlingen uit het Nederlandstalig onderwijs in Brussel. Brussel wordt als grootstad gekenmerkt door een zeer internationale, meertalige en multiculturele bevolking (Corijn, Vandermoten, Decroly & Swyngedouw, 2009). De multiculturele en meertalige omgeving waarin deze jongeren leven contrasteert echter op sommige vlakken met de waarden en idealen die vanuit de school worden doorgegeven (Janssens et al., 2009). Nergens in België is de kloof tussen de leefwereld van de kinderen en de schoolwereld zo groot als in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Voor het grote aantal allochtone leerlingen is noch de thuistaal noch de eigen culturele achtergrond de maatstaf binnen het onderwijs (Janssens et al., 2009). Door deze kloof tussen school- en thuiscultuur vinden sommige leerlingen het moeilijk om een band te creëren met hun school (Vyverman & Vettenburg, 2009; Vettenburg, 1988). Dit verhoogt het risico dat zij zich niet goed voelen op school, onder hun potentiële mogelijkheden presteren en gaandeweg meer probleemgedrag stellen (Vettenburg, 1988; Vettenburg & Walgrave, 2009). Brussel wordt bovendien gekenmerkt door een specifieke sociale situatie (Carlier, 2009). In Brussel leeft 28% van de bevolking onder de armoedegrens, tegenover 8% in Wallonië en 6% in Vlaan-

deren. Van de Brusselaars onder de 18 jaar leeft 27% in een gezin dat door werkloosheid wordt getroffen, tegenover 18% in Wallonië en 8% in Vlaanderen (Carlier, 2009; Janssens et al., 2009). Kinderen in arme thuissituaties kunnen zich veel moeilijker in de schoolcultuur herkennen waardoor aansluiting vinden en het leren op school veel moeilijker worden (Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2007). Op basis van deze gegevens verwachten we dat Brusselse leerlingen een negatiever schoolwelbevinden hebben in vergelijking met Vlaamse leerlingen².

In deze bijdrage onderzoeken we de schoolbeleving van jongeren in het Nederlandstalig secundair onderwijs in Brussel en vergelijken dit met de beleving van jongeren in het secundair onderwijs in Vlaanderen. Hebben Brusselse leerlingen een negatiever schoolbeleving dan Vlaamse leerlingen? En, zijn dezelfde factoren relevant voor de schoolbeleving van Brusselse en Vlaamse leerlingen?

Om deze vragen te beantwoorden maken wij gebruik van gegevens uit de JOP-monitor 2 (2008) en de JOP-monitor Brussel (2010). De JOP-monitor Brussel betreft een schoolenquête bij 76% van de secundaire scholen in Brussel die Nederlandstalig onderwijs aanbieden. De JOP-monitor 2 is een postenquête bij een representatieve groep van 12- tot 30-jarigen. Uit deze laatste dataset werden de jongeren geselecteerd die les volgen in het secundair onderwijs. Voor de verdere analyses gebruiken wij de antwoorden van 2498 leerlingen uit de JOP-monitor Brussel en 1363 leerlingen uit de JOP-monitor 2.

De schoolbeleving

De 'schoolbeleving', een dimensie van het schoolwelbevinden, wordt gemeten aan de hand van vijf items, nl. ik ben tevreden over mijn opleiding; over het algemeen heb ik plezier in mijn studie; ik zou graag van school veranderen; ik voel me ongelukkig op deze school en ik vind de meeste lessen te saai. De leerlingen geven op een vijfpuntenschaal aan in welke mate zij akkoord gaan met deze uitspraken.

TABEL 1. SCHOOLBELEVING (IN PERCENTAGE) BIJ JONGEREN IN HET NEDERLANDSTALIG SECUNDAIR ONDERWIJS IN BRUSSEL EN BIJ JONGEREN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS IN VLAANDEREN

Items	(Helemaal) niet akkoord		Tussen beide		(Helemaal) akkoord	
	Brussel	Vlaanderen	Brussel	Vlaanderen	Brussel	Vlaanderen
1. Ik ben tevreden over mijn opleiding Brussel (N=1923) Vlaanderen (N=1426)	6.6	1.8	17.5	14.8	75.9	83.4
2. Over het algemeen heb ik plezier in mijn studie Brussel (N=1921) Vlaanderen (N=1434)	14.8	10.0	30.9	27.3	54.3	62.7
3. Ik zou graag van school veranderen Brussel (N=1893) Vlaanderen (N=1426)	57.9	84.2	23.3	10.6	18.8	5.2
4. Ik voel me ongelukkig op deze school Brussel (N=1896) Vlaanderen (N=1423)	68.5	80.8	19.9	10.5	11.7	8.7
5. Ik vind de meeste lessen te saai Brussel (N=1888) Vlaanderen (N=1433)	30.3	40.7	40.5	37.7	29.3	21.6

Bron: JOP-monitor Brussel (2010); JOP-monitor 2 (2008)

De JOP-monitoren (JOP-monitor 1 en JOP-monitor 2) geven aan dat de meeste leerlingen in de Vlaamse secundaire scholen zich er over het algemeen goed voelen (Rombauts, 2007; Vettenburg & Brondeel, 2010) en bevestigen hiermee bevindingen uit ander onderzoek in Vlaamse scholen (zie hoger).

In vergelijking met Vlaanderen stellen we vast dat Brusselse jongeren in het algemeen een lagere schoolbeleving hebben dan jongeren in het Vlaams secundair onderwijs (de gemiddelde schoolbeleving, uitgedrukt op een 100-puntenschaal, bedraagt respectievelijk 64 en 68). Uit tabel 1 kunnen we afleiden dat dit vooral te maken heeft met de tevredenheid over de eigen opleiding: 83% Vlaamse leerlingen zijn tevreden, tegenover 76% Brusselse jongeren. 19% van de Brusselse jongeren zou graag van school veranderen, tegenover slechts 5% van de Vlaamse leerlingen. In Vlaanderen voelen ook meer leerlingen zich gelukkig op school (81%) in vergelijking met Brussel (69%).

Volgende tabel geeft informatie over de schoolbeleving naargelang **het geslacht** van de leerlingen.

TABEL 2. SCHOOLBELEVING NAAR GESLACHT BIJ JONGEREN IN HET NEDERLANDSTALIG SECUNDAIR ONDERWIJS IN BRUSSEL EN BIJ JONGEREN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS IN VLAANDEREN

		Gemiddelde		
		Brussel	Vlaanderen	t-toets
Geslacht	Jongen	61.67	67.38	6.599***
	Meisje	66.57	69.00	2.920***
	t-toets	-5.746***	-1.977*	

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

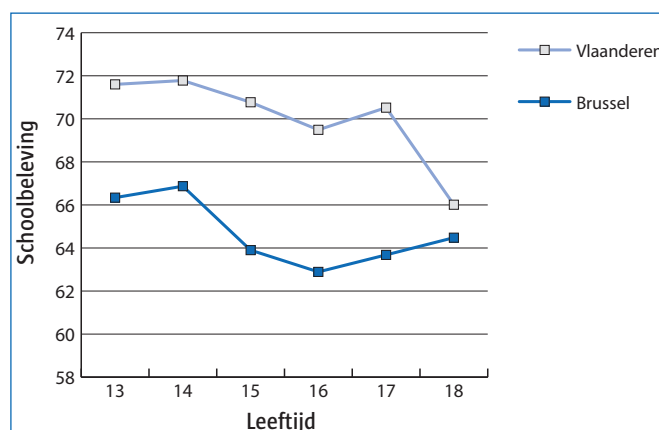
Bron: JOP-monitor Brussel (2010); JOP-monitor 2 (2008)

In tabel 2 zien we dat bij Brusselse leerlingen de gemiddelde schoolbeleving bij meisjes significant hoger ligt dan de gemiddelde schoolbeleving bij jongens ($t = -5.746$, $p < .001$). Meisjes hebben m.a.w. een

betere schoolbeleving dan jongens. Ook in Vlaanderen is dit het geval ($t = -1.977$, $p < .05$). Het verschil tussen jongens en meisjes is echter sterker in Brussel. We stellen ook vast dat Brusselse jongens een lagere schoolbeleving hebben dan Vlaamse jongens ($t = 6.599$, $p < .001$). Hetzelfde geldt voor meisjes ($t = 2.920$, $p < .001$).

Volgende figuur geeft informatie over de schoolbeleving naargelang **de leeftijd**.

FIGUUR 1. SCHOOLBELEVING NAAR LEEFTIJD BIJ JONGEREN IN HET NEDERLANDSTALIG SECUNDAIR ONDERWIJS IN BRUSSEL EN BIJ JONGEREN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS IN VLAANDEREN

Bron: JOP-monitor Brussel (2010); JOP-monitor 2 (2008)

Bij de Brusselse leerlingen is de gemiddelde schoolbeleving het hoogst bij 13- en 14-jarigen en het laagst bij 16-jarigen; bij de Vlaamse jongeren hebben ook de 13- en 14-jarigen de hoogste schoolbeleving en de 18-jarigen de laagste.

Wat **de onderwijsvorm** betreft zien wij in tabel 3 dat in het eerste en tweede jaar van het secundair onderwijs Brusselse jongeren uit de a-klas een betere schoolbeleving hebben dan leerlingen uit de b-klas ($t = 1.977$, $p < .05$). In het 3de tot 6de jaar van het secundair on-

TABEL 3. SCHOOLBELEVING NAAR ONDERWIJSVORM BIJ JONGEREN IN HET NEDERLANDSTALIG SECUNDAIR ONDERWIJS IN BRUSSEL EN BIJ JONGEREN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS IN VLAANDEREN

			Gemiddelde		
			Brussel	Vlaanderen	t-toets
Onderwijsvorm	1 ^{ste} en 2 ^{de} jaar	a-klas	65.59	71.72	5.186***
		b-klas/2BVL	62.33	66.08	1.569
		t-toets	1.977*	2.689**	
	3 ^{de} tot 6 ^{de} jaar	aso/kso	64.35	67.35	3.280***
		tso	64.28	67.17	1.805*
		(d)bso/buso/leercontract	62.94	68.03	3.026**
		F-toets	.481	.194	

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor Brussel (2010); JOP-monitor 2 (2008)

derwijs stellen we geen betekenisvol verschil in schoolbeleving vast tussen leerlingen uit het aso/kso, tso of (d)bso ($F = .481$, n.s.).

Ook in het Vlaams secundair onderwijs hebben leerlingen in het eerste en tweede jaar die les volgen in de a-klas een betere schoolbeleving dan leerlingen in de b-klas ($t = 2.689$, $p < .01$). De onderwijsvorm in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs speelt ook hier geen significante rol voor de schoolbeleving ($F = .194$, n.s.). We stellen ook vast dat Brusselse leerlingen in bijna alle onderwijsvormen steeds een lagere schoolbeleving hebben dan Vlaamse leerlingen. Enkel bij leerlingen die in het eerste en tweede jaar van het secundair onderwijs in de b-klas/2BVL zitten, zien we geen betekenisvol verschil in schoolbeleving tussen Brusselse en Vlaamse leerlingen ($t = 1.569$, n.s.).

Welke factoren beïnvloeden de schoolbeleving?

Om een vergelijking door te voeren met Vlaanderen, bouwen we voor Brussel en Vlaanderen twee regressiemodellen uit met dezelfde onafhankelijke variabelen (tabel 4). In Brussel wordt 17% van de variantie in schoolbeleving verklaard door het regressiemodel ($R^2 = .167$) en in Vlaanderen 11% ($R^2 = .110$). Zowel in Brussel als in Vlaanderen zijn vooral de persoonsgerelateerde factoren 'zelfbeeld' en 'negatief toekomstperspectief' belangrijke voorspellers van de schoolbeleving. Een positief zelfbeeld en een gunstig toekomstperspectief hangen samen met een positieve schoolbeleving. Ook de gezinsgerelateerde factoren 'responsiviteit vader' en 'responsiviteit moeder' hebben zowel in Brussel als in Vlaanderen een significant effect op de schoolbeleving. Bij Brusselse jongeren speelt ook de financiële ruimte van het gezin een significante rol ($\beta = .063$, $p < .05$). Hoe groter de financiële ruimte van het gezin, hoe positiever de schoolbeleving van de leerling. In Vlaanderen speelt dit effect niet. Wat de schoolgerelateerde factoren betreft, zien we dat enkel de variabele 'ooit gebist' een significant effect heeft en dit enkel bij Brusselse leerlingen ($\beta = .081$, $p < .01$). Brusselse leerlingen die ooit gebist hebben, hebben een lagere schoolbeleving dan leerlingen die nooit gebist hebben. Kijken we naar de controlevariabelen, dan stellen we vast dat het geslacht van de leerlingen enkel in Brussel een significant effect heeft op de schoolbeleving ($\beta = .164$, $p < .001$). Brusselse jongens hebben een lagere schoolbeleving dan Brusselse meisjes. In Vlaanderen heeft het geslacht van de leerlingen geen invloed op hun schoolbeleving. In tegenstelling tot Brussel hangt

bij Vlaamse leerlingen de leeftijd wel significant samen met de schoolbeleving ($\beta = -.064$, $p < .05$). Hoe ouder een Vlaamse leerling, hoe lager zijn of haar schoolbeleving.

Besluit

We stellen vast dat drie op de vier leerlingen in Brussel tevreden zijn over de opleiding die zij volgen en ongeveer de helft van de leerlingen plezier beleeft aan zijn/haar studies. Maar, in vergelijking met de scholieren in het secundair onderwijs in Vlaanderen scoren zij minder positief. In Brussel zijn er meer leerlingen die zich ongelukkig voelen op school, die van school willen veranderen en die de lessen saai vinden. De factoren die een invloed hebben op de schoolbeleving van Brusselse en Vlaamse leerlingen liggen wel in dezelfde lijn. Vooral het toekomstperspectief, het zelfbeeld en de responsiviteit van de ouders zijn belangrijke beïnvloedende factoren. Les volgen in de a-stroom of de b-stroom blijkt geen invloed te hebben. Enkel in Brussel beleven leerlingen die 'ooit bisten' hun school als minder positief.

Vanuit de vaststelling dat Brusselse leerlingen een negatievere schoolbeleving kennen dan Vlaamse leerlingen, kunnen we besluiten dat de beïnvloedende factoren sterker spelen in een grootstedelijke context. Wij stelden ook vast dat de financiële ruimte van het gezin enkel een invloed heeft op het schoolwelbevinden van Brusselse leerlingen. Dit laat vermoeden dat door de armoedeconcentratie in Brussel, armoede een bijkomend effect heeft op de schoolbeleving. Meisjes hebben zowel in Brussel als in Vlaanderen een positievere schoolbeleving dan jongens, maar het verschil is sterker in Brussel dan in Vlaanderen. M.a.w. de grootstedelijke factor laat zich als het ware sterker voelen bij jongens.

Besluitend kunnen we stellen dat de schoolbeleving van leerlingen in het Nederlandstalig secundair onderwijs in Brussel vrij positief is, maar lager ligt dan de schoolbeleving van leerlingen in Vlaamse scholen. Het onderzoek in Brussel kent beperkingen (o.m. een groot aantal onbruikbare antwoorden en vragenlijsten omwille van de taal), maar wij kunnen er wel uit afleiden dat de grootstedelijke context zich laat voelen in een lagere schoolbeleving bij jongens en leerlingen met minder financiële ruimte thuis.

Ogi DE CLERCK* & Nicole VETTENBURG**

* ogideclerck@hotmail.com

** Nicole.vettenburg@ugent.be

TABEL 4. VERKLARENDE FACTOREN VAN SCHOOLBELEVING BIJ JONGEREN IN HET NEDERLANDSTALIG SECUNDAIR ONDERWIJS IN BRUSSEL EN BIJ JONGEREN IN HET SECUNDAIR ONDERWIJS IN VLAANDEREN (GESTANDAARDISEERDE β -WAARDEN)

	Brussel		Vlaanderen	
Controlevariabelen	β	N	β	N
Geslacht (Ref. cat: meisje)	-.164***	2224	-.051	1360
Leeftijd	-.002	2164	-.064*	1357
Gezinsgerelateerde factoren				
Werksituatie ouders (Ref.cat: geen van beide ouders werkt)	.003	1844	-.028	1345
Opleidingsniveau ouders (Ref. cat: geen van beide ouders hoog-opgeleid)	-.027	1762	-.002	1278
Responsiviteit vader	.128***	1939	.078*	1315
Responsiviteit moeder	.124***	1971	.084**	1345
Opvolging ouders	-.035	1895	.040	1295
Financiële ruimte	.063*	2498	.008	1360
Subjectieve koopkracht (Ref. cat: voldoende)	-.031	1745	-.054	1289
Schoolgerelateerde factoren				
Ooit gebit	-.081**	1689	-.023	1290
Onderwijsvorm (Ref. cat: a-stroom)	.010	2498	.028	1360
Persoonsgerelateerde factoren				
Zelfbeeld	.136***	2355	.112**	1333
Negatief toekomstperspectief	-.164***	2274	-.127***	1329
Onveiligheidsgevoelens	-.015	2313	.053	1329
R²	.167		.110	

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor Brussel (2010); JOP-monitor 2 (2008)

BIBLIOGRAFIE

- Brand, S., Felner, R., Seitsinger, A., Burns, A. & Bolton, N. (2008). A large scale study of the assessment of the social environment of middle and secondary schools: the validity and utility of teachers' ratings of school climate, cultural pluralism, and safety problems for understanding school effects and school improvement. *Journal of School Psychology*, 46(5), 507-535.
- Carlier, D. (2009). La dualisation des resultants scolaires à Bruxelles. *Agenda Interculturel*, 271, 4-8.
- Corijn, E., Vandermotten, C., Decroly, J.-M. & Swyngedouw, E. (2009). Staten-Generaal van Brussel. Brussel, internationale stad. *Brussels Studies*, Synthesenota nr. 13.
- De Clerck, O. & Vettenburg, N. (2011). Het schoolwelbevinden in Brussel. In Vettenburg, N., Elchardus, M. & Put, J. (eds.) (2011). *Jong in Brussel. Bevindingen uit de Jop-monitor Brussel*, Leuven/Den Haag: Acco, 69-106.
- Elchardus, M., Kavadias, D., & Siongers, J. (1999). Instroom of school? De invloed van scholen en andere socialisatievelden op de houdingen van leerlingen. *Mens & Maatschappij*, 74(3), 250-269.
- Engels, N., Aelterman, A., Van Petegem, K. & Schepens A. (2004). Factors which influence the well-being of pupils in Flemish secondary schools. *Educational Studies*, 30 (2), 127-143.
- Frey, A., Ruchkin, V., Martin, A. & Schwab-Stone, M. (2009). Adolescents in transition: school and family characteristics in the development of violent behaviors entering high school. *Child Psychiatry & Human Development*, 40(1), 1-13.
- Goedseels, E. & Van den Bergh, B. (2003). School e schoolbeleving: leerlingen bevroegd. In B. Van den Bergh, L. Ackaert & L. De Rycke, L. (Red.), *Tienertijd: communicatie, opvoeding en welzijn in context: 10- tot 18-jarigen, ouders en leerkrachten bevroegd* (pp. 225-245). Antwerpen: Garant.
- Hirtt, N., Nicaise, I. & De Zutter, D. (2007). *De school van de ongelijkheid*. Berchem: EPO.
- Janssens, R., Carlier, D. & Van de Craen, P. (2009). Het onderwijs in Brussel. *Brussels Studies*, synthesenota nr. 5.
- Mertens, W. & Van Damme, J. (2000). De school. In H. De Witte, J. Hooge & L. Walgrave (Red.), *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld. 12- tot 18-jarigen over hun leefwereld en toekomst* (pp. 81-148). Leuven: Universitaire Pers.

- Rombauts, C. (2007). Graag naar school. Jongeren en schoolbeleving. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (Red.), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1* (pp. 71-92). Leuven: LannooCampus.
- Tymms, P. (2001). A test of the big fish in a little pond hypothesis: an investigation into the feelings of seven-year-old pupils in schools. *School Effectiveness and School Improvement*, 12, 161-181.
- Vettenburg, N. (1988). *Schoolervaringen, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid: een theoretisch en empirisch onderzoek in het beroepsonderwijs*. Leuven: K.U.Leuven. Faculteit Rechtsgeleerdheid. Afdeling strafrecht, strafvoordeling en criminologie.
- Vettenburg, N. & Walgrave, L. (2009). Maatschappelijke kwetsbaarheid op school. *Welwijs*, 20(3), 3-8.
- Vettenburg, N., Vyverman, V. & Brondeel, R. (2009). Het schoolwelbevinden in het secundair onderwijs. Diversiteit en beïnvloedende factoren. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (Red.), *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht* (pp. 51-76). Leuven: Acco.
- Vettenburg, N. & Brondeel, R. (2010). Het schoolwelbevinden van jongeren in Vlaanderen. In N., Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (Red.), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2* (pp. 59-78). Leuven: Acco.
- Vyverman, V. & Vettenburg, N. (2009). School well-being among young people: is it influenced by the parents' socioeconomic background? *Educational Studies*, 35(2), 191-204.

NOTEN

- Dit artikel is gebaseerd op de publicatie: De Clerck, O. & Vettenburg, N. (2011). Het schoolwelbevinden in Brussel. In Vettenburg, N., Elchardus, M. & Put, J. (eds.) (2011). *Jong in Brussel. Bevindingen uit de Jop-monitor Brussel*, Leuven/Den Haag: Acco, 69-106.
- Doorheen deze bijdrage gebruiken we de term 'Brusselse jongeren' om te verwijzen naar jongeren die schoollopen in het Nederlandstalig secundair onderwijs in Brussel en de term 'Vlaamse leerlingen' om te verwijzen we naar jongeren die schoollopen in het secundair onderwijs in Vlaanderen.

Arbeid en tewerkstelling

Oh My Guide (OMG!) - Zit je met een vraag over je school- of studiekeuze? Of over iets op het werk? Of heb je nog een andere vraag? Onze coaches snellen ter hulp! Op Oh My Guide krijg je van hen binnen de twee dagen een antwoord. Log in met je Facebookaccount en plaats je vraag binnen de rubrieken middelbaar, verder studeren of werken. <http://www.pienternet.be/>

Studentenjobs - De FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg publiceert de versie voor 2012 van haar brochure over studentenjobs: 'Wegwijs in ... de studentenarbeid'. Deze brochure bevat alle informatie over de aanpassingen in de reglementering rond studentenarbeid die op 1 januari 2012 ingevoerd werden. www.belgium.be/nl/nieuws/2012/news_wegwijs_studentenjob.jsp

Meer "loon naar werken" bij competentieprofielen - "Loon naar werken" onder de vorm van prestatiebeloning (loonsverhoging of bonussen) komt meer voor bij ondernemingen met competentieprofielen dan zonder. www.werkbaarwerk.be/sites/default/files/documenten/Themadossier_IOA_Competentiebeleid_V008.pdf

Getting down to business - In June 2011, the UN Human Rights Council unanimously endorsed the Guiding Principles on Business and Human Rights, providing - for the first time - an authoritative global standard for preventing and addressing the risk of adverse impacts on human rights linked to business activity. At the same time the Council established the Working Group to support States, businesses, civil society and other relevant stakeholders with implementing the Principles. <http://www2.ohchr.org/english/>

Juridisch: jongerenrechten en plichten

Beleidsnota van Steunpunt Jeugd - Steunpunt Jeugd bezon zich over de rol die het in de komende drie jaar kan en moet spelen. www.steunpuntjeugd.be/over-ons/zo-werkt-steunpunt-jeugd

Advocaat in de school - Minderjarigen hebben immers ook rechten en plichten. Op deze site maak je alvast kennis met een aantal basisbegrippen over justitie. www.advocaatindeschool.be/

Kinderrechten in de gezondheidszorg - Elk jaar legt de Kinderrechtencoalitie Vlaanderen een traject af rond een actueel thema gerelateerd aan kinderrechten. Dit jaar ging de aandacht, mede door de Slotbeschouwingen van het Comité voor de Rechten van het Kind, uit naar kinderrechten en gezondheidszorg. www.kinderrechtencoalitie.be/uploads/documenten/KRF%208_v4_def.pdf

Werk maken van kinderrechten - Het decreet rechtspositie minderjarigen (DRM) maakt rechten van minderjarigen in de jeugdhulp concreet afdwingbaar... www.jeugdwerknet.be/nieuws/item/allochtoon-jeugdwerk-bestaat-al

Jongerenwerking en Jeugdhulp

Steunpunt Vakantieparticipatie brengt nieuwe vakantieguides uit - Iedereen verdient vakantie! Het Steunpunt Vakantieparticipatie stelde de nieuwe catalogus voor vakanties en de catalogus voor daguitstappen voor. Groepsreizen, individuele reizen, georganiseerde reizen, ... noem maar op, voor elk wat wils! www.vakantieparticipatie.be/

Allochtoon jeugdwerk bestaat al - De voorbije weken berichtten media over de mogelijke noodzaak van een allochtone jeugdbeweging. Het Platform Allochtone Jeugdwerkingen (PAJ) is een autonome koepel van zelforganisaties van allochtone jongeren en hun werkingen. www.jeugdwerknet.be/nieuws/item/allochtoon-jeugdwerk-bestaat-al

Kleurrijke maatzorg - In alle sectoren van de Jeugdzorg neemt de aanwezigheid van allochtone hulpvragers toe. Dit stelt de sector voor enorme uitdagingen.. De Vzw de Touter stelde een draaiboek samen. Dit draaiboek biedt een werkpads en vele procestips om daadwerkelijk visieontwikkeling en interculturalisering in een jeugdhulpvoorziening te implementeren en waarschuwt ook voor de valkuilen. www.osbj.be/?action=nieuws_list&thema=#388

Praktijkvoorbeelden Jeugdwerk gekleurde Jeugd - Kinderen van vluchtelingen, tweede- of derdegeneratiekinderen van arbeidsmigranten of Oost-Europese tieners verblijven in zo goed als alle gemeenten. Het Oost-Vlaams Diversiteitscentrum, bundelt daarom enkele goede praktijken om het jeugdwerk te inspireren. www.interculturaliseren.be/fileadmin/user_upload/pdf/Etnisch-culturele_diversiteit_in_het_jeugdwerk.pdf

Nieuwe of vernieuwde websites

De Europese website van Europass - zit in een nieuw jasje! Ook de inhoud werd aangepast aan de verschillende doelgroepen en de bezoeker krijgt de mogelijkheid om informatie te delen via sociale media. www.epos-vlaanderen.be/?CategoryID=526&ArticleID=880

De nieuwe EWI-site - Het Departement Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI) zorgt voor beleidsvoorbereiding, beleidsovervolgving en beleidsevaluatie voor het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie en heeft een gloednieuwe site. www.ewi-vlaanderen.be

Communicatiedraaiboek - Het Vlaamse Actieplan Armoedebestrijding 2010 - 2014 (VAPA) geeft aan welke concrete beleidsmaatregelen de Vlaamse overheid in deze legislatuur wil nemen in de strijd tegen armoede. Deze nieuwe website is het resultaat van het project "Aangepaste communicatie naar sociaal zwakke groepen". www.communicerenmetarmen.be/

Vernieuwde website steunpuntjeugd - De website van Steunpunt Jeugd is stevig onder de loep genomen en ondersteunt de vernieuwde werking van Steunpunt Jeugd. Vijf nieuwe thema's staan prominent op de homepage: Cultuur, Organisatieontwikkeling, Ruimte, Vorming & Educatie en Welzijn. www.steunpuntjeugd.be/

Huis van het Kind - Kind en Gezin wil de Huizen van het Kind samen met hun partners, stap voor stap opbouwen. Om van elkaar te leren, informatie uit te wisselen en in dialoog te gaan, lanceert Kind en Gezin de website www.huizenvanhetkind.be.

Zelfmoord.be - Een project van twee Limburgse tieners, Giovanni Wojtkowiak (15) en Ylenia Garlisi (16). www.stopzelfmoord.be

Onderwijs, vorming en opleiding

Hoe is de Vlaamse kwalificatiestructuur (VKS) opgebouwd? - In de Vlaamse kwalificatiestructuur worden alle erkende kwalificaties systematisch verzameld en geordend. Dit gebeurt op basis van een raamwerk, het Vlaamse kwalificatierraamwerk. <http://www.ond.vlaanderen.be/kwalificatiestructuur/vks/default.htm>

Leerlingenzorg en ZAT's in het voortgezet onderwijs 2010 in Nederland - In dit rapport staan de resultaten van het jaarlijkse onderzoek naar de leerlingenzorg en zorg- en adviesteams (zat's) in het voortgezet onderwijs in Nederland over het jaar 2010. www.nji.nl/publicaties/Nji_ZAT_Monitor_VO_2010.pdf

Rapport: 't Is goe, juf, die spreekt mijn taal! - Talensensibilisering voor de Vlaamse basisscholen en secundaire scholen? In opdracht van de Vlor werkten onderzoekers van het CTO en het Steunpunt voor Diversiteit & Leren aan een praktijkgerichte literatuurstudie. www.cteno.be/downloads/publicaties/van_gorp_2011_tisgoejuf_wegwijzer_talensensibilisering.pdf

Organisaties en jaarverslagen

* OESO

School Evaluation in the Flemish Community of Belgium - OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education. www.oecd.org/dataoecd/50/51/49177679.pdf

* Vlor-adviezen, uitgebracht op eigen initiatief (www.vlor.be/advies/)

- Advies over de maximumfactuur in het basisonderwijs - Raad Basisonderwijs (07/12/2011)
- Advies over stages en kansengroepen in het hoger onderwijs - Raad Hoger Onderwijs (13/12/2011)
- Advies over studentgecentreerd leren - Raad Hoger Onderwijs (13/12/2011)
- Advies over een actief kwalificerend beleid - Algemene Raad (6/01/2012)
- Advies over de prioritaire beroepskwalificaties - Algemene Raad (26.01.2012)

Overheid EU

* Advies Vlaamse Jeugdraad

Erasmus for All - Op 23 november 2011 kwam de Europese Commissie met het voorstel Erasmus for All. Een gemeenschappelijk programma voor onderwijsstraining, jeugd en sport. De Vlaamse Jeugdraad geeft aanbevelingen voor verbeteringen van het voorstel van de Europese Commissie.

www.vlaamsejeugdraad.be/advies/1201-erasmus-for-all/

Vlaamse Overheid

Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin - Op vrijdag 21 oktober 2011 stelde Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin Jo Vandeuren zijn beleidsbrief voor 2011-2012 voor de Vlaamse Regering.

http://wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/PDF/INHETNIEUWS/Beleidsbrieven/2011_2012021_beleidsbrief_vr_wvg.pdf

Evaluëren voor beter leren - Op 7 december stelde de OESO de resultaten van de Vlaamse review voor. Hierbij kaderde ze haar bevindingen over evaluatie in het Vlaamse onderwijs binnen internationale ontwikkelingen.

www.oecd.org/dataoecd/50/51/49177679.pdf

Jongerenpact 2020 - De Vlaamse Regering wil een toekomstgerichte blik werpen op maatschappelijke thema's en uitdagingen van nu en in de toekomst. Die toekomstgerichte blik moet resulteren in een heus **Jongerenpact**. In voorbereiding hiervan lanceerde ze een bevraging van jongeren. www.jongin2020.be

* Publicaties van de Vlaamse overheid

<http://publicaties.vlaanderen.be>

- Actieplan 2012 gelijke kansen en diversiteit bij de Vlaamse overheid: en actie!
- Advies actieplan ondernemerschapsonderwijs
- Advies gelijke kansen- en diversiteitsplan Vlaamse overheid 2012
- Advies lokaal sociaal beleid
- Advies maximumfactuur in het basisonderwijs
- Advies over de prioritaire beroepskwalificatiedossiers
- Advies over het voorontwerp van decreet betreffende de integratie van de academische hogeschoolopleidingen in de universiteiten
- Advies over het voorontwerp van decreet betreffende de integratie van de academische opleidingen van de hogescholen in de universiteiten
- Advies over het voorontwerp van decreet betreffende studentenvoorzieningen in Vlaanderen
- Advies over het wijzigingsdecreet betreffende het algemeen welzijnswerk
- Advies over stages en kansengroepen
- Advies over studentgecentreerd leren
- Advies voortijdig schoolverlaten aanpakken door een actief kwalificerend beleid
- Advies werkplekleren
- Advies wijziging decreet lokaal sociaal beleid
- Advies wijziging OCMW-decreet
- Capita selecta uit Vlaams arbeidsmarktonderzoek
- Conferentie na de peilingen wiskunde: het verschil in wiskunde. Verslag en aanbevelingen
- Crisis maakt jongeren niet kansloos
- Hoger onderwijs in Vlaanderen. Informatiebrochure 2012
- Jobs in alle maten, voor de meest uiteenlopende smaken
- Lokale overlegplatforms. Partners in gelijke onderwijskansen. Jaarverslag schooljaar 2009-2010

- Mosterd: pittig maandblad met aandacht voor milieuzorg op school (MOS)
- National synopsis of the educational systems and current reforms in Europe: Belgium - Flemish Community 2010
- Opvoedingsondersteuning voor ouders van tieners: praktijkvoorbeelden ter inspiratie
- Ouders als onderzoekers. Inspiratie tot participatie en sociale acties
- Peiling wereldoriëntatie (tijd, ruimte, maatschappij en brongebruik) in het basisonderwijs
- School evaluatie in Vlaanderen
- Schoolgebouwen als knooppunten van relaties: naar een theoretisch denkkader voor de scholenbouw en het scholenbouwbeleid in Vlaanderen
- Speciale Onderwijsleermiddelen (SOL). Jaarverslag 2009-2010
- Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs schooljaar 2010-2011
- Tijdelijk onderwijs aan huis voor zieke kinderen
- Vlaams Eurydice rapport 2011. Overzicht van het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie in Vlaanderen
- Vlaamse pleegzorgers in beeld: profielschets, kwaliteit van dienstverlening en duurzaam pleegzorgerschap
- Weliswaar.be, welzijns- en gezondheidsmagazine voor Vlaanderen
- Werkzoekenden, een stroom van diversiteit!

* Vlor-adviezen (www.vlor.be/advies/)

- Advies over een voorstel van opleidingenstructuren Metaal en Kunststoffen voor het dbso-Raad Secundair Onderwijs (10/11/2011)
- Advies over nieuwe opleidingskaarten voor het dbso - Raad Secundair Onderwijs (08/12/2011)
- Visietekst over algemene vorming in het secundair onderwijs - Raad Secundair Onderwijs (12/01/2012)
- Advies over het ontwerp van decreet studentenvoorzieningen - Raad Hoger Onderwijs (03/02/2012)
- Advies over het voorontwerp van integratiedecreet - Raad Hoger Onderwijs (14/02/2012)
- Advies over het voorontwerp van decreet tot aanpassing van het stelsel van kwaliteitszorg en accreditatie in het hoger onderwijs in Vlaanderen - Raad Hoger Onderwijs (14/02/2012)

* SERV-adviezen (www.serv.be/publicatie/)

- Advies over het voorontwerp van decreet tot wijziging van artikel 17 van het decreet van 8 mei 2009 betreffende het algemeen welzijnswerk (18/01/2012)
- Advies over het wijzigingsdecreet betreffende het algemeen welzijnswerk (12/01/2012)
- Advies gelijke kansen- en diversiteitsplan 2012 (14/12/2011)
- Advies actieplan ondernemerschapsonderwijs (4/12/2011)
- Advies over het decreet Vlaams integratiebeleid en decreet Vlaams beleid t.a.v. etnisch-culturele minderheden (13/12/2011)

* Adviezen van de Vlaamse Jeugdraad (www.vlaamsejeugdraad.be)

- Op 6 juli 2011 keurde het Vlaams Parlement het 'planlastendecreet' goed. De sectorale decreten, waaronder het 'decreet lokaal en provinciaal jeugdbeleid' worden hieraan aangepast. De Vlaamse Jeugdraad geeft advies om de ondersteuning van het jeugdwerk en de participatie van jonge mensen blijvend te stimuleren op lokaal en provinciaal niveau.

Regelgeving

Te raadplegen op <http://codex.vlaanderen.be/> voor onderwijsitems op www.ond.vlaanderen.be/edulex/ voor EU http://eur-lex.europa.eu/RECH_menu.do?ihmlang=nl

* EU-Raad

- **32011G1220(01)** - Resolutie van de Raad betreffende een vernieuwde Europese agenda voor volwasseneneducatie
- **32004F0068** - Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad van 22 december 2003 ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie

* EU-Parlement

- **32011L0093R(01)** - Rectificatie van Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad (PB L 335 van 17.12.2011)
- **32011L0095** - Richtlijn 2011/95/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 inzake normen voor de erkenning van onderdanen van derde landen of staatlozen als personen die internationale bescherming genieten, voor een uniforme status voor vluchtelingen of voor personen die in aanmerking komen voor subsidiaire bescherming, en voor de inhoud van de verleende bescherming.
- **32011L0093** - Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad

* Vlaamse Gemeenschap: Studie- en beroepskeuze

- 02/12/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot vastlegging van de lijst van de bachelor- en masteropleidingen die per instelling worden aangeboden in het hoger onderwijs in Vlaanderen (B.S.21/12/2011)
- 16/12/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot erkenning van de Master of European Union Policy als nieuwe opleiding van het Vesalius College (B.S.12/01/2012)
- 20/01/2012 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 2 februari 2001 houdende nadere regels met betrekking tot het toelatingsexamen voor de opleidingen van arts en tandarts (B.S.17/02/2012)
- 27/01/2012 - Besluit van de Vlaamse Regering tot tijdelijke erkenning van de professioneel gerichte bacheloropleiding bachelor in de toegepaste informatica van de Artesis Hogeschool Antwerpen (B.S.17/02/2012)

* Vlaamse Gemeenschap: Onderwijs en Vorming

- 09/12/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering betreffende de voortrajecten die in aanmerking komen voor subsidiëring binnen het stelsel van leren en werken in de Vlaamse Gemeenschap (B.S.26/01/2012)

* Vlaamse Gemeenschap: Welzijn

- 21/10/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van diverse besluiten van de Vlaamse Regering met betrekking tot kinderopvang (B.S.07/12/2011)
- 09/12/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van artikel 13 van het besluit van de Vlaamse Regering van 26 februari 2010 tot regeling van de erkenning en de subsidiëring van organisaties voor autonoom vrijwilligerswerk (B.S.13/01/2012)
- 16/12/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 17 mei 2002 betreffende de erkenning en subsidiëring van de vertrouwenscentra kindermishandeling (B.S.24/01/2012)
- 16/12/2011 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van diverse bepalingen van het besluit van de Vlaamse Regering van 1 maart 2002 tot bepaling van de voorwaarden en de procedureregels inzake erkenning en subsidiëring van de consultatiebureaus voor het jonge kind (B.S.09/02/2012)
- 13/01/2012 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van artikel 2 van het besluit van de Vlaamse Regering van 9 mei 2008 tot vaststelling van de programmatie van de door het Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie erkende beschutte werkplaatsen (B.S.17/02/2012)
- 27/01/2012 - Besluit van de Vlaamse Regering tot verlenging van de uitwerking van de bepalingen over de subsidiëring van crisisjeugdhulp in het besluit van de Vlaamse Regering van 17 september 2010 betreffende de subsidiëring van crisisjeugdhulpverlening en rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp verleend door voorzieningen voor personen met een handicap (B.S.20/02/2012)
- 10/02/2012 - Besluit van de Vlaamse Regering tot wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 15 mei 2009 betreffende de armoedebestrijding, wat betreft de erkenning en de subsidiëring van verenigingen waar armen het woord nemen (B.S.28/02/2012)

Welzijn en Sociaal-cultureel werk

Vlaams Centrum Schuldenlast - geeft op haar website informatie voor specifieke schuldproblemen in verband met wonen, gezondheid, GSM, leningen, overheid en justitie, familie en relaties, zelfstandigen. Er is bovendien ook een budget-planner aan gekoppeld.

<http://www.eerstehulpbijschulden.be/>

De 12 werken voor gemeenten en OCMW's: armoedebestrijding als topprioriteit voor de volgende lokale legislatuur - Het RISO stelt dat het met de armoede niet goed gesteld is in ons land en stelde daarom in het perspectief van de volgende lokale legislatuur een algemeen memorandum op.

www.iedersstemtelt.be/prioriteitennota.html

In vijf stappen communiceren met mensen in armoede - Hoe nieuwe en bestaande beleidsmaatregelen beter communiceren aan sociaal zwakke groepen? www.kbs-frb.be/otheractivity.aspx?id=290103&LangType=2067

Jan TALLON

jan.tallon@telenet.be

agenda en documentatie

Inspiratiedag Jongerenhulpverlening

Op dinsdag **17 april 2012** organiseert het steunpunt Algemeen Welzijnswerk in De Factorij in Brussel de "Inspiratiedag Jongerenhulpverlening". Deze Inspiratiedag richt zich tot iedereen die oog heeft voor jongeren met om het even welke vraag. In de voormiddag lichten de verschillende sprekers enkele actuele thema's toe, in de namiddag is er keuze uit verschillende workshops rond ondermeer Outreachend werken, de 'Rough Guide' door het wereldwijde web, de school als partner in laagdrempelige jeugdhulp, enz. Voor alle info en inschrijving kan u terecht op www.steunpunt.be; deelname kost 40 euro.

Open-GRIP-dag: handicap, rechten en cultuur

Op zaterdag **12 mei 2012** biedt de Open-GRIP-dag zowel diepgaande informatie als ontspannende cultuur. Om 14u start het inhoudelijke luik. Je krijgt een presentatie van "Mensenrechten en handicap", het schaduwrapport dat GRIP indient bij de Verenigde Naties. Daarna volgen lezingen en een panelgesprek. Tussendoor komen ook de andere thematische werkgroepen van GRIP aan bod. Om 18u is er een theatervoorstelling. Dun Papier is een productie van Hand in 't Oog. Er wordt gespeeld met woorden en gebaren, dans en beweging, beeld en geluid. De Open-GRIP-dag vindt plaats in het Lamot-centrum in Mechelen. Programma en inschrijven via www.gripvzw.be.

Vorming: aan de slag met facebook in je werking

Sociale media zijn niet meer weg te denken uit het dagelijkse leven. Zowat 90 procent van de Vlaamse jongeren heeft een facebookprofiel. Wellicht roept het werken met sociale media bij jeugdwerkers nog heel wat vragen op. Contacten via facebook lijken per definitie onpersoonlijk. En er lijken ook wat gevaren aan verbonden. Deze vorming maakt je warm om goed voorbereid met sociale media aan de slag te gaan. Er wordt vooral gefocust op het medium facebook: wat zijn de mogelijkheden, wat kan de meerwaarde van sociale media zijn in jouw werking. Welke drempels ervaren we als we ermee aan de slag willen? Zijn er gevaren aan verbonden?

De cursus gaat door op dinsdag **24 april 2012** bij Jeugdwerknet Gent. Inschrijven kan tot 18 april; deelnemen aan deze cursus kost 60 euro. Voor meer info en inschrijving: www.uitdemarge.be.

Vorming vindplaatsgericht werken: meer dan toeleden naar je werking

Ook het jeugdwerk heeft het moeilijk om sommige groepen kinderen en jongeren te bereiken. Ondanks alle pogingen om de drempels te verlagen blijken die soms nog te hoog, zelfs in het jeugdwelzijnswerk. Als jeugdwerker moet je de straat op gaan. Zelf plekken zoeken waar de doelgroep te vinden is. Aansluiting zoeken met hun leefwereld, luisteren en motiveren. Kortom: vindplaatsgericht werken. Maar wat willen we ermee bereiken? Welke vormen bestaan er en welke mogelijkheden en meerwaarde bieden ze voor het jeugdwelzijnswerk? In deze vorming maak je ook kennis met het jeugdobouwwerk. Jeugdobouwwerkers hanteren het vindplaatsgericht werken als methodiek, maar vertrekken evenzeer vanuit een grondige analyse van de lokale situatie van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. De cursus gaat door op donderdag **3 mei 2012**, van 9u30 tot 16u30 bij vzw Roeland, Krijgslaan 18-22, 9000 Gent. Inschrijven kan tot 25 april; deelnemen aan deze cursus kost 45 euro voor leden van 'uit de marge' of 60 euro voor niet-leden. Alle info kan u vinden op www.uitdemarge.be.

Activiteiten 'Gevaarlijk jong'

Op 30 september 2011 startten Museum Dr. Guislain, Kinderrechtencommissariaat, Gezinsbond en Kopergieterij het project GEVAARLIJK JONG, een project dat aan de hand van lezingen, tentoonstellingen, voorstellingen meer aandacht tracht te vragen voor kinderen/jongeren die zich moeilijk ontplooiën in een steeds complexere samenleving.

Op **zaterdag 21 april 2012** gaat Kopergieterij zowel wetenschappelijk als artistiek dieper in op de problematiek kind & psychiatrie met o.a. een lezing door psychoanalyticus Prof. Dr. Paul Verhaeghe "Geslaagd en dus gestoord, mislukt en dus gevaarlijk", een lezing door psychiater Uus Knops "Alsof dynamiet zich door papa's hoofd boorde", een korte theatervoorstelling rond waanzin van Sophie Warnant, een muzikaal-ludieke analyse van het brein door Nele Van den Broeck en een boekpresentatie.

Locatie: Kopergieterij, Blekerijstraat 50 te Gent.

Op **dinsdag 15 mei 2012** wordt een colloquium 100 jaar Gevaarlijk Jong georganiseerd voor professionelen uit de (jeugd)zorgsector en het culturele werkveld, waarbij vertrekkend vanuit kinderen en jongeren, op zoek wordt gegaan naar hoe kinderen en jongeren zelf kunnen participeren in onze samenleving van vandaag. Een colloquium dat ruimte biedt voor (inter)nationale sprekers, debatten en artistieke toonmomenten met kinderen en jongeren.

Locaties: Museum Dr. Guislain / Kopergieterij Rabot.

Voor meer informatie: www.gevaarlijkjong.be

Studiedag Plattelandsarmoede

Op **26 april 2012** organiseert Cera een tweetalige studiedag over armoedebestrijding op het platteland. Dit naar aanleiding van een nieuwe Horizontenpublicatie 'Plattelandsarmoede in Vlaanderen en Wallonië' waarin volgende vragen aanbod komen: Wat zijn de knelpunten waarmee mensen in armoede op het platteland vandaag af te rekenen hebben? Wie zijn deze kwetsbare groepen op het platteland? En vooral: welke oplossingen kunnen een hefboom vormen in het bestrijden van armoede in de rurale context? In twee werkgroepen wordt gewerkt rond mobiliteit, toegankelijkheid en outreach. Hierbij gaat aandacht naar zowel oudere als jongere plattelandsbewoners die met armoede geconfronteerd worden.

Voor meer info: www.cera.be

Vorming: mensen in generatiearmoede succesvol begeleiden naar werk

Mensen in armoede worden geconfronteerd met heel wat uitsluitingsmechanismen in hun leven waardoor zij zelden een kwalitatieve job vinden op lange termijn. Het bestaande aanbod van trajectbegeleiding (vanuit VDAB, GTB,...) komt vaak onvoldoende tegemoet aan de ondersteuning die zij nodig hebben om succesvol te zijn op de arbeidsmarkt. Nochtans is werk een belangrijke hefboom om uit de armoedecirkel te geraken. Daarom werd – vanuit de ervaringen van mensen in armoede zelf – een vernieuwende geïntegreerde begeleidingsmethodiek uitgedacht door de Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen, samen met zijn partners. Deze kreeg de naam **WAW-traject** aangezien de werkzoekende tegelijkertijd op het vlak van Werk, Armoede en Welzijn 3 deeltrajecten aflegt.

De Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen vzw, een vereniging waar armen het woord nemen, uit Aalst organiseert een driedaagse verdiepende vormingsreeks "**WAW-traject: mensen in generatiearmoede succesvol begeleiden op weg naar werk**." te Leuven, Genk, Brugge en Antwerpen. Deze 3-daagse richt zich tot middenkaders en leidinggevenden en gaat door op 19/4, 20/4 en 27/4 (Leuven), 3/5, 4/5 en 25/5 (Brugge), 22/5, 24/5 en 29/5 (Genk) en 14/6, 15/6 en 22/6 (Antwerpen). Ook het bijhorende handboek "WAW-traject, een geïntegreerde aanpak van werk, armoede en welzijn." is nog steeds verkrijgbaar.

Inschrijven voor de vorming of bestellen van handboek kan via:

www.VierdewereldgroepAalst.be

Internationale kinderwijze conferentie

Deze conferentie is een initiatief van Sterrencirkels (koepel voor kinderwijze vorming), het Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen (HUBrussel) en emAne (Enlace mundial para una nueva educación - Wereldwijde link voor een nieuw onderwijs).

De **conferentie op zaterdag 14 april** laat u kennismaken met de visies waarop kinderwijze vorming steunt. Korte lezingen, ondersteund met beeldmateriaal, tonen de kracht van meervoudige intelligenties in de praktijk.

Tijdens de **workshopdag op zondag 15 april** kunt u zelf aan de slag met enkele van deze creatieve methodieken en ervaren hoe u ze kunt inzetten in uw werking met kinderen.

Het aanbod richt zich tot volwassenen, ouders, opvoeders, leraren en iedereen die op zoek is naar een meer 'kinderwijze' vorming. U kunt intekenen voor één of voor beide dagen.

De locatie voor beide activiteiten is de Factorij te Schaarbeek.

De kinderen zelf kunnen op 21 en 22 april aan de slag op het Elfenfestival in Alden Biesen.

Voor meer informatie: www.sterrencirkels.be of www.hig.be

Vooraankondiging colloquium Perspectiefplan 2020

De maatschappelijke context waarin we zorg organiseren evolueert pijlsnel. Dat geldt bij uitstek voor de zorg voor personen met een handicap. Zijn de ondersteuningsstructuren en -instrumenten van vandaag adequaat als antwoord op hun noden en wensen van morgen? Het is nodig de toekomst, een mogelijk perspectief voor 2020, pro-actief voor te bereiden. Daarover wil het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin het debat aangaan met alle stakeholders en andere belangstellenden. Ze doen dat op **6 en 7 juni 2012** tijdens een tweedaags colloquium. Het is de bedoeling om te komen tot gedragen aanbevelingen voor verschillende thema's. Iedereen uit de brede zorgsector is welkom. Prof. Dr. Bea Cantillon (Universiteit Antwerpen) zal als voorzitter het maatschappelijk debat in goede banen leiden. Het colloquium heeft plaats in het ICC (Gent). Meer informatie volgt later op www.vaph.be.

Vormingsaanbod Bind-Kracht

Bind-Kracht staat voor een kwaliteitsvolle hulpverlening aan mensen in armoede. Krachtgericht werken, dialoog, mensen versterken en verbinden zijn daarbij de sleutelwoorden. Op de agenda voor komende periode staat ondermeer een basisvorming Bind-Kracht (6 dagen, start op 20 april te Antwerpen) voor professionele hulpverleners die een proces opzetten met mensen in armoede (maatschappelijk werkers, opvoeders, trajectbegeleiders, sociaal verpleegkundigen, opbouwwerkers, groeps werkers en anderen). Ook een vorming armoede en gehchtheid (2 dagen, 21 mei en 5 juni, eveneens in Antwerpen) voor professionele hulpverleners die werken in kwetsbare gezinnen met kinderen staat op het programma. Voor meer info en inschrijving kan u terecht op www.bindkracht.be.

Vormingsaanbod vormingscentrum PrakTicum

Vormingscentrum PrakTicum biedt kwalitatieve trainingen door gecertificeerde trainers voor professionele hulpverleners uit verschillende sectoren zoals bijzondere jeugdzorg, vaph, ckg, onderwijs, kinderopvang, enz. Volgende trainingen staan op het programma: basishouding; weerstandspatronen; basistrainingen voor specifieke werkvormen; signs of safety/ combi training signalen van welzijn & signalen van veiligheid; video-hometraining (VHT) en video-interactiebegeleiding (VIB); agressiehantering (hoe omgaan met agressie; fysieke agressiehantering en technieken). Alle info over het aanbod kan u terugvinden op de website www.PraKticum.be.

Projectoproep fonds Lydia Chagoll

De 'Lydia Chagoll Prijs – Voor een glimlach van een kind' wordt elk jaar uitgereikt aan een persoon, groep of vereniging die reeds bijzondere inspanningen leverde om het respect voor kinderen en hun rechten te promoten – ongeacht hun afkomst of nationaliteit – en onderdrukking en discriminatie tegen te gaan. Zij komen in aanmerking met elk project dat aan deze doelstelling beantwoordt, zolang het helemaal of bijna is afgerond en betrekking heeft op een Belgische situatie.

De Prijs van 5000 euro moet worden besteed aan bekendmaking, verspreiding of verdere ontwikkeling van het initiatief. Zowel individuen als organisaties komen in aanmerking. Dossiers kunnen worden ingediend tot **22 mei 2012**.

Het elektronische kandidaatsdossier kan u terug vinden op www.kbs-frb.be. Voor meer informatie: contactcentrum van de Koning Boudewijnstichting, 070/23 30 65 of via proj@kbs-frb.be.

Oproep intergenerationele conflicten

Het Belgisch Forum voor Preventie en Veiligheid in de Steden en de Koning Boudewijnstichting willen zichtbaarheid geven aan succesvolle initiatieven die erin geslaagd zijn om opnieuw een dialoog tot stand te brengen, af te rekenen met vooroordelen en de spanningen tussen jonge en minder jonge 'buren' te verzachten. De bedoeling is concrete actiepijsten te kunnen voorstellen aan de lokale actoren die worden geconfronteerd met deze problematiek. De geslaagde initiatieven worden voorgesteld op het internet alsook tijdens bijeenkomsten met lokale actoren in de drie gewesten.

Wie interesse heeft voor deze oproep, dient **vóór 20 april 2012** een e-mail te sturen met een korte beschrijving (5 à 10 regels) van het initiatief naar urbansecurity@brucity.be.

Memorandum voor de gemeenteraadsverkiezingen oktober 2012

Op 14 oktober 2012 vinden de gemeenteraadsverkiezingen plaats. De gemeenten hebben een specifieke rol in de bestrijding van armoede. De nabijheid van lokale besturen tot de bevolking zorgt ervoor dat ze de noden en wensen van mensen goed kan identificeren en in het bijzonder die van de meest kwetsbare mensen, die zich moeilijker kunnen laten horen. Vanuit dit perspectief heeft het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting een memorandum opgesteld om de aandacht te vestigen op de problemen waar mensen in armoede mee geconfronteerd worden op het vlak van onderwijs, gezondheid, socio-professionele inschakeling, huisvesting en energie. Als antwoord op deze vaststellingen formuleert het Steunpunt ook aanbevelingen die op gemeentelijk vlak kunnen zorgen voor een grotere effectiviteit van rechten voor iedereen.

U kunt het memorandum raadplegen via de volgende link:

www.armoedebestrijding.be/publications/memorandum%20_2012.pdf

Voor meer informatie: www.armoedebestrijding.be of +32 (0)2 212 31 67

Coachingspakket "Doe jij ook mee?!"

Het coachingspakket "Doe jij ook mee?!" van het Steunpunt Diversiteit en Leren is bedoeld voor leerkrachten en (interne) begeleiders die leerlingenparticipatie binnen de klas- en schoolwerking willen inzetten, uitbreiden of verrijken. Enerzijds biedt het pakket heel wat achtergrondinformatie en strategieën om veranderingsprocessen op gang te brengen en anderzijds wordt er een waaier aan praktijkvoorbeelden van de vele mogelijkheden van leerlingenparticipatie (vorm en inhoud) aangeboden ter inspiratie voor de eigen school- en klaspraktijk. Het pakket werkt als een 'klaverblad', waarbij verschillende 'routes' kunnen gekozen worden. Scholen zijn verschillend en vragen een diverse aanpak. Het 'klaverblad' en de 'routes' voorzien een brede variatie van werkwijzen in de vorm van achtergrondinformatie, theoretische kaders, methodieken, handvatten, instrumenten en concrete voorbeelden. Dit moet ervoor zorgen dat elke school, leerkracht, begeleider of team met een specifieke context, een andere werkwijze kan kiezen om de dialoog m.b.t. leerlingenparticipatie op gang te brengen, te doorlopen en te ondersteunen. Voor meer info, zie: www.diversiteitenleren.be onder de noemer 'materiaal'.

Communicatiedraaiboek "in vijf stappen communiceren met mensen in armoede"

Overheden die hun communicatie beter afstemmen op de noden van mensen in armoede, maken zo betere communicatie voor iedereen. Dat is recent gebleken uit een drietal proefprojecten bij de Vlaamse overheid. Om dat doel beter te bereiken werd onlangs het communicatiedraaiboek "in vijf stappen communiceren met mensen in armoede" tijdens een infosessie voorgesteld aan de communicatie- en de aandachtsambtenaren armoede van de Vlaamse overheid. Het draaiboek kwam tot stand op initiatief van de Koning Boudewijnstichting met steun van de afdeling Communicatie van de Vlaamse overheid (departement DAR) en het Vlaams Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen. Alle info is terug te vinden op www.communicerenmetarmen.be.

OECD Toolkit on Teaching for Diversity - Nederlandse vertaling

Deze 'toolkit' over diversiteitsonderwijs is een werkinstrument voor de onderwijspraktijk ontwikkeld door de OESO (zie www.oecd.org/edu/ted/toolkit). Het vormt geen complete handleiding die een antwoord zal bieden op iedere onderwijs situatie, maar is eerder ontwikkeld om een aantal concepten te introduceren die van belang zijn als men spreekt over diversiteitsonderwijs. Het biedt daarnaast enkele voorbeeldinstrumenten en activiteiten voor leerkrachten om meteen in de praktijk toe te passen. Ter ondersteuning worden er op het einde van iedere paragraaf relevante bronverwijzingen toegevoegd. Deze toolkit is vrij te downloaden op de site van het Steunpunt Diversiteit en Leren via www.diversiteitenleren.be onder de noemer 'materiaal'.

'tZitemzo Jeugdrecht

De Kinderrechtswinkel lanceert een nieuw product voor professionals die met minderjarigen werken. 'tZitemzo Jeugdrecht' omvat een reeks publicaties en een website waar professionals zoals hulpverleners, CLB-medewerkers, directies van scholen, politiemensen, etc. terecht kunnen voor (juridische) informatie over wetgeving en regels die van toepassing zijn op minderjarigen. De fiche 'tZitemzo Jeugdrecht...' met de (on)bekwaamheid van minderjarigen is de eerste in een reeks en beschrijft op een bevattelijke manier het ouderlijk gezag en de (on)bekwaamheid van minderjarigen. Toepasselijke regelgeving en interessante bronnen komen aan bod. De fiche 'tZitemzo Jeugdrecht...' met het beroepsgeheim ten opzichte van minderjarigen verscheen eind januari 2012. Er volgen nog thema's als kind en echtscheiding, minderjarige patiënt, etc. De inhoud is steeds gebaseerd op vragen die professionals aan de Kinderrechtswinkel stellen tijdens studiedagen, workshops of via mail en telefonische contacten. Voor info om deze fiches te bestellen, zie: www.tzitemzojeugdrecht.be.

Tweejaarlijks verslag steunpunt armoedebestrijding

Onlangs stelde het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (Steunpunt Armoedebestrijding) zijn zesde tweejaarlijkse verslag voor. Het verslag gaat dieper in op de woonproblematiek (en zoekt naar beleids pistes in functie van een effectieve toepassing van het recht op wonen) en op de toekomstperspectieven van jongeren in armoede. De overgang naar volwassenheid en een zelfstandig bestaan is immers in het bijzonder moeilijk voor jonge mensen die een voorziening voor bijzondere jeugdzorg verlaten. De jongeren worden geconfronteerd met breuken op het moment van de plaatsing, tijdens het verblijf, alsook op het moment van het verlaten van de instelling: op familiaal en sociaal vlak, in de schoolloopbaan, in de overgang van de jeugdhulpverlening naar het circuit van de volwassenenhulpverlening, enz. Ook jongeren in armoede die deeltijds leren en werken volgen, zitten op een belangrijke overgang, nl. deze van school naar werk. Dit deeltijds leren en werken kan een goed alternatief zijn voor het voltijds onderwijs indien voldoende aandacht kan gaan naar een begeleiding op maat en de verwerving van basiskennis. Het tweejaarlijks verslag (en een samenvatting) is terugvinden op de website van het Steunpunt: www.armoedebestrijding.be

Nieuwe campagne countert overschatting cannabisgebruik door jongeren

Jongeren overschatten vaak het gebruik van cannabis door hun leeftijdsgenoten. Die foute inschatting trekt hen soms over de streep om er zelf mee te beginnen. De nieuwe campagne van VAD benadrukt dat 4 op 5 nog nooit heeft geblowd. Dat die overgrote meerderheid van de jongeren zich amuseert zonder cannabis, bijvoorbeeld met muziek of voetbal, moet jongeren aan het denken zetten. Minderjarigen die cannabis gebruiken, kunnen op www.druglijn.be 'aan de slag' met een nieuwe **zelftest**. De gratis en anonieme test bevat vragen over hoeveel men gebruikt en de gevolgen ervan. Nadien volgt advies op maat over de risico's van het gebruik. De test helpt jonge gebruikers ook verder met informatie, geeft tips om te stoppen en doorverwijzing naar begeleiding. Op www.druglijn.be vinden ze bovendien weetjes en tips over cannabis en over hoe om te gaan met gebruik van vrienden.

Met de campagne '**muziek/lachen/voetbal is mijn drug**' wijst VAD/De Drug-Lijn erop dat 4 op 5 jongeren nooit cannabis heeft gebruikt en zich ook zonder cannabis amuseert. Postkaartjes met jongeren die zich goed in hun vel voelen, illustreren dit. Met het dragen van de festivalbandjes, die voor de campagne ontwikkeld werden, kunnen jongeren een statement maken. De campagne is er om jongeren te sensibiliseren en informeren. Maar ook leerkrachten, jeugdwerkers, begeleiders in de bijzondere jeugdzorg kunnen aan de slag met een educatief pakket '**Maat in de Shit**'. Dit pakket over cannabis heeft 'vriendschap en relaties' als invalshoek en is gericht op het ondersteunen van sociale en persoonlijke normen en vaardigheden. Voor info zie: www.druglijn.be.

BOEKEN

Basisboek huiselijk geweld. Signaleren - melden - aanpakken

JANSSEN, H., WENTZEL, W. & VISSERS, B.
Berchem, Epo, 2012, 288p., 27,50 euro.

Huiselijk geweld staat sinds enkele jaren volop in de belangstelling van de media en de politiek. Bij de aanpak ervan zijn diverse disciplines betrokken. Ook professionals in de sociale sector verdiepen zich steeds meer in vier vragen die huiselijk geweld oproepen: hoe is het in vredesnaam mogelijk, wat doet het met het slachtoffer, wat is de rol van de omstanders die getuige zijn en hoe signaleer je het, hoe maak je het bespreekbaar en hoe pak je het aan? Het Basisboek huiselijk geweld biedt (toekomstige) professionals kennis en vaardigheden die bij de aanpak van huiselijk geweld van elementair belang zijn. Het boek bestaat uit drie delen. Het eerste deel gaat over de feiten: de aard, omvang, oorzaken en gevolgen van huiselijk geweld. Deel twee gaat in op de aanpak van huiselijk geweld. De auteurs beschrijven de sluitende aanpak en de ketenaanpak en gaan in op de instrumenten en methodieken die professionals kunnen inzetten. In deel drie komen de vaardigheden aan bod waarover professionals moeten beschikken: signaleren en consulteren, bespreekbaar maken, risico's taxeren en een besluit nemen ten aanzien van de aanpak. Op de website bij het boek is aanvullend materiaal opgenomen.

Dit is mijn leven, vriend. Begeleiden van jongeren in de straatcultuur - Handboek voor professionals

BOLT, A. & VAN DER WEKKE, I.
Berchem, Epo, 2012, 240 p., 29,50 euro.

Hoe bereik je jongeren in de straatcultuur? Hoe help je hen om weerstand te bieden tegen de druk en de verleidingen van de straat? Dit boek biedt u zowel methodiek (oplossingsgerichte benadering en competentiemodel), recent onderzoek naar jongerencriminaliteit, als vele praktijkvoorbeelden, voor docenten en leerlingbegeleiders op scholen, buurt- en straatwerkers, jeugdbeschermers en gezinshulpverleners.

Internet als methodiek in de jeugdzorg. Een extra taal.

VAN HECKE, J. (red.)
Antwerpen, Garant, 2012, 136 p., 21 euro.

Wie met jongeren werkt, heeft uiteraard hun digitale revolutie opgemerkt. Dageelijks online zijn is een must geworden in de huidige jongerencultuur. Ook in de hulpverlening voeren de jongeren de druk op om meer online te zijn, vragen ze om meer en betere computers en vertonen ze allerlei gedrag op de verschillende sociale networksites. De hulpverlening weet soms niet goed hoe hiermee om te gaan.

Deze uitgave reikt handvatten aan om sociale media ook te gebruiken om jongeren te begeleiden. Stap voor stap wordt uitgelegd hoe hulpverleners binnen de eigen organisatie op een veilige manier op het digitale spoor kunnen geraken en hoe ze effectief de sociale media kunnen gebruiken om met jongeren te werken. Een aantal kant-en-klare methoden worden uitgelegd en geïllustreerd om aan de slag te gaan met jongeren in de hulpverlening. Deze methoden zijn ontwikkeld en uitgetoetst in verschillende organisaties binnen de jeugdzorg.

Minder dwars en driftig. Opvoeden van kinderen met ODD en/of CD

HARTOG-POLKERMANN, C.

Berchem, Epo, 2012, 160 p., 19,90 euro.

Kinderen met ODD (oppositieel opstandige gedragsstoornis) en CD (antisociale gedragsstoornis) zijn driftig, vertonen opstandig en agressief gedrag en zijn zeer moeilijk opvoedbaar. Dit boek geeft gerichte tips en veel handige en praktische informatie. Hoe kan je als ouders met o.a. empathie en veel geduld een prettigere relatie met je kind opbouwen. En hoe kan je het ook voor de broertjes en zusjes gezellig houden.

Orthopedagogiek. Ontwikkelingen, theorieën en modellen: een inleiding

RUIJSSENAARS, A., VAN DEN BERGH, P. & SCHOORL, P.

Antwerpen, Garant, 2012, 318 p., 30 euro.

Dit boek, dat al aan zijn zesde druk toe is, wordt zowel bij opleidingen als op de werkvloer veelvuldig gebruikt. Het geeft een beeld van de identiteit van de orthopedagogiek als discipline. Het historisch overzicht van ontwikkelingen in Nederland en Vlaanderen maakt duidelijk welke opvattingen, ook uit andere disciplines, hun stempel hebben gedrukt op de huidige orthopedagogische werkvelden. De rol van theorieën voor de praktijk, zowel in klinisch werk als in wetenschappelijk onderzoek, komt uitgebreid aan de orde. Het hele boek nodigt uit om kritisch na te denken over de keuze van standpunten en over de wetenschappelijke verantwoording van kennis die wordt aangeboden. Deze gereviseerde uitgave is met diverse thema's uitgebreid.

Het succes van tweetalig opvoeden. Gids voor ouders en opvoeders

VAN DER LINDEN, E., KUIKEN, F.

Leuven, Acco, 2012, 184p., 24,50 euro.

Dit boek is bedoeld voor ouders en opvoeders die te maken hebben met tweetalige opvoeding. Tweetaligheid komt steeds vaker voor doordat mensen naar andere landen vertrekken om daar te gaan wonen en werken. Dit boek wil helpen om de vraag te beantwoorden of het al dan niet een goed idee is om kinderen tweetalig op te voeden. Enkele hoofdstukken geven inzicht in de taalontwikkeling van een talige en tweetalige kinderen. Voorts gaan de auteurs in op de vraag hoe ouders een tweetalige opvoeding het best kunnen aanpakken. Verschillende dilemma's en lastige vragen worden besproken. Zo komt de vraag aan de orde of het niet moeilijk is voor kinderen om twee of meer talen tegelijk te leren. Ook wordt het verschijnsel besproken dat kinderen hun twee talen soms door elkaar lijken te halen. Maar er wordt ook de nodige aandacht besteed aan de enorme voordelen van tweetaligheid en aan de resultaten van wetenschappelijk onderzoek naar het tegelijkertijd leren van twee talen. Enkele hoofdstukken gaan ook in op de rol van crèche en school bij de tweetalige opvoeding.

SPECIALE THEMA-NUMMERS TE KOOP

WELWIJS brengt ieder jaar in september een speciaal thema-nummer uit. Wie de laatste themanummers heeft gemist, krijgt nog een kans om deze waardevolle nummers alsnog aan te schaffen.

Daarvoor betaal je slechts 5 euro per nummer. Er worden geen verzendingskosten aangerekend.

Bestellen kan door te mailen naar **nicole.vettenburg@welwijs.be**.

Volgende themanummers zijn nog ter beschikking:

THEMANUMMER 2008: PREVENTIE IN HET ONDERWIJS

- Klaar voor een klaar preventiebegrip? (*P. Goris*)
- Mission Accomplished. Resultaat boeken met preventie (*D. Burssens*)
- Preventie is kiezen. Vijf dimensies voor een ethisch verantwoorde preventie (*N. Vettenburg*)
- Projectmatig werken: een stappenplan voor preventie (*B. Melis*)
- Het project 3-klap als algemeen wenselijk preventieproject (*L. Maesmans*)
- “Leren thuis leren”, een proeftuin die werkt aan preventie in kwadraat (*R. Hermans, A. Dumoulin, R. Rector, K. Cohen, A. Loyens*)
- De rol van de huisarts bij spijbelpreventie: visie van een arts. De Brugse poort. (*T. Dusauchoit*)
- De preventieve reflex, hoe doe je dat? (*L. Hendrickx*)
- Drugpreventie: een drugbeleid op school (*I. Bernaert*)
- Samenwerkingsprotocollen tussen scholen, politie en parket. Gescreend vanuit preventieoogpunt (*G. Thys*)

THEMANUMMER 2009: MAATSCHAPPELIJKE KWETSBAARHEID OP SCHOOL

- Maatschappelijke kwetsbaarheid op school (*N. Vettenburg & L. Walgrave*)
- Empowerment en maatschappelijke kwetsbaarheid (*T. Van Regenmortel*)
- Geweld en maatschappelijke kwetsbaarheid (*N. Vettenburg*)
- Brede school = het versmallen van maatschappelijke kwetsbaarheid (*M.-A. De Meijer & K. Lecoutere*)
- Motiveren tot studie-ijver en tot een succesvolle studiekeuze bij maatschappelijk kwetsbare leerlingen (*M. Luyckx & A. Biliris*)
- 65 Nationaliteiten uitdagen om te leren! (*R. Du Jardin*)
- Buitengewoon bijzonder (*D. Moulart & K. Delmeire*)
- Het straathoekwerk vertelt: de relatie als koevoet (*C. Dewaele*)
- Onderwijs en jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren (*M. Vercoutere & R. Crivit*)
- De maatschappelijk kwetsbare leerling als ultieme toetssteen van een pedagogisch optimisme (*D. Bicker*)

Inhoud

p.

Dossier

- 3 Sociale netwerksites:
een gevaar voor jongeren?
Ellen Vanderhoven en Tammy Schellens
- 7 Basisschool Sint-Jozef Kortrijk investeert in een schooleigen ouderwerker
Marleen Dierickx
- 9 Mediawijsheid is nooit af
Katia Segers en Joke Bauwens
- 14 Participatie van kinderen met ernstige communicatieve beperkingen in
inclusief onderwijs en de samenleving
Elisabeth De Schauwer en Geert Van Hove

Katern: omgaan met verschillen

- 17 Leerlingen met autisme- spectrumstoornissen in het gewone onderwijs?
Dat kan!
Nathalie Deliens
- 20 NOKNOK, kom eens bij ons kloppen
Kim Schutters
- 24 Diversiteit in en tussen jeugdbewegingen in Vlaanderen
*Pieter De Pauw, Filip Coussée, Hans Vermeersch, Mieke Van Houtte &
Nicole Vettenburg*
- 29 De schoolbeleving van leerlingen in Brusselse scholen
Ogi De Clerck & Nicole Vettenburg

Webwijs

- 33 Thema's
J. Tallon

Agenda en documentatie

- 36 *E. Verduyckt*